

Timo Kraufvelin

Diplomityö
KANNUSTAMINEN YRITTÄJYYTEEN
- Moninäkökulmainen analyysi

Lappeenrannan teknillinen yliopisto
School of Business and Management
Tuotantotalouden koulutusohjelma
Yrittäjyyden DI tutkinto
27.4.2015

Työn ohjaaja/tarkastaja: Professori Timo Pihkala
2. tarkastaja: Associate professor Elena Ruskovaara

Tekijä Otsikko Sivumäärä Aika	Timo Kraufvelin KANNUSTAMINEN YRITTÄJYYTEEN - Moninäkökulmainen analyysi 80 sivua + 1 liitettä 15.5.2019
Tutkinto	Diplomi-Insinööri
koulutusohjelma	tuotantotalous
DI ohjelma	Yrittäjyyden DI
tarkastajat	Timo Pihkala Elena Ruskovaara
<p>Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli saada opettajien omaan kokemukseen perustuvaa tietoa siitä, kuinka yrittäjyyskasvatus käytännössä toteutetaan eri ikäryhmien keskuudessa ja kuinka opettajat itse kokevat yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden kohtaavan muun opetuksen tavoitteiden, sekä heidän oman moraalisen näkemyksen kanssa. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää opettajien yrittäjyyskasvatuksen tietojen ajantasaisuutta ja heidän näkemystä siitä, kuinka paljon he kokevat pystyvänsä vaikuttamaan oppilaiden yrittäjämäiseen toimintaan kannustamisessa.</p> <p>Tällaiselle tutkimukselle on tarvetta, sillä vaikka yrittäjyyskasvatustutkimus itsessään on ottanut merkittäviä edistysaskelia, on monen opettajan yrittäjyyskasvatuksen tiedot heidän omalta opettajakoulutusajalta.</p> <p>Tutkimus alkoi yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen kirjallisuuden tutkimuksella. Lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin kotimaista kasvatusteoriaa ja historiaa.</p> <p>Tutkimuksessa havaittiin, että opettajat yleisesti ottaen kokevat yrittäjyyskasvatuksen positiivisena, mutta rinnastavat sen yhä projektimaiseen oppimiseen, johon talousasiat kuuluvat keskeisimpänä osana. Tutkimuksen perusteella olisi syytä lisätä opettajien ymmärrystä yrittäjyydestä monitieteellisenä ilmiönä.</p>	
Avainsanat	Yrittäjyys, yrittäjyyskasvatus,

Author Title	Timo Kraufvelin encouraging to entrepreneurship - multi-perspective analysis
Number of Pages Date	80 pages + 1 appendices 15 May 2019
Faculty:	Industrial Engineering and Management
Major:	Entrepreneurship Programme, M. Sc. (Tech.)
Master's Thesis:	Lappeenranta University of Technology, School of Business and Management
Examiners	Timo Pihkala Elena Ruskovaara
<p>The aim of this study was to get a multi-perspective view on entrepreneurship education from teachers in Finland and to ask how teachers reflect the entrepreneurship education with their own moral values and do they think that modern entrepreneurship education has any importance, when it comes to encouraging to entrepreneurship.</p> <p>There is a need for this kind of thesis because even the entrepreneurship education itself has taken big leaps in last twenty years, many teachers have their own educational knowledge of the subject based on the year of their own graduation.</p> <p>The project started with a multidisciplinary literature research to entrepreneurship. In addition, a lot of national research to education was included. In addition, literature of the Finnish educational history was widely studied.</p> <p>In conclusion, the study found that teachers generally see entrepreneurship education as a positive subject. They feel a need to get more information about the subject and there is a need to increase understanding of entrepreneurship education as a multidisciplinary phenomenon rather than a subject that is studied with economical projects.</p>	
Keywords	entrepreneurship, entrepreneurship education

Sisälllys

Lyhenteet

1 Johdanto	3
2 Teoria	7
2.1 Käsitteet	12
2.1.1 Yrittäjä	12
2.1.2 Yritys	12
2.1.3 Yrittäjäyys	13
2.1.4 Yritysten yrittäjäyys	13
2.1.5 Pakkoyrittäjäyys	14
2.1.6 Yrittäjämäinen ajattelu ja toimintatapa	15
2.1.7 Yrittäjäyyskyvyt	15
2.2 Yrittäjäpsykologia	16
2.3 Yrittäjäyys sosiologisena ilmiönä	21
2.4 Yrittäjäyyskasvatus	26
2.4.1 Yrittäjäyyskasvatuksen arviointi	31
3 Tutkimusmenetelmä	33
3.1 Käytännön järjestelyt	35
3.2 Haastattelun litterointi ja aineistoanalyysi	36
4 Tutkimustulokset	38
4.1 Teema 1. Kasvattajien näkemys yrittäjästä ihmisenä	38
4.2 Teema 2. Onko yrittäjäyys tavoiteltavaa?	41
4.3 Teema 3. Voiko yrittäjäksi kasvattaa?	44
4.4 Teema 4. Pedagogisissa opinnoissa ja työpaikalla saadut yrittäjäyyskasvattajaopinnot	48
4.5 Teema 5. Miten yrittäjäyyskasvatuksen tiedot, taidot ja tavat käytännön opetustyössä ilmenevät?	52
4.5.1 Locus of control	56
4.5.2 Self-efficasy	60
4.5.3 Tarve saavuttaa	62
4.5.4 Riski	65

	2
4.5.5 Luovuus	69
4.5.6 Proaktiivisuus	72
5 Johtopäätökset	74
Lähteet	80
Liite 1. Teemahaastattelun runko	1

1 Johdanto

Aloittaessani tätä diplomityötä olen itse toiminut yrittäjänä 21 vuotta. Tämä aikakausi on samalla myös loppumassa. Olen astumassa palkkatyöntekijän rooliin. Näiden kahden vuosikymmenen aikana olen lukuisia kertoja kysynyt itseltäni miksi olen tällainen kuin olen? Onko minulla ADHD? Miksi haluan vapaaehtoisia vaikeuksia? Mitä yritän todistaa ja kenelle?

Myös ystäväni kommentoivat usein esimerkiksi: *"Mitä sul on nyt menossa?" "Mitäs nyt oot keksiny?" "Sä se vaan jaksat"*. En kuitenkaan ole saanut selvää omista syistäni yrittäjyyteen. En myöskään oikeastaan koe, että minua olisi koskaan siihen erityisesti kannustettu, ehkä jopa päinvastoin. Monien muiden yrittäjien tavoin koen, että ympäristö on monesti yrittäjille vihamielinen. Vanhempani painottivat enemmän koulutusta kuin työpaikkaa. En oikeastaan itsekään kannusta ketään yrittäjyyteen. Koen, ettei kannustusta kaipaavan ihmisen kannata edes ryhtyä yrittäjäksi. Päinvastoin, yrittäjänä on yleensä vedettävä perässä muita, kannustettava omia työntekijöitä, vakuutettava asiakkaat omien tuotteiden tai palvelujen laadusta ja luotettavuudesta ja saatava rahoittajat uskomaan sinuun ja ideaasi. Yrittäminen yleensä päättyy epäonnistumiseen. Se voi tarkoittaa taloudellisia vaikeuksia, oikeuden tuomioita ja luottotietojen menettämistä.

Miksi tällaiseen siis ylipäätään tulee kannustaa? Jos yrittäminen on kannustamisen arvoista niin eikö silloin kannustajan itse olisi näytettävä esimerkkiä? Miten opettaja, joka itse on työntekijä ylipäätään voi kannustaa yrittäjyyteen?

Nyt itse omien lapsieni vanhempana ymmärrän hyvin omien vanhempieni kannustusta koulutukseen. Siinä heijastuu toive omien lasten huolettomasta elämästä. Toive siitä, ettei lasten elämässä olisi suruja, huolia tai murheita. Toivotaan taloudellista turvaa. Uskon, että myös opettajat toivovat oppilailleen pääsääntöisesti hyvää. Erityisesti ala-asteella opettaja voi olla hyvinkin suojeleva oppilaitaan kohtaan.

Vuonna 1995 olin Rauhanturvaajana Kroatiaassa. Muistan elävästi kuinka eräänä aamuna vartiokopissa kävin kaverini kanssa seuraavan keskustelun: *"Mä luulen, että voitain lotossa ku näin sellaisen unen että mulla on limusiini ja asun kartanossa ja mulla on nyt*

epätodellisen vahva tunne siitä että se on totta.” Tähän sain seuraavan vastauksen: ”Ehkä en kuitenkaan luottais tohon lottovoittoon.”

Kahdeksan vuotta myöhemmin uni oli käynyt toteen limusiinin ja kartanon osalta, mutta lottovoittoni on vielä tulossa. En usko horoskooppeihin mutta uskoon omista kyvyistä uskon. Edellä mainitut materiaaliset saavutukset olivat mahdollisia siksi, että uskoin sen olevan mahdollista, jopa todennäköistä. Tällä omalla pystyvyyksäilyksellä on myös suuri merkitys yrittäjyyteen ryhtymisessä. Esimerkiksi 1970- ja 1980-luvuilla amerikkalainen psykologi Albert Bandura auttoi luomaan sosiaalisen kognitiivisen teorian periaatteet. Hänen teoriansa asettaa yksilön kognitiivisten kykyjen ja muiden käyttäytymistekijöiden keskelle siten, että sosiaaliset asiat ovat samanaikaisesti tuottajia ja heidän ympäristönsä tuotteita.

Omia lapsia kasvattaessani olen huomannut isoja eroja tyttärieni välillä. Erityisesti olen huomannut keskimmäisen tyttäreni halun osallistua kilpailuihin ja voittaa. Hän ei myöskään hermostu tappioista niin paljon kuin esimerkiksi nuorempi tyttäreni, vaan yrittää heti uudestaan. Saavuttamisen halulla tiedetään olevan myös suuri merkitys yrittäjyydessä. Vuonna 1961 psykologi David McClelland julkaisi tutkimuksen, jonka otsikkona oli ”The Achieving Society”. Hän väitti, että yhteiskuntien erot talouskasvussa johtuvat yhdestä motivaatiotekijästä, eli toisilla oli isompi tarve saavuttaa jotakin.

McClellandin teoria viittaa siihen, että saavutuksia arvostavat kulttuurit kannustavat yrittäjyyteen ja teknologiseen kehitykseen, joka johtaa nopeaan talouskasvuun. Vaikka tämä saattaa tuntua itsestään selvältä, niin koulutusjärjestelmä ei välttämättä ole tähännyt voittajien juhlimiseen vaan panokset ovat pikemminkin menneet tasa-arvoon ja tiedekuntien omiin ydinaiheisiin. McClellandin teoria tunnustetaan, mutta sitä ei harjoiteta todellisessa elämässä. Opetamme lapsille enemmän sääntöjen noudattamista, tasa-arvoa ja pyrkimään mukavuuteen ja turvallisuuteen, emmekä suuriin saavutukseen.

Myös hallintakäsityksellä (engl. Locus of control) tiedetään olevan suuri merkitys yrittäjyyteen ryhtymisessä. Jos ihmisellä on sisäinen hallintakäsitys, niin hän kokee olevan itse vastuussa elämästään. Hän ottaa itse kunnian onnistumisista ja epäonnistumisissa hän syyttää itseään. Ihminen jonka hallintakäsitys on ulkoinen, uskoo että muut ihmiset, ympäristö tai joku korkeampi taho ohjaa sen mitä tapahtui. Tämä tarkoittaa, että on helppo syyttää muita epäonnistumisista (Rotter, 1966).

Useimmat meistä omaavat sekä sisäisen ja ulkoisen hallintakäsityksen luonteenpiirteitä. Ihminen, joka omaa enemmän ulkoisen hallintakäsityksen piirteitä todennäköisemmin:

- Uskoo kohtaloon ja onneen
- Kestää huonommin takaiskuja ja luopuu helpommin vastoinkäymisissä.
- Ei luo uusia ihmissuhteita herkästi
- Tuntee enemmän ahdistuneisuutta esimerkiksi sairauksia vastaan

Sisäinen hallintakäsitys puolestaan ohjaa ihmistä:

- Ajattelemaan, että hän on itse vastuussa menestyksestä ja epäonnistumisesta
- On vähemmän altis ahdistuneisuudelle ja masennukselle
- Pyrkii itsenäisiin saavutuksiin
- Edistämään terveyttä omilla elämäntavoillaan

Yrittäjillä on usein vahvasti sisäinen hallintakäsitys. Monet yrittäjät motivoituvat siitä, että he voivat tehdä asioita itsenäisesti. Yrityksen pyörittäminen vaatii myös takaiskujen kestämistä. Itse asiassa monet tutkimukset ovat liittäneet sisäisen hallintakäsityksen parempaan menestymiseen työelämässä (Rotter, 1966).

Yrittäjä etsii uusia ideoita ja mahdollisuuksia innovaatioihin. Hän etsii markkinarakoja ja ryhtyy hankkeisiin, joihin liittyy tappion mahdollisuus. Yrittäjyys edellyttää nykyisten liiketoimintamallien jatkuvaa tutkimista ja uusien tehostamiskeinojen etsimistä. Yksinkertaisesti yrittäjyys voidaan nähdä liiketoimintamallin optimointina.

Epävarmuuden kohtaaminen vaatii rohkeutta ja kykyä hallita uusia riskejä. Riskien hallinta vaatii kärsivällisyyttä erityisesti tuotteistamisessa. Se vie aikaa ja yrittäjän on tehtävä paljon palkatonta työtä muokatessaan ideaa toimivaksi liikemalliksi.

Euroopan Unionin yrittäjyyspolitiikka alkoi pienyritysaloitteen (Small Business Act) julkistamisella vuonna 2008. EU määrittelee yrittäjyyden (Entrepreneurship) yksilön kyvyksi muuttaa idea toiminnaksi. Käsite on huomattavasti laajempi kuin esimerkiksi Joseph Schumpeterin viisi yrittäjän kriteeriä. Hän määritteli, että yrittäjä on henkilö, joka; 1. tuo uuden tuotteen, 2. uuden valmistustavan, 3. avaa uuden markkinan, 4. löytää uuden toimituskanavan, tai 5. uudelleen järjesteele olemassa olevan organisaation. Erityisesti naiset, maahanmuuttajat, erityisalojen asiantuntijat, perheyrikyset ja seniorit ovat EU:n yrittäjyyspolitiikan mielenkiinnon kohteina. Euroopan unioni tukee yrittäjyyskasvatusta, ylläpitää tukiverkostoja ja rahoittaa näiden erityisryhmien yrittäjyyttä edistäviä hankkeita. (EU 2016a)

Euroopan Unioni keskittää tukitoimensa työttömien ja muita heikommassa asemassa olevien henkilöiden perustamiin uusiin yrityksiin, itsenäisten ammatinharjoittajien ja mikroyritysten toiminnan kestävyteen ja työn laatuun, sekä sosiaalisiin yrityksiin (EU 2016 b). Poliittinen tahto on lisätä tietoa yrittäjyydestä ja itsenäisestä ammatinharjoittamisesta, tehostaa tiedotusta, edistää keskinäistä oppimista ja parantaa valmiuksia kaikkialla EU-maissa, sekä edistää yrittäjyyteen ja itsenäiseen ammatinharjoittamiseen liittyviä vapaaehtoisia standardeja ja suojatoimenpiteitä ja tukea yrittäjyyttä taloudellisesti. (EU 2016b).

Vaatii luovaa ajattelua tarkastella ongelmia ja tilanteita tuoreesta näkökulmasta. Tätä "laatikon ulkopuolelta" tapahtuvaa ajattelua tarvitaan erityisesti ratkaisun välttämiseksi jo tiedossa olevilla tavoilla ja etsitään täysin uutta tapaa puuttua tiedossa olevaan ongelmaan.

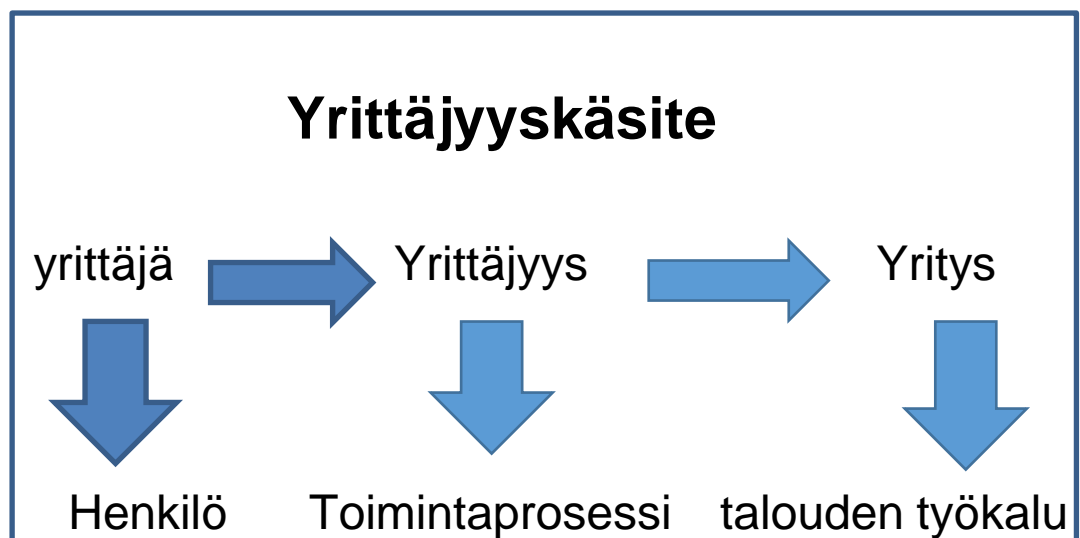
Luovalla ajattelulla voidaan myös yhdistää asioita ennen kokemattomalla tavalla.

Miten siis opettaja voi kannustaa yrittäjyyteen? Onko kannustaminen suoraviivaista ”*Laita firma pystyyn*” kannustamista vai kannustamista kehittämään joitakin edellä mainittuja luonteenpiirteitä? Miten opettajia on ohjeistettu yrittäjyyskasvatukseen liittyvissä asioissa? Tunnistavatko oppilaat yrittäjyyskasvatuksen, kun he sellaista saavat? Kuinka yksilön eri opintovaiheet alakoulusta aikuiskoulutukseen kannustavat yrittäjyyteen?

Tämän työn tarkoituksena on selvittää miten opettajat itse kokevat yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet yhtenä kasvatustehtävänä. Tutkimuksen teemoina ovat opettajien usko yrittäjyyskasvatuksen tehokkuuteen, yrittäjyyskasvatukseen liittyvä peruskäsitteistön ja lähdemateriaalin tuntemus sekä käytännön asennekasvatus työ. Nämä kaikki ja monta muuta kysymystä mielessä aloitan tämän Tuotantotalouden Diplomi-insinööri koulutuksen lopputyön.

2 Teoria

Teoria on toistuvasti havaintojen ja kokeiden kautta vahvistettu, tieteellisen menetelmän avulla perusteltu selitys ilmiölle joka induktiivisesti ennustaa tapahtumia. Yrittäjyys tutkimus ja erityisesti yrittäjyyskasvatus on monitieteistä tutkimusta. Yrittäjyyttä on kuvattu ainakin sosiologien, taloustieteilijöiden, psykologien ja kasvatustieteilijöiden toimesta.

Kuvio 1. Yrittäjyyteen liittyvät käsitteet ja määritelmät

Suomalaisessa arkikielessä yrittäjällä tarkoitetaan henkilöä, joka yksin tai muiden kanssa perustaa tai omistaa yrityksen. Tämän ulkoisen yrittäjyyden rinnalla kulkee sisäisen yrittäjyyden (engl. intrapreneur) käsite, jolla tarkoitetaan yrittäjämäistä toimintatapaa ilman omaa yritystä. Englannin kielinen käsite entrepreneur juontuu ranskalaisesta sanasta "entreprendre", eli henkilö joka ryhtyy tai sitoutuu johonkin. *Yrittäjä* käsitteeseen liittyy joukko määritelmiä – Taloustieteilijät näkevät yrittäjän yhtenä tuotannon tekijänä. Sosiologit näkevät, että tietyt yhteisöt ja kulttuurit edistävät yrittäjyyttä. Monet mieltävät yrittäjät innovaattoreiksi tai keksijöiksi, jotka hakevat uusia ideoita tuotteista, markkinoista tai tekniikoista. Yrittäjä on siis henkilö, joka näkee mahdollisuuden ja järjestää resurssit mahdollisuuden hyödyntämiseen.

Oikeastaan kaikki käyttämämme hyödykkeet, esimerkiksi tietokoneet, matkapuhelimet, pesukoneet, pankkiautomaatit, luottokortit, kuriiripalvelut, kaupan valmisruuat tai ravintolat ovat yrittäjähenkisiä ideoita, jotka muunnettiin tuotteiksi tai palveluiksi. Eri tieteenalojen näkökulmia yrittäjästä ja yrittäjyydestä kuvaavat tiivistetysti seuraavien tunnus-tettujen tieteentekijöiden ajatukset:

Richard Cantillon: Yrittäjä on henkilö, joka maksaa tietyn hinnan tuotteelle myydäkseen sen toisella hinnalla. Näihin osto ja myynti päätöksiin sisältyy taloudellinen riski, jonka yrittäjä kantaa.

J.B Say: Yrittäjä on taloudellinen toimija, joka yhdistelee tuotantovälineitä. Yhdistelyn seurauksena syntyvien kustannusten ja myyntihinnan erotus on hänen voittonsa. Hän siirtää taloudellisia resursseja suuremman tuottavuuden ja suuremman tuoton alueelle.

Joseph Schumpeter:: Yrittäjät ovat innovaattoreita. He etsivät uuden liiketoiminnan tavalla joka hajottaa ja häiritsee tuotteiden ja palveluiden nykytilaa.

David McClelland: Yrittäjä on henkilö, jolla on suuri tarve saavutuksiin. Hän on energinen ja kohtalainen riskinottaja.

Peter Drucker: Yrittäjä etsii muutosta, vastaa siihen ja hyödyntää mahdollisuuksia. Innovaatio on yrittäjän erityinen työkalu, jolla tehokas yrittäjä muuntaa lähteen resursseiksi.

Kilby: Korostaa jäljittelevän yrittäjän roolia, joka ei innovoi vaan hyöty käyttää teknologiaa, jonka joku muu on keksinyt.

Albert Shapiro: Yrittäjät tekevät aloitteen, hyväksyvät epäonnistumisen riskin ja heillä on sisäinen hallintakäsite.

G. Pinchot: Intrapreneur on yrittäjämäisesti toimiva henkilö jo perustetussa organisaatiossa.

Yrittäjän määrittelemiseksi ei riitä pelkästään se, että kuka yrittäjä on ja mitä hän tekee (Venkataraman, 1997). Pelkästään yksilön määrittelemisen ei riitä, sillä siinä ei oteta huomioon erilaisten ihmisten tunnistamien mahdollisuuksien laadun vaihtelua. Tieteellisen näytön puute mahdollisuuksien laatueroista johtaa siihen, että myös empiirinen tuki (tai tuen puute) ominaisuuksista, jotka erottavat yrittäjät muista ihmisistä on kyseenalaista (Shane, Venkataraman, 2000).

Arviot yrittäjämäisesti käyttäytyvistä ihmisistä 20 prosentista väestöstä yli 50 prosenttiin. Näin suuren ihmismäärän käyttäytymisen selittäminen ainoastaan viittaamalla johonkin ihmisen luonteenpiirteeseen ei vaikuta uskottavalta. Se ei ole myöskään vakaa ennustettava indikaattori siitä, kuinka ihminen jossakin tilanteessa toimii (Shane, Venkataraman, 2000). Yrittäjyyttä ei myöskään tule kuvata ainoastaan uuden yrityksen perustamisen kautta, sillä yrittäjyyttä esiintyy myös olemassa olevissa organisaatioissa.

Jotta yrittäjyyttä voi syntyä tarvitaan yrittäjyysmahdollisuuksia. Näitä muodostuu, kun uusia tavaroita, palveluja, raaka-aineita ja järjestelymenetelmiä voidaan tuottaa ja myydä niiden tuotantokustannuksia kalliimmalla. Vaikka yrittäjyysmahdollisuuksien tunnistaminen onkin subjektiivinen prosessi, mahdollisuudet itsessään ovat objektiivisia ilmiöitä (Shane, Venkataraman, 2000).

Yrittäjyysmahdollisuudet eroavat muista mahdollisuuksista erityisesti taloudellisen voiton osalta. Yrittäjyysmahdollisuudet ovat monenlaisia. Näitä mahdollisuuksia voi esiintyä tuotteiden, raaka-aineiden tai tiedon muutoksista johtuen. Myös muutokset resurssien suhteellisissa kustannuksissa aikaansaavat tilaisuuksia yrittäjyydelle (Shane, Venkataraman, 2000).

Ihmiset tekevät erilaisia oletuksia markkinoilla olevien tuotteiden ja palvelujen hinnan suhteen omiin uskomuksiinsa perustuen. Kun ostajilla ja myyjillä on eri näkemykset resurssien nykyarvon ja tulevan arvon erosta voivat tavarat ja palvelut mennä kaupaksi tuotantokustannusten yläpuolella tai alle (Schumpeter, 1934). Yrittäjyyteen liittyvä tilaisuus on olemassa heti kun joku tekee oletuksen, että resurssi tai resurssien yhdistelmä ovat hinnoiteltuja alle myyntihinnan mikä on saatavissa toisessa paikassa, toisessa vaiheessa tai toisessa muodossa. Ostajien ja myyjien näkemuserot resurssin hinnasta voivat johtua virheellisten tietojen lisäksi heuristisista tekijöistä tai muutoksista poliittisessa, lainsäädännöllisessä, teknologisessa tai sosiaalisessa ympäristössä. Tämä prosessi johtaa "virheisiin", jotka aiheuttavat puutteita, ylijäämiä ja väärin allokoituja resursseja. Kun taloudellinen toimija saa uutta tietoa ennen muita, hän voi ostaa resursseja ansaita arvonnoususta (Schumpeter, 1934).

Yksilö voi tarttua tilaisuuteen ainoastaan tunnistaessaan sellaisen. Edellä kuvatusta uskomusten epäsymmetriasta johtuen eivät kaikki mahdollisuudet ole kaikille samalla tavalla näkyvissä. Vain osa ihmisistä havaitsee mahdollisuuden yrittäjyyteen (Kirzner, 1973). Sattuman lisäksi selittäviksi tekijöiksi on esitetty myös kahta muuta luokkaa:

- (1) Muita paremmat ennakkotiedot ja
- (2) sen tunnistamiseksi tarvittavat kognitiiviset ominaisuudet.

Edes nykyisen internetin aikakautena tieto ei ole tasaisesti jakautunut. Ihmisillä on tarve taitojen ja tietojen erikoistumiseen. Tällaiset syvät jonkin osa-alueen erikoistiedot ovat usein hyödyllisempiä esimerkiksi ammatin hankkimisen tai siinä menestymisen kannalta kuin yleistiedot, jotka ovat kaikilla samat. Näin ollen kahdella ihmisellä ei ole täsmälleen samaa tietoa samanaikaisesti. Nämä aikaisemmin hankitut tiedot yhdistettynä uuteen tietoon ovat avainasemassa yrittäjämäisen tilaisuuden tunnistamisessa.

Yrittäjyysmahdollisuuksien löytäminen ei ole itsestään selvä, samanlaisena aina toistuva optimointiprosessi, jonka avulla ihmiset tekevät laskelmia vaihtoehtojen välillä (Baumol, 1993). Yrittäjän on kyettävä tunnistamaan ja luomaan uusia keinoja, käsitteitä ja termejä. Pelkkä tieto ei siis riitä. Hänen on myös kyettävä luomaan jotain uutta ja nähtävä asioiden kausaalisuus ja riippuvuus suhteita. Valitettavasti näiden suhteiden visualisointi on vaikeaa. Rosenberg (1994) huomauttaa, että historia on täynnä esimerkkejä, joissa keksijät itse eivät nähneet kaupallisia mahdollisuuksia (eli uusia kausaalisuus tai riippuvuus suhteita), joita heidän kehittämänsä uusi teknologia synnytti.

Lukuisat tutkimukset ovatkin osoittaneet, että ihmisten välillä on suuria eroja kyvystään tunnistaa tällaiset suhteet. Esimerkiksi kognitiotieteellinen tutkimus on osoittanut, että ihmisten kyvyissä yhdistää nykyiset käsitteet ja tiedot uusiin ideoihin on suuria eroja (Ward, Smith ja Vaid, 1997).

Ei riitä, että tunnistaa mahdollisuuden liiketoimintaan. On myös tehtävä päätös hyödyntää se ja ryhdyttävä toimiin. Tähän päätökseen vaikuttavat sekä henkilön luonne, että mahdollisuuden laatu. Tilaisuuden houkuttelevuuteen vaikuttaa esimerkiksi sen odotettu kaupallinen arvo. Olettamus laajasta asiakaskunnasta tekee tilaisuudesta kiinnostavamman. Erityisesti kova kysyntä tuotteelle tai palvelulle on merkittävä laadullinen tekijä yrittäjän arvioidessa tilaisuutta (Venkataraman, 1997).

Kaikki yrittäjät eivät painota samoja asioita. Taloudellisen riskin kantamiseen vaikuttaa myös henkilön oma taloudellinen asema. On todettu, että varakkaammat henkilöt tarttuvat taloudellisiin tilaisuuksiin muita herkemmin (Shane, Venkataraman, 2000). Myös sosiaaliset suhteet varakkaihin henkilöihin lisäävät todennäköisyyttä yrittäjämäisiin tilaisuuksiin tarttumiselle. Myös henkilön luonteenpiirteet, esimerkiksi optimismi vaikuttavat siihen, kuinka todennäköisesti hän tarttuu tilaisuuteen. On osoitettu, että yrittäjät arvioivat usein onnistumismahdollisuuksiaan todellisuutta korkeammiksi (Shane, Venkataraman, 2000).

Myös yhteiskunnan taloudellinen tila ja pääsy pääomaan kiinni vaikuttavat todennäköisyyteen uuden yrittäjyyden luomiselle. Start up yrittäjyys on epätodennäköistä, jos pääomamarkkinoiden puutteet vaikeuttavat itsenäistä toimintaa (Cohen & Levin, 1989). Yrittäjyys on todennäköisempää, kun suurten organisaatioiden sisällä ei tarjota kannustimia tilaisuuksiin tarttumiselle tai yrityksen koko ei tuo taloudellista etua. Todennäköisyyttä uusille yrityksille lisäävät myös alhaiset markkinoille pääsyn esteet, heikko tekijänoikeusuoja ja muut taloudellista kynnystä madaltavat asiat lisäävät uusien yritysten syntymisen todennäköisyyttä (Shane, Venkataraman, 2000).

Sinänsä on ironista, että yhteiskunta itse voi toimia yrittäjyyttä vastaan. Se on ironista koska on myös aivan perusteltua väittää, että koko sivilisaatio perustuu yrittäjyyteen, sillä

sivilisaatio, eli yhteiskunta, jossa yksilön hengissä pysyminen yhden ammatin avulla kehittyi nimenomaan yksilöiden taitojen ja kykyjen epätasaisesta jakautumisesta.

2.1 Käsitteet

Tero Turusen (2011) mukaan ”*Yrittäjyys on olemassa vähintäänkin siinä mielessä, että se on nimetty: sitä on tutkittu, edistetty ja siihen on koulutettu*”. Lisäksi Turunen jatkaa: ”*Voinee ajatella Thomasin teoreemaa mukailleen niinkin, että jos riittävän suuri määrä ihmisiä mieltää yrittäjyyden olemassa olevaksi, se ja sen nimissä tehdyt teot tulevat myös todellisiksi ja saavat määrityksensä.*” Mikä sitten täyttää yrittäjyyden määritelmän? Kuinka monta luonteenpiirrettä ja kuinka vallitsevana käyttäytymisenä tulee näiden esiintyä, että ihminen voidaan määritellä yrittäjäksi? Riittävätkö pelkästään yrittäjyyden ulkoiset tunnusmerkit, eli oma yritys kategorioimaan henkilön yritteliääksi?

2.1.1 Yrittäjä

Puhekielessä yrittäjä tarkoittaa henkilöä, joka tyypillisesti yksin harjoittaa ja organisoii jotakin yrittäjämäistä toimintaa. Juridisesti yrittäjä on Suomessa ammattiasema, jossa henkilö harjoittaa liiketoimintaa omaan lukuun ja omalla vastuullaan. Sanana ”yrittäjä” johtuu verbistä yrittää, joka ilmentää aktiivista toimintaa. Yrittäjyyttä ja yrittäjämäistä toimintaa voidaan havaita myös liiketoiminnan aloittamisen ja yrityksen johtamisen ulkopuolella (Ristimäki, 2004) Joka tapauksessa yrittäjä on aina yrittäjyyden prosessin ja toimintojen keskiössä (Gartner, 1989).

2.1.2 Yritys

Juridisia yritysmuotoja ovat Suomessa (1) ammatin- ja liikkeenharjoittajat, jotka toimivat omalla nimellä tai rekisteröidyllä toiminimellä, (2) oikeushenkilöt, esimerkiksi osakeyhtiö, osuuskunta, avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö sekä (3) julkiset rahoituslaitokset ja valtion liikelaitokset (Tilastokeskus). Yritys on siis juridisen yhtiömuodon kautta järjestäytyneeseen, tavoitteelliseen ja taloudelliseen toimintaan perustuva yhden tai useamman henkilön liikeidean toteutusmuoto, jonka yhtenä tavoitteena ja onnistumisen mittarina on kannattava tulos. Vaikka yrityksen pääasiallinen tavoite ei olisikaan taloudellinen, on kannattava tulos tärkeää toiminnan jatkumisen kannalta. Vastuun toiminnasta kantaa yrityksen hallitus, vastuunalaiset yhtiömiehet tai henkilöyhtiöissä henkilö itse.

Yrityksellä on siis rajat ja tarkoitus. Yrityksen rajat erottavat yrityksen jäsenet muista ihmisistä ja määräävät alueen, jonka sisällä noudatetaan yrityksen sääntöjä, sekä kunnioitetaan auktoriteetteja ja joiden sisällä henkilöille muodostuu rooleja ja vastuita, joiden avulla pyritään toteuttamaan tiettyä tarkoitusta (Hatch, 2006).

2.1.3 Yrittäjyys

Yrittäjyys on käsitteenä kulkenut yhdessä yrittäjän kanssa, erotellen yrittäjät ”ei-yrittäjistä”. Tähän kategoriointiin on liittynyt usein yleistys siitä, että kaikki yrittäjät olisivat samanlaisia keskenään. (Gartner 1990) tunnisti kaksi käsitystä yrittäjyys termin merkityksestä tutkijoille. Yksi koulukunta keskittyi henkilön ominaisuuksiin, kuten innovatiivisuus tai ainutlaatuisuus. Toinen koulukunta keskittyi yrittäjyyden tuloksiin (esim. arvon luomiseen). Näistä kahdesta koulukunnasta selkeästi suuremman ryhmän (79 %) muodostavat tutkijat, jotka sitoutuvat ajatukseen yrittäjyyden määrittelemisestä ominaisuuksilla (Gartner 1990). Yrittäjyys käsitteeseen liittyvän näkökulman laajentuessa on mahdollista, että koko käsite muuttuu hypoteettisemmaksi ja abstraktisemmaksi. Tämä näkyy joissakin akateemisissa kirjoituksissa. Esimerkiksi proaktiivisuus, riskinotto tai innovatiivisuus ovat käsitteitä joita on havaittavissa lähes kaikissa työelämän tehtävissä.

2.1.4 Yritysten yrittäjyys

Edellä kuvatut kieliopilliset ja terminologiset ongelmat korostuvat tarkasteltaessa yrittäjyyttä yrityksen sisällä. Seuraavassa (Sharma ja Chrisman 1999) taulukossa on esimerkkejä siitä, kuinka samaa käsitettä yritysten yrittäjyys (engl. corporate entrepreneurship) on käytetty aivan eri merkityksissä.

Burgelman (1983)	”Yritysten yrittäjyys ” viittaa yritysten prosessiin monipuolistaa omaa palvelu- tai tuotetarjontaansa nykyisen osaamisalueen ulkopuolelle
Chung & Gibbons (1997)	”Yritysten yrittäjyys ” viittaa prosessiin, jossa yksilön ideat muutetaan kollektiiviseksi toiminnaksi ja siihen liittyy johtamista epävarmuustekijöiden vallitessa.

Covin & Slevin (1991)	"Yritysten yrittäjyys" on yrityksen osaa- misalueen laajentamista yhdistelemällä uudelleen omia resursseja.
Guth & Ginsberg (1990)	"Yritysten yrittäjyys" liittyy uuden liiketoi- minnan synnyttämiseen yrityksessä tai strategiseen organisaatio uudistukseen.
Jennings & Lumpkin (1989)	Yritys toimii yrittäjämäisesti jos se luo keskimääräistä enemmän uusia tuotteita
Schendel (1990)	"Yritysten yrittäjyys" on tytäryhtiöiden synnyttämistä.
Spann, Adams & Wortman (1988)	"Yritysten yrittäjyys" on esimerkiksi uu- den myymälän tai toimipaikan perusta- mista.
Vesper (1984)	"Yritysten yrittäjyys" tarkoittaa työnteki- jöiden omasta aloitteesta tapahtuvaa ke- hittämistä ilman esimiehen käskyä.
Zahra (1993)	"Yritysten yrittäjyys" on innovatiivista strategista uudistamista.
Zahra (1995, 1996)	"Yritysten yrittäjyys" on yrityksen inno- vaatioiden, sijoitusten ja strategisten uu- distusten yhteistulos.

Taulukko 1. Yritysten yrittäjyys (engl. corporate entrepreneurship) Sharma & Chrisman (1999) mukailten.

2.1.5 Pakkoyrittäjyys

Yrittäjyyden näkyvin ja kiistattomin tunnusmerkki on itse perustettu oma yritys. Tämä tulonhankkimismuoto ei kuitenkaan ole kaikille vapaaehtoista. Block ja Wagner määrittelivät vuonna 2006 pakkoyrittäjän sellaiseksi, joka on ollut palkallisessa työsuhteessa ennen, mutta hänet joko lomautettiin työnantajalta tai hänen työpaikkansa oli suljettu. Block ja Wagner eivät ota kantaa henkilön motivaatiotekijöihin pakkoyrittäjyyttä määrittäessä vaan tämän määritelmän lähtökohtana on tapa, jolla heidän aikaisemmin tekemä palkkatyö päättyi. Tutkimuksessaan Block ja Wagner keskittyivät henkilöihin, jotka olivat

onnistuneet työllistymään itsenäisenä ammatinharjoittajana, eikä määritelmään laskettu mukaan osa-aikaisia ammatinharjoittajia. Heidän tutkimuksensa mukaan pakkoyrittäjille on ominaista myös vapaaehtoisia yrittäjiä pienempi tulotaso (Block ja Wagner 2006).

2.1.6 Yrittäjämäinen ajattelu ja toimintatapa

Yrittäjämäisessä ajattelussa ja toimintatavassa pyritään hyödyntämään yrittäjyystutkimuksessa esille tulleita menestyneille yrittäjille tyypillisiä toimintamalleja liiketoiminnan menestystekijöinä McGrath ja MacMillan, 2000). Tällaisia ovat:

- Ominaisuuskartoituksen käyttäminen tuotteen uudelleen suunnittelussa
- Tuotteiden uudelleeneriyttäminen
- markkinoiden uudelleen segmentointi
- Markkinoiden muuttaminen poistamalla niitä rajoittavia tekijöitä
- Kilpailukyvyn kannalta avainosaamisen saavuttaminen

2.1.7 Yrittäjyyskyvyt

Yrittäjä tarvitsee asenteiden ja ominaisuuksien lisäksi erilaisia taitoja ja kykyjä. Selkeimpänä esimerkkinä lienee johonkin ammattiin liittyvä osaaminen. Esimerkiksi ravintolayrittäjälle kilpailuetua voi olla vahvasta kokin ammattiosaamisesta. Tämän lisäksi on välttämätöntä, että ravintolayrittäjällä on lisäksi ainakin jonkinlaisia neuvottelu-, myynti-, vakuuttavuus-, projektinjohto-, ajanhallinta-, strategia- ja ongelmanratkaisukykyjä. Useat yrittäjäkyvyt liittyvät vahvasti esimerkiksi yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoihin sekä luovuuteen ja innovaatioihin. Yrittäjyyskykyjä ja taitoja voidaan opettaa ja oppia (Gibb, 2007). Ainakin seuraavia taitoja opetetaan eri oppiasteissa omina opintokokonaisuuksina ilman, että niitä pidettäisiin varsinaisesti yrittäjyyskasvatuksena:

- luova ongelman ratkaisu
- neuvottelutaidot
- myyntiosaaminen
- projektinjohto taidot
- esimies taidot
- sosiaaliset taidot
- päätöksenteko taidot
- verkostoitumistaidot.

2.2 Yrittäjäpsykologia

Yrittäjien persoonallisuutta ja ominaisuuksia on tutkittu paljon. Yrittäjien lisäksi monia psykologeja ovat kiehtoneet erityisesti menestyneet ihmiset olivatpa he sitten urheilijoita, yrittäjiä tai poliitikkoja. Tyypillinen lähestymistapa on pyytää tutkittavia täyttämään yleinen persoonallisuuskysely ja vastaamaan sitten persoonallisuuksien mittakaavoja suorituskyvyn mittauksiin. Tällainen tutkimus on puhtaasti kuvaileva ja sen taustalta puuttuu usein teoria syy-seuraus suhteesta. Voivatko kaikki persoonallisuustekijät liittyä yrittämiseen ja mitkä tekijät ovat erityisen tärkeitä? Useimmin tutkitut persoonallisuuden ominaisuudet olivat tarve saavuttaa, riskinotto ja sisäinen hallintakäsitys.

Vuonna 1961 Professori David McClelland ehdotti, että avain yrittäjyyteen on motivoituminen saavuttamisesta tai tarkemmin tarve saavuttaa. Henkilö jolla on tällainen tarve, tekee töitä saavuttaakseen itselleen tärkeitä tavoitteita. Hänen mukaansa henkilöt, jotka halusivat saavuttaa tärkeäksi kokemiaan asioita, pitivät tilanteista, joissa he itse pystyivät ratkaisemaan ongelmia tavoitteen saavuttamiseksi. Tällaisen itsensä haastamisen lisäksi heille oli tärkeää saada nopeasti palautetta onnistumisestaan. McClelland havaitsi, että tämän tyyppiset ihmiset kaipasivat haasteita ja eivät arvostaneet onnella menestymistä. He arvostivat erityisesti saavutettavissa olevia haasteita. McClellandin havaintojen mukaan tämä itsensä haastaminen antoi työlle merkityksen ja johti saavuttamisen ja tyytyväisyyden tunteisiin. McClellandin teoria sisältää myös ajatuksen siitä, että tällaista halua saavuttaa voidaan inkuboida yhteiskunnassa ja koulutuksessa ihmisiin. Vaikka saavuttamisen tarvetta havaitaan muissakin ammattiryhmissä, on se johdonmukaisesti yleisempää yrittäjien keskuudessa. McClelland havaitsi myöskin, että pienyritysten suorituskykyä voitiin merkittävästi parantaa erilaisten saavuttamistarvetta kasvattavien koulutusten avulla. Se näkyi lisääntyneenä myyntinä, taloudellisen kannattavuuden kasvuna ja työllisten lukumäärässä (McClelland ja Winter, 1971; Miron ja McClelland, 1979). McClellandin mukaan saavuttamisen tarvetta kasvattavat esimerkiksi vanhemmat, jotka kannattivat itsenäisyyttä lapsuudessa, menestymisestä palkitseminen, saavutuksien yhdistäminen positiivisiin tunteisiin, omaan osaamiseen ja tekemiseen perustuva saavuttaminen Oma halu olla tehokas tai haastava ja kyky asettaa tavoitteita.

Työpaikoilla erilaisten ihmisten luonteenpiirteiden, tarpeiden ja halujen tunnistaminen voi olla vaikeaa. Ihmisten, joilla on korkea saavuttamisen tarve, on tärkeää saada välitöntä palautetta onnistumisestaan. Kiitoksen puute voi johtaa moniin ongelmiin. Ihmiset kuitenkin hakevat onnistumisen tunteita eri tavoilla. Henkilö voi ottaa joko pieniä helppoja

tehtäviä, joita he tietävät, että ne voidaan vähällä vaivalla saavuttaa tai hän hyväksyy erittäin haastaviakin tehtäviä ilman pelkoa epäonnistumisen aiheuttamasta häpeästä. On havaittu, että saavuttamisen tarpeesta motivoituneet työntekijät ovat myös valmiita ottamaan riskejä. Heille on myös tärkeää oppia jatkuvasti uutta. Nämä ihmiset uppoutuvat helposti työhönsä (McCelland 1961).

Suuri saavuttamisen tarve johtaa usein henkilöä haastamaan itsensä vaativien, mutta kohtuullisesti vaikeiden tehtävien kautta. He harvemmin käyttävät aikansa erittäin vaikeiden tehtävien parissa. He etsivät usein myös itse tapoja parantaa omaa työtehokkuuttaan ja suorituskykyään. McCellandin teorian luotettavuutta on kuitenkin arvosteltu laajalti, varsinkin hänen käyttämänsä projektivaiheen *Tematic Apperception Testi* on ollut kritiikin kohteena. Andreas Rauch ja Michael Frese tekivät vuonna 2000 kvantitatiivisen katsauksen siitä, kuinka saavuttamisen tarve korreloi yrittäjyyden kanssa (taulukko 2.)

Study	N	r	comments
Begeley & Boyed, 239 1987	.15*		Founders vs. non-founders
Cromie & Johns, 83 1983	.01		Entrepreneurs versus managers
Utsch, Rauch, Rothfuss & Frese, in press 177	.50**		Business owners vs. managers
Bonnett & Furnham, 190 1991	.09		Founders vs. non-founders
Green, David & 207 Dent, 1996	.22**		Entrepreneurs vs. managers
Weighted mean correlation	896		.21**

Note.
*P<.05. ** p<.01.

Taulukko 2. Saavuttamisen tarpeen ja yrittäjyyden korrelaatio (Rauch & Frese.2000)

Taulukossa 2. todetaan, että viidestä tarkastetusta tutkimuksesta kolme havaitsi, että yrittäjillä oli huomattavasti vertailuryhmää yleisemmin korkea saavuttamisen tarve. Kahdessa tutkimuksessa ei tätä tarvetta havaittu. Analyysin painotettu keskimääräinen korrelaatio on positiivinen ja merkittävä. Aineisto tukee McCellandin teoriaa.

Yrittäjäpsykologiaa käsittelevissä teksteissä saavuttamisen tarpeen lisäksi yrittäjän luonteenpiirteissä korostetaan usein vahvaa sisäistä kontrollia tai paremminkin sisäistä hallintakäsitystä. Hallintakäsitys viittaa siihen, missä määrin ihmiset kokevat, että heillä on määräysvalta heidän elämäänsä vaikuttavista tapahtumista. Psykologi Julian Rotterin näkemyksen mukaan käyttäytymistämme ohjailevat suuressa määrin odotuksemme palkkiosta ja rangaistuksesta. Vuonna 1966 Rotter julkaisi kaavan, jonka tarkoituksena oli mitata ja arvioida kohdehenkilön hallintakäsitystä. Kaavassa tutkittavan on pakko valita kahden vaihtoehdon välillä. Vaikka tätä tutkimustapaa on käytetty laajalti, sitä on myös kritisoitu. Monet psykologit uskovat, että hallintakäsitystä ei voida täysin ymmärtää tai mitata näin yksinkertaisesti. Kenelläkään ei ole 100-prosenttista ulkoista tai sisäistä hallintakäsitystä. Suurin osa ihmisistä sijaitsee jossakin kahden äärimmäisyyden välissä.

Yrittäjät nähdään usein olevansa itse oman onnensa seppiä. Vastakohtaan ollessa kohtaloon uskova, fatalisti. Ulkoisen hallintakäsityksen omaava henkilö uskoo, että muut ihmiset, ympäristö tai joku korkeampi taho ohjaa sen mitä tapahtuu. Koska yritysten omistajat, joilla on ulkoinen hallintakäsitys, ovat mielestään muiden ihmisten hallinnassa tai heidän elämänsä on vain sarja satunnaisia tapahtumia, oletetaan heidän myös olevan vähemmän aktiivisia päivittäisessä työssä ja siten vähemmän onnistuneita.

Myös tätä Rotterin (1966) esille tuomaa näkemystä testattiin Andreas Rauchin ja Michael Fresen toimesta yrittäjien ominaispiirteiden osalta (taulukko 3). Voisi olettaa, että yritysten omistajilla olisi yleisemmin vahvempi sisäinen hallintakäsitys kuin muilla väestöryhmillä.

Locus of control of business owners compared to other samples.

Study	N	r	comments
Begeley & Boyed, 1987	239	.01	Founders vs. non-founders
Cromie & Johns, 1983	83	.31**	Entrepreneurs versus managers.
Brockhaus & Nord, 1979	93	.02	Entrepreneurs versus moved and promoted managers
Bonnett & Furmham, 1991	190	.18*	Rotter's economic locus of control
Rahim, 1996	526	.22**	Entrepreneurs vs. managers.
Green, David & Dent, 1996	207	-.05	Entrepreneurs vs. managers
Weighted mean correlation Note. *P<.05. ** p<.01.	1338		.13**

Taulukko 3. Sisäisen hallintakäsityksen ja yrittäjyyden korrelaatio (Rauch & Frese.2000)

Tulokset ovat kuitenkin vähemmän johdonmukaisia kuin tulokset saavutuksen tarpeesta (taulukko 2). Green, David ja Dent (1996) kertoivat negatiivisista suhteista ($r = -05$, ns.), Cromie ja Johns (1983) löysivät vahvoja eroja yrittäjien ja johtajien välillä (taulukko 3). Painotettu keskimääräinen korrelaatio osoittaa, että sisäisen hallintakäsityksen ja yrittäjyyden välillä on pieni, mutta positiivinen suhde. Kun otetaan huomioon eri tutkimusten tulosten valtavat erot, näyttää olevan muitakin muuttujia, jotka hillitsevät sisäisen hallintakäsityksen ja pienyrityksen omistajan välistä suhdetta.

Yhtenä globalisaation vaikutuksena pidetään luovan ajattelun tarvetta liiketoiminnan kehittämiseksi. Internet kasvattaa potentiaalisten asiakkaiden määrällä mitattuna markkinoita, mutta sen vastakohtana on lisääntyvä kilpailu kaikilla markkinoilla. Vaikka tehokkuutta on jo pitkään pidetty keskeisinä organisaatiovaatimuksina, luovuutta pidetään nyt myös keskeisenä organisaation menestystekijänä. Yrittäjään itseensä luovuus vaikuttaa koko elinkaaren ajan, ei vain sen yrityksen liiketoiminnan aikana. Luovuus on tärkeä osa koko yrittäjyysprosessissa. Se näkyy tuotannon yhteydessä esimerkiksi löytämällä resursseja innovaatioille (Nyström, \ t1993). Kirjallisuudessa luovuutta pidetään kilpailuetuna. Se nähdään strategisena aseena joka edistää työnantajan ja työntekijöiden motivaatiota, ongelman ratkaisua ja parantaa suorituskykyä. Luovuus yrittäjyyden taustalla näkyy myös erilaisissa kaupunkiympäristöissä jotka houkuttelevat luovia luokkia (Zampetakis et ai. 2011).

Yleisen käsityksen mukaan yrittäjät ovat suuria riskinottajia. Kvantitatiivisen tarkastelun tulos osoittaa kuitenkin, että suuri riskinotto ja yrityksen menestyminen eivät kulje käsi-kädessä (taulukko 4). Myös muissa tutkimuksissa on havaittu hyvän riskien hallinnan tärkeyttä liiketoiminnan menestymisen kannalta. On havaittu esimerkiksi, että onnistuneet yrittäjät ottavat harkittuja, laskennallisia riskejä ja että riskinotto ennustaa menestystä vain tiettyyn pisteeseen saakka. Riskinoton tutkimusta voi vääristää riskin käsitteeseen liittyvä subjektiivisuus. Tarkkailijan näkökulmasta käyttäytyminen voidaan katsoa olevan erittäin riskialtista, kun taas yrityksen omistaja näkee saman toiminnan riskien hallintana (Rauch & Frese.2000). Tilanne voidaan nähdä seuraavasti: Henkilö ottaa riskin ryhtyessään yrittäjäksi ja aloittaa tämän päätöksen jälkeen ponnistelemaan hallitakseen ottamansa riskin.

	N	r	comments
Begeley & Boyed, 1987	147		-.06 Mean correlation of 3 financial measures.
Lorrain & Dus-sault, 1968	64		.00 Successful/ unsuccessful entrepreneurs
Brockhaus, 1980	31		-.01 N had to be estimated.
Duchesnau & Gartner, 1990	26		-.39* Successful vs. unsuccessful entrepreneurs
Singh, 1988	224		-.18*
Goebel & Fese, 1999	97		.11
weighted mean correlation	589		-.08*

Note. *P<.05.
** p<.01.

Taulukko 4. Riskinoton ja menestymisen suhde Rauchin ja Freesen mukaan (Rauch & Frese.2000)

Voidaan myös kyseenalaistaa tällaisten luonteenpiirteiden metsästäminen järkevyyden. Esimerkiksi Gartner (1985) esitti, että yrittäjät ovat niin suuri ja monimuotoinen ihmisryhmä, etteivät yrittäjien ja ei-yrittäjien väliset erot koskaan muodostu riittävän selkeiksi. Hän ajatteli, että koska ei ole keskimääräistä yrittäjää, jokainen persoonallisuuden kuvaus muuttuu tarpeettomaksi. Persoonallisuustutkimus on kuitenkin edistynyt viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana, eikä ole syytä olettaa, etteikö ihmisen luonteenpiirteillä olisi vaikutusta hänen ratkaiseviin elämän valintoihin.

2.3 Yrittäjyys sosiologisena ilmiönä

Suomalaisen yleisnäkemykseen yrittäjyydestä ovat vaikuttaneet suurella määrällä sekä Max Weber ja Karl Marx. Weber näki yrittäjyyden luterilaisen työn etiikan kautta, johon kuuluu suuri arvostus mm. työhön ja vastuuntuntoon. Yrittäjyyden sosiologian näkökulmat juontavat juurensa 1800 -1900-lukujen taitteen Saksaan, kun maa koki vahvan teollisen kasvuaikakauden ja nousi yhdeksi maailman johtavaksi teollisuusmaaksi. Sosiologinen yrittäjyys toimii ihmisen ja hänen toimintaympäristönsä kautta. Yrittäjyys onkin kiistatta yhteydessä yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin tekijöihin. Tämä näkyy esimerkiksi verotuksessa tai yhteiskunnallisten palvelujen järjestämistavassa. Sosiologian lähestymistapa yrittäjyyteen on luonteeltaan kollektiivinen. Se tarkastelee yrittäjyyttä yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiologisen tutkimuksen painopistealueina on muun muassa vähemmistöjen yrittäjyys, organisatoriset verkostot ja yrittäjyys, innovaatiot, ikä ja sukupuolijakaumat tai kansallisen politiikan vaikutukset yrittäjyyteen. (Weber, 1990)

Näissä yrittäjyyttä käsittelevissä sosiologisissa tutkimuksissa on havaittu, että vaikka olisikin huomattavia esteitä, yrittäjäksi ryhtyvät maahanmuuttajat pystyvät voittamaan nämä esteet luottamalla perheeseen, ystäviin ja naapureihin taustatukena, työvoimana ja tuotemerkkinä. Yrittäjinä maahanmuuttajat hyötyvät, kun samasta kansallisesta taustasta tuleva maahanmuuttajien yhteisö saavuttaa kriittisen massan. Lisäksi on havaittu, että maahanmuuttajayrittäjät hyödyntävät kansallisia rajoja. Tuonti ja vientikauppa lähtö ja tulomaan välillä muodostaa merkittävän osan maahanmuuttajien liiketoiminnasta. Erilaisissa tutkimuksissa on havaittu, että kansainvälistä kauppaa harjoittavat maahanmuuttajayrittäjät ovat keskimäärin paremmin koulutettuja ja että he tulevat tyypillisesti vakaista lähtömaista (Ireland & Webb 2007).

Vuonna 2005 tehdyn selvityksen mukaan suomalaisten yrittäjien koulutustaso on korkeampi kuin väestön keskimäärin. Sukupuolijakauma oli vahvasti miespainotteinen. Naisyrittäjiä oli kaikista yrittäjistä vain neljännes. Tosin naisyrittäjien määrä on kasvussa. Ikäjakauma noudatteli melko hyvin väestön ikäjakaumaa. Kaikista yrittäjistä puolet oli tutkimushetkellä täyttänyt 50 vuotta. Naisyrittäjien määrän kasvun lisäksi toinen havaittu trendi oli ammatillinen koulutuksen sekä opistotason tutkintojen lisääntyminen.

Yleisesti voidaan sanoa, että mitä vanhempi yrittäjä on, sitä matalampi on hänen koulutustasoa, sillä;

- Perusasteen koulutus on suurin ikäluokassa 50-61 vuotta (48 %.)
- Ylioppilastutkinnon suorittaneiden yrittäjien osuus on suurin ikäluokassa 41-50 vuotta (36 %).
- Suurin ammatillisesti koulutettujen osuus (36 %) sekä opistotasoinen tutkinto (37 %) on ikäluokassa 51-60 vuotta.
- Ammattikorkeakoulun osuus on suurin alle 30-vuotiaitten ikäluokassa (32 %). Yliopisto- tai korkeakoulututkinnon suorittaneita on eniten (42 %) ikäluokassa 51-60 vuotta, mikä on myöskin suurin ikäluokka (39 %:a kaikista yrittäjistä)

1.1.2000 jälkeen perustetuissa yrityksissä koulutustaso on noussut verrattuna tätä ennen perustettujen yritysten yrittäjiin. Esimerkiksi vertailemalla näitä kahta yritysryhmää Korkeakoulututkinnon suorittaneitten yrittäjien osuus noussut 13 %:sta 21 %:iin ja samalla pelkästään yleissivistävän koulutuksen suorittaneiden osuus on laskenut 24 %:sta 17 %:iin ammatillisen koulutuksen osuuden pysyessä samansuuruisena.

Ammattiala vertailussa havaittiin, että yleissivistävä koulutus pohja, johon luetaan peruskoulu sekä ylioppilastutkinto, oli yleisintä kaupassa, jossa 31 %:lla yrittäjistä oli tämä koulutus. Ammatillinen koulutus, eli ammatillinen tai opistotasoinen tutkinto oli palvelu-alojen yrittäjillä (30 %). 70 % Korkeakoulututkinnon suorittaneista oli sijoittunut palvelualalle

Yrittäjyyden taloudellinen kannattavuus suhteessa palkkatyöhön luonnollisesti vaihtelee suuresti. Suomessa ei ole virallista kansallista pienituloisen tai köyhyysrajan määrittelyä, mutta Tilastokeskuksen mukaan pienituloiseksi voidaan laskea ne, jotka ansaitsevat kuukaudessa 60 prosenttia kaikkien kotitalouksien käytettävissä olevien rahatulon mediaanitulosta. Vuonna 2016 julkaistussa Suomen Yrittäjien tutkimuksessa (suomen yrittäjät 2016.) neljäsosa yksinyrittäjistä ilmoitti ansaitsevansa alle 1000 euroa kuukaudessa. Pienituloisuuden raja eli köyhyysraja oli tutkimusvuonna nettotuloina 1190 euroa kuukaudessa tai 14 300 euroa vuodessa kulutusyksikköä kohden. Tilastokeskuksen mukaan yrittäjien kohdalla onkin merkittävä tulotasojen ero siinä, onko yrittäjä yksinyrittäjä

vai työllistääkö hän myös muita. Yrittäjien pienituloisuus on kuitenkin selkeästi yleisempää kuin palkansaajien (taulukko 5.)

Vuosi	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Yrittäjät	11,8	13,4	12,4	12,2	12,5	12,3	11,8
Maatalousyrittäjä	9,9	14,8	12,8	12,3	10,4	7,6	11,4
Työnantajayrittäjä	10,3	7,2	5,5	6,6	7,6	8,6	5,7
Yksinäisyrittäjä	14,8	17,3	17,3	16,6	17,1	16,9	16,5
Palkansaajat	1,5	2,8	2,7	2,7	3,4	3	3,1
Ylemmät toimihenkilöt	0,3	0,6	0,6	0,5	1	0,7	0,7
Alemmat toimihenkilöt	1,5	2,4	2,9	2,8	3,2	3,3	3,3
Työntekijät	2,1	4,6	4,2	4,2	5,5	4,5	4,9
Opiskelijat	19,8	23,7	31,1	29,7	29,7	31,6	32,2
Eläkeläiset	6,5	11,2	15,4	15	16,6	16,1	14
Eläkkeellä oleva maatalousyrittäjä	11,9	15,9	24,1	21	24,1	24,5	19,9
Eläkkeellä oleva muu yrittäjä	4,9	12,6	12,3	11,8	13,6	13,6	14,3
Eläkkeellä oleva toimihenkilö	2,3	3,6	8,5	8,2	8,5	7,5	7,5
Eläkkeellä oleva työntekijä	5,3	12,8	18,1	18,8	21,2	21,7	17,2
Muu eläkeläinen	15,2	23,4	28,4	31,3	31,7	31,4	34,6
Muut ammatissa toimimattomat	12	21,6	25,7	25,4	26	26,5	24,6
Työttömät	19,8	38,3	44,4	43,7	48,1	52,5	49,4
Alle 16-vuotiaat	4,4	11,9	11,3	12,2	14	13,5	13,3
Kaikki kotitaloudet	7,2	11,3	12,8	12,5	13,5	13,3	13,1

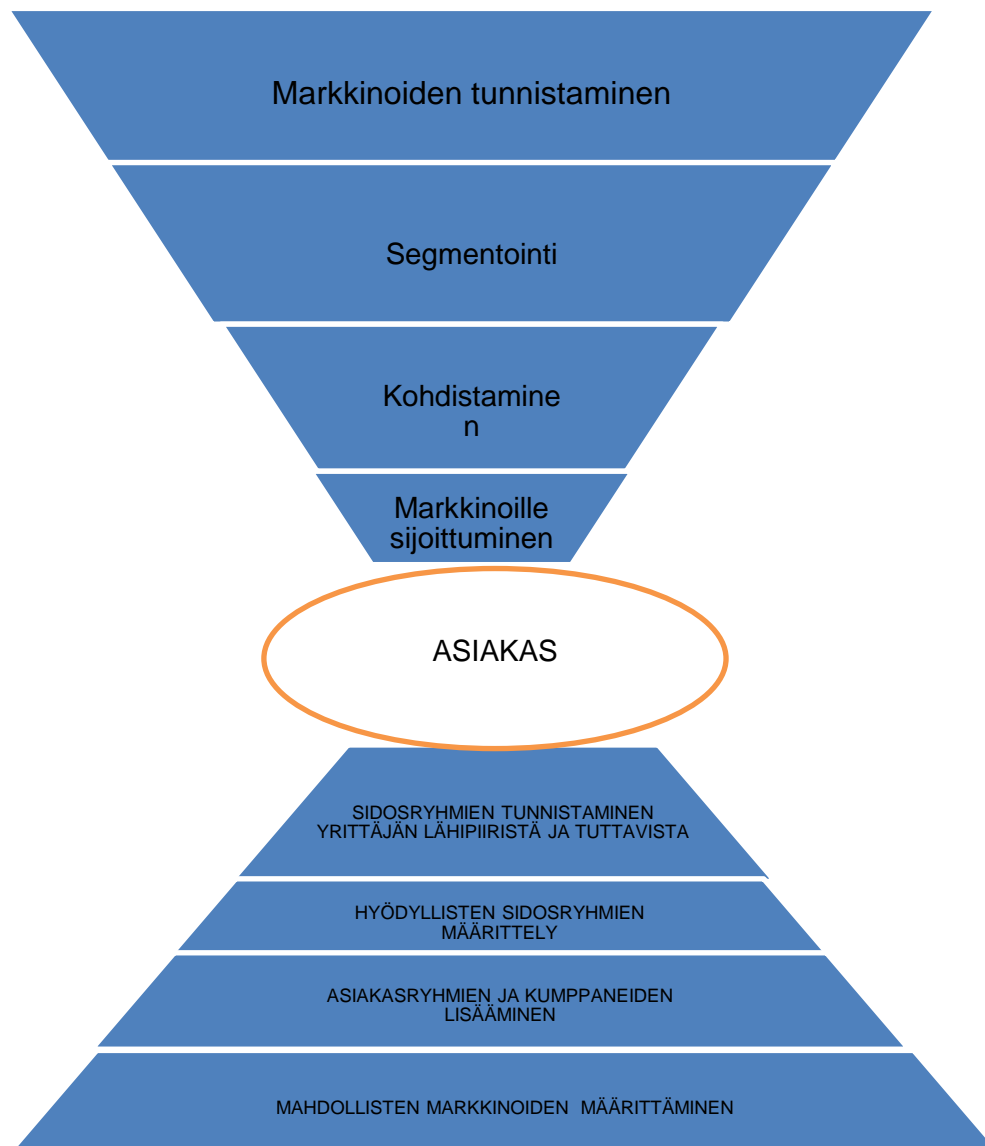
Taulukko 5. Pienituloisuusaste (%) henkilön sosioekonomisen aseman mukaan

Sosiologien yrittäjiä ja yrittäjyyttä käsittelevä verkostoitumistutkimus jakautuu useisiin alateemoihin (Ireland & Webb 2007). Esimerkiksi eräs tutkimus tutki levy-yhtiöiden käyttämiä suhteita itsenäisiin tuottajiin tasapainoillessaan mittakaavaedun ja kuluttajien kynnän moninaisuuden kanssa.

Vaikka jotkin verkostoitumisyhteydet pyrkivät lisäämään innovatiivisuutta ja monimuotoisuutta, toiset lisäävät homogeenisuutta innovaatioiden levittämisen kautta. Innovaatiotutkimuksessa kahden toimintatapa innovaation eli osakesuojausten ja kultaisten kädenpuristusten leviämistä, on todettu, että osakesuojaukset näyttävät levinneen yritysverkostojen myötä, kun taas kultaiset kädenpuristukset levisivät maantieteellisissä paikoissa ja hitaammin (Ireland & Webb 2007). Peng (2004) havaitsi, että sukulaisverkostot luovat tärkeitä epävirallisia normeja, jotka vähentävät Kiinassa yrittäjien kaupankäynti kustannuksia. Sosiaalisten verkostojen lisäksi sosiologit ovat tutkineet erilaisia institutionaalisia vaikutuksia yrittäjyyteen. Nämä tutkimukset tarkastelevat poliittisten, oikeudellisten ja taloudellisten instituutioiden vaikutuksia yrittäjien toimintatapoihin.

Sosiologisessa tarkastelussa yksi keskeinen elementti on kasvatus. Sarasvathy (2008, 12, 16, 73) painottaa hiljaisen tiedon, oppimisen ja opetuksen mahdollisuuksia yrittäjäksi kasvamisessa. Toiminnan tarkastelussa painottuvat kausaalisen logiikan sijasta uusien ratkaisujen etsimisen luovuus, jossa käytetään ennustamattomia strategioita - uuden luomisen logiikkaa. Sarasvathyn mukaan yrittäjyyden tuomia vuorovaikutteisuuksia kuvaa paremmin muotoutuminen kuin päätettävyyys. "Effectuation" – eli "effectual action" tai suomeksi käännettynä tehokkaan toiminnan mallissa päätöksentekijä ei aloita ennalta määritellyllä vaikutuksella tai ennalta määritellyillä markkinoilla. Sen sijaan hän aloittaa tunnistamalla joukon mahdollisia keinoja ja sitten luo ja valitsee useita mahdollisia vaikutuksia ehdollisella tavalla, jatkuva rakentaminen ja uusien mahdollisuuksien hyödyntäminen. Sarasvathyn tutkimuslöydökset osoittavat, että tehokas toiminta on luontaisesti erityisesti sidosryhmistä riippuvainen, eikä tavoitteellisesti tai resursseista riippuvainen (kuvio 2).

Perinteinen markkinaehtoinen lähestymistapa uusille markkinoille

Kuvio 2. Perinteisen markkinalähtöisen ja yrittäjille tyypillisen tehokkaan toiminnan ero (Saravathy 2008.)

Perinteisen liiketoimintamallin mukaan markkinat koostuvat asiakkaista ja olemassa olevista tuotteista.

Tähdätessään liiketoiminnan laajentamiseen yritys ensin kerää tietoja markkinointitutkimuksilla. Jakaa sitten asiakkaat pienemmiksi asiakasryhmiksi eli segmenteiksi. Kun tämä työ on tehty, päätetään määritetyn markkinapotentiaalin ja kilpailukykyanalyysin avulla markkinoille soveltuva tuote tai palvelu.

2.4 Yrittäjyyskasvatus

Garavan ja O'Conneide (1994) mukaan on olemassa käsitteellinen ero yrittäjyyskasvatuksen (engl. entrepreneurship education) ja yrityskoulutuksen (engl. enterprise education) välillä: Ensimmäisessä on tarkoitus luoda omavaraisuuteen ja omiin kykyihin tähtääviä yksilöitä ja toisessa on tarkoitus kehittää mahdollisuuksia etsiviä henkilöitä. Samoihin käsitteisiin liittyy joidenkin tutkijoiden mukaan eri konteksteja tai viitekehyksiä. Gibbin (1993) mukaan yrittäjyyskasvatus on pääasiassa Amerikassa ja Kanadassa käytetty termi ja yrityskoulutus Isossa-Britanniassa ja Irlannissa käytetty käsite. Kasvatuksellinen ajattelu tietopohjaisen aikuiskoulutuksen lisäksi onkin voimakkaassa kehityksessä. Yleisesti ottaen voidaan sanoa yrittäjyyskasvatuksessa opetettavan tietoja, taitoja tai asenteita.

Yllämainituista ehkä yleisemmin yrittäjyyskasvatukseksi ymmärretty linja on tietopohjainen yrittäjyyskoulutus, jossa keskitytään – usein projektiluontoisesti liiketoiminnan aloittamiseen. Tällaisen koulutusohjelman keskeinen sisältö antaa vastauksia kysymykseen siitä mitä käytännön toimia aloittava yrittäjä tekee perustaessaan uutta yritystä. Tämä pelkästään yrityksen perustamisessa tarvittaviin tietoihin perustuva yrittäjyyskasvatus on kuitenkin jo monelta osin todettu puutteelliseksi. On havaittu, ettei yrittäjyyskasvatus omana oppiaineenaan lisää yrittäjyyttä, vaan sen tulee integroida oppimiseen liittyvään toimintaan. Sen sijaan liiketoimintaosaaminen sopii hyvin itsenäiseksi opintokokonaisuudeksi. Yrittäjyyskasvatus ei ole vain yhteiskuntaopin ja omon asia ammatillisessa opetuksessa tai opetuksessa yleensäkin. Niinpä nykyään hyvä yrittäjyyskasvatus nähdään useamman tekijän holistisena summana.

Modernin yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on, että lasten ja nuorten yrittäjämäinen asenne ja osaaminen kehittyvät ikävuosien karttuessa katkeamattomana polkuna, jossa eri toimijat tietävät, miten polku toteutuu edellisellä ja seuraavalla kouluasteella (yrittäjyyskasvatuksen työkirja, 2018). Alla on eriteltyinä tavoitteiden ja metodien jakautuminen

ikäryhmittäin esiopetuksesta aikuiskoulutukseen yrittäjyyskasvatusta kehittävän YES Ry:n mukaan:

- o 0-6 v. Asennekasvatuksen keskiössä: Positiivinen ja utelias asenne elämään. Toimintatapojen opetus: Tavoitteellinen leikki. Yrittäjän tarvitsema tiedot: Yhdessä tekemisen ja leikkimisen riemu
- o 7-8 v. Asennekasvatuksen keskiössä: Yritteliäs asenne oppimiseen. Toimintatapojen opetus: Taito huomioda muut ja toimia reiluna kaverina. Yrittäjän tarvitsema tiedot: Ryhmätyöt
- o 9-12 v. Asennekasvatuksen keskiössä: Vastuu itsestä ja omasta osaamisesta. Toimintatapojen opetus: Ymmärrys tiimitaidoista ja tiimityöstä. Yrittäjän tarvitsema tiedot: Projektit,
- o 13-15 v. Asennekasvatuksen keskiössä: Halu ja kyky kehittyä. Toimintatapojen opetus: Taito toimia ryhmän vastuullisena jäsenenä. Yrittäjän tarvitsema tiedot: Oppijälhtöiset projektit
- o 16-19 v. Asennekasvatuksen keskiössä: Kyky rakentaa oma unelmatulevaisuutensa. Toimintatapojen opetus: Osaaminen kehittää itseä ja ryhmää. Yrittäjän tarvitsema tiedot: Oikea yritystoiminta
- o 20 v. Asennekasvatuksen keskiössä: Intohimo elinikäiseen oppimiseen. Toimintatapojen opetus: Kyky rakentaa ja johtaa tiimejä. Yrittäjän tarvitsema tiedot: Yrityksen johtaminen ja liiketoiminnan kehittäminen.

Euroopan unioni on suurelta osin pyrkinyt vaikuttamaan jäsenvaltioissa annettavaan yrittäjyyskasvatukseen. Esimerkiksi Entrepreneurship Competence study, lyhennettynä EntreComp-raportti käynnistettiin, jotta voitaisiin luoda yhteinen viitekehys yrittäjyydelle ja auttaa kansalaisia kehittämään kykyään osallistua aktiivisesti yhteiskuntaan, hallita omaa elämäänsä ja uraansa ja aloittaa arvoa luovat aloitteet.

EntreComp-raportissa yrittäjyys määritellään kyvyksi, jota yksilöt ja ryhmät soveltavat kaikilla elämänoilla. EntreComp viitekehysten mukaisesti yrittäjyyttä on hyödyntää mahdollisuuksia tai ideoita ja muuttaa ne arvoksi muille. Luotu arvo voi olla taloudellinen,

kulttuurinen tai sosiaalinen. Yrittäjyyden käsitettä ei siis rajata ainoastaan kaupallisen arvon luomiselle. Yrittäjyys kyvykkyys muodostuu yrittäjämäisestä asenteesta, tiedoista ja taidoista joita on kuvattu taulukossa 6. (EntreComp 2016).

alueet	taidot	vihjeet	kuvaus
ideat ja mahdollisuudet	1.1 mahdollisuuksien löytäminen	Käytä mielikuvitustasi ja muita kykyjäsi löytääksesi mahdollisuuksia luoda arvoa muille	<ul style="list-style-type: none"> tutki sosiaalista, kulttuurista ja taloudellista ympäristöä ja pohdi missä voisit luoda muille arvoa Tunnista ongelmia ja tarpeita joita ihmisillä on Luo uusia yhteyksiä ja yhdistä nyt erillään olevia toimintaympäristön osia luodaksesi suurempaa arvoa
	1.2 Luovuus	Kehittele luovia ideoita joilla on tarkoitus	<ul style="list-style-type: none"> Kehittele useita ideoitaja mahdollisuuksia arvon luomiseksi ml. parempia ratkaisuja nykikäytäntöihin Tutki ja kokeile uusia näkökulmia Yhdistä eri tavalla olemassa olevaa tietoa ja resursseja
	1.3. Visio	Työskentele tulevaisuuden visio eteen	<ul style="list-style-type: none"> Kuvittele tulevaisuutta Kehitä Visio ideoiden muuttamisesta toiminnaksi Visualisoi erilaisia tulevaisuuden skenaarioita ohjatakseen toimintaa ja panostuksia
	1.4 Arvioi ideoita	Saa enemmän irti ideoistasi	<ul style="list-style-type: none"> Arvioi ja päätä mitä arvo on sosiaalisesta, kulttuurisesta ja taloudellisesta näkökulmasta Tunnista ideasi arvopotentiaali
	1.5 Etiikka ja kestävän kehityksen ajattelu	Arvioi ideoidesi seurauksia	<ul style="list-style-type: none"> Arvioi ideasi seuraukset kohdeyhteisölle, markkinoille, yhteiskunnalle ja ympäristölle Arvioi ideasi taloudelliset, kulttuurilliset ja sosiologiset pitkäaikaisvaikutukset Toimi vastuullisesti
Resurssit	2.1 Itsetuntemus ja pysyvyys käsite	Usko itseesi ja jatka kehittymistä	<ul style="list-style-type: none"> Arvioi tarpeitasi, haaveitasi lyhyellä ja pitkällä aikavälillä Tunnista ja arvioi omat ja ryhmäsi vahvuudet ja heikkoudet Usko kykyysi vaikuttaa tapahtumien kulkuun epävarmuudesta, takaiskuista ja epäonnistumisista
	2.2 Motivaatio ja perikseantamattomuus	Keskity energiasi ja älä luovuta	<ul style="list-style-type: none"> Muuta päättäväisesti ideasi toiminnaksi ja tyydytä saavuttamisen halusi Ole kärsivällinen ja työskentele pitkäntähtäimen tavoitteiden eteen säilytä kykyysi toimia epävarmuuden vallitessa ja siedä painetta, vikoja ja ongelmia

	2.3 Resursien hyödyntäminen	Kokoa ja hallitse tarvitsemasi resurssit	<ul style="list-style-type: none"> Hanki ja hallinnoi hyvin materiaali tai im-materiaaliset resurssit tavoitteesi saavuttamiseksi Saa rajallisista resursseista mahdollisimman paljon irti Hanki tarvittava lainopillinen, verotukseen liittyvä, tai teknologinen osaaminen
	2.4 Talousosaaminen	Kehitä taloudellista osaamistasi	<ul style="list-style-type: none"> Arvioi hankkeesi kustannukset Suunnittele ja toteuta taloudellisia päätöksiä Hallitse hankkeen onnistunut rahoitus
	2.5. Saa muutkin liikkeelle	Inspiroi, ja innosta muutkin hankkeesi taakse	<ul style="list-style-type: none"> Inspiroi ja innosta ihmisiä, joita hanke koskee Hanki onnistumiseen tarvitsemasi tuki Suostuttele ja neuvottele ja johda esimerkilläsi
Toiminnan aloitus	3.1 Tee aloite	Aloita toiminta	<ul style="list-style-type: none"> Tee aloite arvon muodostamiseksi Ota haasteita itsellesi Tee itsenäisesti töitä saavuttaaksesi tavoitteesi. Noudata suunnitelmaasi
	3.2 Suunnittelu ja johtaminen	Priorisoi, organisoij ja seuraa kehitystä	<ul style="list-style-type: none"> Aseta lyhyen-, keskipitkän- ja pitkän aikavälin tavoitteita Määrittele asioille ja tehtäville tärkeysjärjestys Sopeudu yllättäviin muutoksiin
	3.3 Epävarmuuden ja riskin hallinta	Tee päätöksiä epävarmuuden ja riskin vallitessa	<ul style="list-style-type: none"> Tee päätöksiä lopputuloksen epävarmuudesta huolimatta Pienennä riskiä kokeilemalla arvonmuodostamis ideasi toimivuutta mahdollisimman varhaisessa vaiheessa Toimi joustavasti nopeasti muuttuvissa tilanteissa
	3.4 Muiden kanssa työskentely	Tiimiytyminen, yhteistyö ja verkostoituminen	<ul style="list-style-type: none"> Työskentele muiden kanssa ideoimalla ja muuttamalla ideat toiminnaksi Verkostoidu Ratkaise ristiriitoja ja kilpaile reilusti
	3.5. Oppimisen kokemuksista	Tekemällä oppii!	<ul style="list-style-type: none"> Suhtaudu jokaiseen aloitteeseen oppimiskokemuksena Opi muiden kanssa Arvioi ja opi omista ja muiden onnistumisista ja epäonnistumisista

Taulukko 6. Yrittäjyyskyvyt EntreComp tutkimusta mukaillen (EntreComp 2016)

Vaikka EntreComp malli ensisilmäyksellä vaikuttaa enemmän aikuisoppijoille suunnatulta sitä voi tekijöidensä mukaan käyttää missä vaiheessa ihmisen kasvatusta hyvänsä.

EntreComp opetusmallissa tunnistetaan oppijan kehittämisessä eri tasoja. Tasoja on kuvattu taulukossa 7.

EntreComp Progressio malli Perusteet		jatko opintojen alkuvaihe		jatko opintojen loppuvaihe		Asiantuntija taso	
Muiden avustuksesta riippuvainen		Rakennetaan itsenäistä toimintakykyä		Vastuunottaminen		Muutosajuri, innovaatio ja kasvu	
Jatkuvan valvonna ja ohjauksen alla.	Harjoitellaan opiskelijaryhmän kanssa itsenäisesti toimimista	Itsenäisesti ja opiskelijaryhmässä.	Otetaan ja jaetaan vastuuta.	Vähäisellä opastuksella, ryhmässä	Vastuuta päättöksenteosta.	Tietyllä osa-alueella toiminnan kehittämistä.	Vastuu toiminnan kehittämistä jollain osa-alueella.
Löydä	Tutki	Kokeile	Uskalla	Kehity	Vahvistu	Kasva	Muutu
Tasolla 1 keskitytään löytämään omia kykyjä ja vahvuuksia, mielenkiinnon kohteita ja toiveita. Lisäksi tutustutaan luovaan ongelmanratkaisuun ja omien taitojen ja asenteiden kehittämiseen.	Tasolla 2 keskitytään erilaisiin ongelmien ratkaisun lähestymistapoihin ja sosiaalisiin taitoihin.	Tasolla 3 on kriittisen ajattelun ja ensimmäisten arvonmuodostamisen kokeilun vaihe. Tällä tasolla voidaan kokeilla ensimmäisiä yritystoimintoja	Tasolla 4 muutetaan ideat toiminnaksi ja oikeaksi liiketoiminnaksi, sekä otetaan vastuuta hankkeiden hoitamisesta.	Tasolla 5 Keskitetty omien taitojen hioamiseen sekä yrittäjyyden ymmärtämiseen.	Tasolla 6 Parannetaan yhteistyötaitoja käyttäen arvonmuodostamisen periaatteita. Tasolla 6 ongelmien vaikeus ja monimuotoisuus kasvaa entisestään..	Tasolla 7 Kehitetään kykyjä monimuotoisten ongelmien ratkaisemiseen ympäristössä, joka on jatkuvassa muutoksessa. ja päätöksenteon epävarmuus on suurta..	Tasolla 8 pohditaan tulevaisuuden haasteita kasvattamalla omaa tietopohjaa tutkimuksen ja kehityksen kautta. Kehitetään kykyä innovoida ja muuttaa nykyisiä toimintamalleja.

Taulukko 7. Yrittäjyyskasvatuksen kehittyminen EntreComp tutkimusta mukailien (EntreComp 2016)

Keskittymällä osaamisen kehittämiseen todellisen yrittäjyysarvon luomisen myötä etenismalli rikkoo koulutuksen, työn ja kansalaisten sitoutumisen rajat. EntreCompin tavoitteena on tarjota työkalu, joka voidaan mukauttaa erilaisiin tarpeisiin. Se ei ole säännömukainen eikä viittaa siihen, että kaikkien oppijoiden olisi päästävä korkeimmalle pätevyystasolle.

2.4.1 Yrittäjyyskasvatuksen arviointi

Yrittäjyyskasvatuksen arviointia on tutkittu Suomessa ainakin marraskuussa 2008 (Tiikkala ym. 2010a) ja jälkimmäinen vuotta myöhemmin marras-joulukuussa 2009 (Tiikkala ym. 2010b). Näissä tutkimuksissa kohderyhmänä olivat perus- ja toisen asteen opettajat ja rehtorit sekä jälkimmäisessä myös yrittäjät ja yrittäjyyskasvatuksen materiaaleja tuottavien järjestöjen edustajat. Tutkimuksen vastaajat olivat mukana yrittäjyyskasvatuksen kehittämishankkeissa, joten molempien tutkimusten otantaa voidaan kutsua valikoiduksi otannaksi. Kohdejoukko oli molemmissa tutkimuksissa pieni (2008: n=29 ja 2009: n=49).

Otannan pienestä koosta johtuen Tiikkalan tutkimusten tulosten yleistettävyyteen tulee suhtautua kriittisesti ja tutkimusten tulosten perusteella tulisikin arvioida ensisijaisesti prosessia sekä oppijan sitoutumista, tahtoa ja motivaatiota. Edellä mainittujen lisäksi myös oppijan aktiivisuutta, innostuneisuutta ja omatoimisuutta ja viimeiseksi oppimistuloksia voidaan arvioida. Yllättävä huomio Tiikkalan tutkimuksessa oli se, että 12 % vastaajista oli sitä mieltä, ettei yrittäjyyskasvatusta tarvitse arvioida lainkaan.

Tutkimuksen mukaan tärkein syy yrittäjyyskasvatuksen arvioinnin tarpeellisuuden on oppimismotivaation kasvattaminen. Tutkimuksessa vastaajat kokivat, että arviointi myös suuntaa eteenpäin, rakentaa tulevaisuutta sekä antaa palautetta opettajalle (Tiikkala ym. 2010b, 9.). Tutkimuksessa vastaajat pitivät itsearviointia tärkeimpänä arviointimenetelmänä. Muita mainintoja saivat vertaisarviointi, portfolio, keskustelu ja lomake. Sanallista arviointia painotettiin selvästi, sillä vain 2 % vastaajista antaisi yrittäjyyskasvatuksen arvioinnin numeerisena. Kysyttäessä kuinka yrittäjämäisiä valmiuksia tulisi arvioida, 38 % vastaajista oli sitä mieltä, että käyttäytymisen ja huolellisuuden arvosanan tapa vastaa

hyvin yrittäjävalmiuksienkin arviointia (Tiikkala ym. 2010b) Itsearviointin kriteeristö on laadittava opettajan ja oppijan toimesta perusteellisesti. Itsearviointia varten asetettujen kriteereiden tulee olla selkeitä ja pohjautua yrittäjyyskasvatuksen viitekehykseen. Itsearviointi nimestä huolimatta arviointia ei voi jättää pelkästään oppijalle, vaan opettajalla on aina kokonaisvastuu arvioinnista. Tiikkalan ym. tutkimuksen mukaan oppija itse oli kuitenkin tärkein yrittäjyyskasvatuksen arvioija. Seuraavaksi tärkein arvioija oli opettaja, ja kolmanneksi tärkein ovat vanhemmat. Neljänneksi tärkeimpänä arvioijana pidettiin yrittäjiä ja viidenneksi tärkeimpänä elinkeinoelämän ja järjestöjen edustajia. Myös oppijaryhmän arviointi nousi tutkimuksessa esille (Tiikkala ym. 2010b.).

Tutkimuksen vastaajien näkemyksen mukaan yrittäjyyskasvatusta on tärkeintä arvioida prosessin aikana, vaikka yrittäjyyskasvatuksen kasvatusvaikutukset näkyvätkin vasta viiveellä. Opetuksen arviointi pitkän ajan kuluttua varsinaisesta opetushetkestä onkin varsin vaikeaa. Tämä varsinkin perus- ja toisen asteen opetusta koskeva vaikutusten arvioinnin haaste kaipaakin Tiikkalan mukaan uusia ratkaisuja (Tiikkala ym. 2010b.)

Arvioinnin viisi kysymystä, joiden ratkaisemiseksi tarvitaan useiden eri tahojen yhteinen näkemys (Tiikkala ym. 2010b.):

- o MITÄ arvioidaan? on arvokysymys.
- o MIKSI arvioidaan? -kysymykseen liittyy eettistä pohdintaa.
- o MITEN arvioidaan? on arvioinnin menetelmällinen kysymys.
- o KUKA arvioi? -kysymys lähtee arvioitava-arvioija-suhteesta.
- o MILLOIN arvioidaan? heijastelee myös eettisiä vaatimuksia.

Arviointiaineiston keräämisessä, analysoinnissa ja tuloksista viestittämisessä tulee ottaa huomioon tutkimuksen luotettavuus, validius, uskottavuus ja avoimuus. Ja sillä tulee olla selkeä tarkoitus. Arvioinnin tarkoitus voi olla esimerkiksi tulosvastuuarviointi, tiedontuotantoarviointi ja kehittämisarviointi (Tiikkala ym. 2010b). Leimu (2010, 34) listaa arvioinnin reunaehdot kolmelle eri tasolle: 1) järjestelmätaso, 2) ohjelmataso ja 3) yksilötaso. Järjestelmätasolla yrittäjyyskasvatuksen arvioinnissa voidaan tarkoittaa yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen yhteiskunnallisia linjauksia sekä koulutuspoliittisia päätöksiä. Koulutussektorin ohjelmataso tarkoittaa esimerkiksi opetussuunnitelmia. Arvioinnin kolmas taso

kohdistuu yksilöihin. Yksilötasolla arvioidaan opetus- ja oppimistapahtumia. Arviointia on suoritettava jo lain vaatimusten takia. Perusopetuslain (628/98) 22. pykälän ja ammatillista koulutusta koskevan lain (630/98) 25. pykälän mukaan oppilaan/opiskelijan arvioinnilla pyritään ohjaamaan ja kannustamaan opiskelua sekä kehittämään oppilaan/opiskelijan edellytyksiä itsearviointiin (ks. Perusopetuslaki 1998; Laki ammatillisesta koulutuksesta 1998. Lukiolain (629/98) 17. pykälässä todetaan edellisen lisäksi myös että ”Opiskelijalla on oikeus saada tieto arviointiperusteista ja niiden soveltamisesta häneen”

Yrittäjyyskasvatuksen arvioinnissa voidaan käyttää esimerkiksi kahdella EU-tason kyselytutkimuksella (Tiikkala et. al 2010) kartoitettuja arvoja. Nämä ovat:

- luovuus
- ongelmanratkaisukyky
- yhteistyökyky
- tulevaisuuteen suuntautuminen
- vastuullisuus
- virheistä oppiminen, virheiden näkeminen positiivisessa valossa
- tietämys ja ajattelu
- kyky sietää muutoksia
- riskinotto
- itseluottamus
- aloitteellisuus
- sitoutuminen
- tiimityötaito
- keskustelutaito

Myös opettajien tulisi arvioida omaa osaamistaan. Yrittäjyyskasvatusta varten tähän on kehitetty Yrittäjyyskasvatuksen mittaristo™. Se on erityinen itsearviointityökalu perus- ja toisen asteen opettajille ja rehtoreille, mutta se soveltuu myös opettajaksi opiskeleville.

3 Tutkimusmenetelmä

Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen lähtökohta on moninaisen, todellisen elämän kuvaaminen. Tutkimuksessa ja analyysissä todellisuutta ei saa pirstoa mielivaltaisesti osiin, sillä tapahtumat muovaavat toinen toisiaan ja näin ollen on mahdollista löytää toisenlaisia suuntia. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa myös pyritään tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti (Tutki ja kirjoita 2000, 157).

Yhtä lailla tärkeää on ottaa huomioon arvolähtökohdat, sillä ne muovaavat tapaamme ymmärtää eri ilmiöitä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa objektiivisuutta ei ole mahdollista saavuttaa, sillä tietäjä ja tieto ovat kietoutuneita toisiinsa. Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena onkin löytää tai paljastaa tosiasioita, eikä todentaa olemassa olevia totuusväitteitä (Tutki ja kirjoita 2008, 157). Alla on kuvattu kvalitatiivisen tutkimuksen piirteitä (Tutki ja kirjoita 2008, 160).

- Tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa ja aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa.
- Suositaan ihmistä tiedonkeruun instrumenttina. Tutkija luottaa enemmän omiin havaintoihinsa ja keskusteluihin tutkittavien kanssa kuin mittavälineillä hankittavaan tietoon.
- On paljastaa odottamattomia seikkoja, jolloin mahdollisuutena on aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu.
- Suositaan menetelmiä, joissa tutkittavan näkökulmat ja ääni pääsevät esille.
- Valitaan tarkoituksenmukainen kohdejoukko.
- Tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä.
- Käsitellään tapauksia ainutlaatuisina ja tulkitaan aineistoa sen mukaisesti.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa keskitytään tyypillisesti pieneen määrään tapauksia ja analysoidaan ne perusteellisesti. Oleellista ei siis reliabiliteetin kannalta ole kerätyn aineiston määrä vaan se, että kerätty aineisto on laadukasta ja kattavaa. Kvalitatiivinen tutkimus ei siis ole vain yhdenlainen hanke, vaan joukko moninaisia tutkimuksia (Tutki ja kirjoita 2008, 158).

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä eli jokin haastattelun näkökohta on lyöty lukkoon, mutta ei kuitenkaan kaikkia. Teemahaastattelulle on myös ominaista, että kaikki haastateltavat ovat kokeneet samankaltaisen tilanteen ja haastattelu kohdennetaan tutkittavien henkilöiden omiin kokemuksiin. Teemahaastattelussa voidaan siis tutkia henkilöiden ajatuksia, tunteita ja kokemuksia. Haastateltavien oma elä-

mysmaailma korostuu. Teemahaastattelu voi olla tutkimusmenetelmänä joko kvalitatiivinen tai kvantitatiivinen. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 47–48) Haastattelussa saatu tieto peilaa tutkimusympäristöä. Kvalitatiivinen haastattelu nostaa usein esille tunteita ja kokemuksia tutkittavasta tilanteesta sekä kykyä ja halukkuutta keskustella aiheesta (Hannila-Kyngäs 2008). Menetelmänä se sopiikin tarkasteltaessa tunteellisesti herkkiä asioita tai kysymyksiä, joista haastateltavat eivät ole niin tietoisia tai asioista, joista tutkittava ei ole totunut puhumaan päivittäin, kuten aatteet, aikomukset ja arvot. (Åstedt-Kurki – Heikkinen 1994: 420.) (Hannila-Kyngäs 2008).

Haastattelu on kahden henkilön välinen vuorovaikutustilanne, joka perustuu kielen käyttöön. Tutkimuksen kohteena on haastateltavan puheen sisältö. Haastateltavan vastauksessa heijastuu myös haastattelijan läsnäolo ja vaikutus haastattelutilanteessa. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 49–52.) Haastattelututkimuksella on aina tarkoitus ja siinä haastattelija on tietämätön osapuoli, kun taas haastateltavalla on tieto asiasta. Haastattelualoite tulee tutkijalta, ja hän ohjaa keskustelua tiettyihin puheenaiheisiin. (Ruusuvoori – Tiittula 2005: 22.) Haastattelu voi olla yksilö- tai ryhmähaastattelu, mutta yksilöhaastattelua käytetään enemmän. Se on myös helpoin aloittelevalle haastattelijalle. Ryhmähaastattelun lisäksi voidaan käyttää myös parihaastatteluja (Hirsjärvi – Hurme 2000: 61.) (Hannila-Kyngäs 2008).

Yksittäisiä kysymyksiä ei laadita sillä haastatteluteemojen tulee olla väljiä, sillä tutkittavan ilmiön todellinen monipuolisuus halutaan tuoda esille. Teema-alueiden pohjalta haastattelua voidaan jatkaa ja syventää tutkimusintressien vaatimalle tasolle. Tutkittava itse voi omilla vastauksillaan tarkentaa ja syventää teema-alueita. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 66–67) (Hannila-Kyngäs 2008).

3.1 Käytännön järjestelyt

Haastattelun ajankohta ja paikka sovitaan jokaisen haastateltavan kanssa erikseen. Haastattelut tehdään esimerkiksi haastateltavan kodissa tai työpaikalla kunhan kommunikointi on mahdollisimman häiriötöntä. Haastateltava ei saisi istua liian kaukana haastattelijasta, sillä liian suuri etäisyys voi heikentää luottamuksen syntymistä (Hirsjärvi – Hurme 2000: 73–74, 89–91.). Ennen varsinaista haastattelua on syytä käyttää hieman aikaa vapaamuotoiseen keskusteluun jossa haastattelija ja haastateltava tutustuvat toi-

siinsa ja se auttaa haastattelulle välttämättömän ja luottamuksellisen ilmapiirin luomisessa. Haastatteluun jälkeenkin on käytävä pieni vapaamuotoinen keskustelu, sillä teema-haastattelu on luonteeltaan usein henkilökohtaista, eikä ole sopivaa lopettaa keskustelua äkkinäisesti tavoitteiden täytyttyä. Aikuisten haastattelussa aikaa kuluu keskimäärin 1,5–2 tuntia (Hirsjärvi – Hurme 2000: 74–75, 90.). Haastattelu tulee tallentaa, mutta sille on saatava aina haastateltavan lupa. Tutkittaville on kerrottava, miksi hän haluaa nauhoittaa haastattelut, kuinka tallenteet säilytetään ja hävitetään ja missä yhteyksissä niitä käytetään. Tutkimusaineisto ei saa joutua väärin käsiin ja tutkittavien anonymiteetin tulee säilyä. Haastateltaville on kerrottava, miten tutkimusaineistoa käytetään ja säilytetään niin, että tutkittavien tunnistetiedot pysyvät turvassa. Tutkimukseen osallistuminen on aina vapaaehtoista ja tutkimus on aina myös mahdollista keskeyttää. Tutkittaville täytyy tarjota riittävästi informatiivista tietoa tutkimukseen liittyvistä asioista. Tutkimukseen osallistumisesta voi myös kieltäytyä, vaikka olisi jo siihen etukäteen suostunut. Missään tapauksessa tutkija ei saa painostaa haastateltavaa jatkamaan haastattelua, sillä jotkut kysymykset saattavat tuntua haastateltavasta liian henkilökohtaisilta tai tunkeilevilta (Mäkinen 2006: 95.) (Hannila-Kyngäs 2008).

Haastateltavat unohtavat nauhurin olemassaolon hyvin pian, vaikka tilanteen alussa sitä jännittäisivätkin. Keskustelusta olennaiset seikat, kuten haastateltavan sanatarkka puhe ja äänenkäyttö ja myös mahdollinen tunnelataus säilyvät tallennuksessa. Haastattelutilanteen luonteva ja vapaa kulku edellyttää, että haastattelija osaa teema-alueet ulkoa (Hirsjärvi – Hurme 2000: 92.).

Hyvässä haastattelututkimuksessa haastattelijakin tuntee aihepiirin ja erityisesti hänen tulee tietää mikä on haastattelun päämäärä. Kysymysten tulee olla selviä ja yksinkertaisia. Haastattelijan tulee olla kiinnostunut ihmisen käyttäytymisestä ja erilaisista ihmisistä ja hänen tulee tiedostaa oman käyttäytymisensä vaikutus haastateltavaan. Haastattelijan suhtautuminen tutkimukseen tulee olla vakava ja luottamusta herättävä, mutta hän ei saa itse herättää liikaa huomiota (Hirsjärvi – Hurme 2000: 68–69.).

3.2 Haastattelun litterointi ja aineistoanalyysi

Aineiston purkaminen voidaan tehdä joko sanatarkasti puhtaaksikirjoittamalla eli litteroimalla tai se voidaan purkaa teema-alueita koodaten. Litteroinnin tarkkuutta tulee harkita. Sitten aineisto luokitellaan, kuvaillaan ja yhdistellään. Aineiston luokittelulla luodaan

pohja haastatteluaineiston tulkinnalle. Näin aineiston eri osia voidaan myöhemmin vertailla, yksinkertaistaa ja tulkita. Luokittelu myös jäsentää tulkittavaa ilmiötä, kun taas yhdistely yrittää löytää luokittelujen välille samankaltaisuutta ja säännönmukaisuutta. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 145–150.) Aineistoanalyysissä aineistoa tiivistetään ja nostetaan abstraktiotasolle. Näin aineisto muuntuu haastatteluaineistosta tutkittavan ilmiön teoreettiseksi kuvaukseksi. Analyysi kvalitatiivisessa tutkimuksessa etenee usein polveilevasti, kun taas suoraviivainen etenemistapa kuvailee usein kvantitatiivisen tutkimuksen analyysin etenemistä (Hirsjärvi-Remes-Sajavaara 2007). Analysointitapaa on syytä miettiä jo aineistoa kerätessä. Analyysin perustana on aineiston kuvailu, jossa ilmiötä nimitetään ja nostetaan esille kokemuksia (Hirsjärvi – Hurme 2000: 138–140.).

Haastattelun tuloksia voidaan tulkita useilla eri tavoilla ja eri näkökulmista. Sisältöanalyysi voi olla aineistolähtöistä (induktiivinen), teoriasidonnaista (deduktiivinen) tai teorialähtöistä. Aineistolähtöisessä analyysissä aineisto itsessään kertoo, mitä se pitää sisällään, ja teoria muodostuu siitä. Teoriasidonnaisessa analyysissä teoria otetaan kirjallisuudesta ja teoria sitten kytketään todellisuuteen. Toisin kuin teoriasidonnainen analyysi, teorialähtöinen analyysi ei pohjautu suoraan teoriaan, vaan siinä on kytkentöjä tai yhtymäkohtia olemassa olevaan teoriaan. Tulkinnan varmistamiseksi tutkijan on kirjoitettava tarkka kuvaus siitä, miten tulkintaan on päädytty. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 151–152.) (Metsämuuronen 2005: 213–214.) (Hannila-Kyngäs 2008). Tutkimuksen selvitelyssä on tarkasteltava myös sitä, kuinka totuudenmukaista tietoa tutkimuksessa on pystytty tuottamaan. (Kylmä – Juvakka 2007: 127.) On arvioitava mitä ollaan tutkimassa ja miksi ja miksi tämä tutkimus on tärkeä. Haastateltavien määrä ja valintaperusteet tulee kertoa. Ennen julkaisua haastateltujen tulisi lukea ja kommentoida tutkimuksen tulokset. Luotettavuuteen vaikuttaa myös tallennusten laatu, litteroinnin tasaisuus ja luokittelun säännönmukaisuus (Hirsjärvi – Hurme 2000: 185).

Tämän kuvailevan tutkimuksen tarkoituksena on nostaa yksilöiden omien kokemusten kautta uutta teoriaa käytännön yrittäjyyskasvatuksen kehittämisen tueksi ja tehtävänä on selvittää miten opettajat eri ikäkausien kasvattajina näkevät yrittäjyyskasvatuksen ja vastaako tuo näkemys nykykäsitystä yrittäjyyskasvatuksen tavoitteista ja toimintamalleista, kokevatko opettajat ristiriitaisia tunteita yrittäjyyskasvatuksen ja oman elämäntutkimuksen välillä ja uskovatko opettajat itse yrittäjyyskasvatuksen sisältöön ja pitävätkö he sitä hyödyllisenä?

Tutkimus toteutettiin teemahaastatteluna, sillä menetelmä sopii erityisen hyvin kokemuksen tutkimiseen. Haastatteluun valittiin eri ikäryhmien opettajaseuraavasti: peruskoulun 4. luokan luokanopettaja, peruskoulun yläasteella toimiva aineenopettaja, rehtori, aikuis-kouluttaja, sekä entinen oppilas, joka oli suorittanut opintonsa osan tutkimukseen valikoitujen opettajien ohjauksessa. Haastattelu kohdennettiin siten, että kaikilla haastateltavilla on kokemuksia samankaltaisista tilanteista, kuitenkin eri ikäryhmien parissa. Työssä kerättiin yhteensä 84 sivua kuudelta eri haastateltavalta. Haastatteluista kolme oli ennalta sovittuja puhelinhaastatteluja ja kolme ennalta sovittuja tapaamisia. Ennen haastatteluja olin koonut itselleni muistilistan tutkimuksen teemoista. Annoin haastateltavien puhua aina niin pitkään kuin he itse halusivat ja nostin seuraavan teeman vasta kun haastateltava selkeästi oli sanonut teemaan liittyvän asiansa loppuun. Tyypillinen haastattelu kesti noin 40 minuuttia. Haastattelun tulokset analysoitiin teorialähtöisesti.

Seuraavassa kappaleessa tulokset esitellään keskustelurungon järjestyksen mukaan. Koska haastatellut tiesivät, että kyseessä oli yrityskasvatukseen liittyvä opinnäytetyö, oli luonnollista aloittaa keskustelu yrittäjistä yleensä ja edetä siitä opettajien omaan kokemukseen yrittäjyydestä ja yrittäjyyskasvatuksesta ja viimeisenä syventää keskustelua yrittäjysteorian käsitteisiin. Keskustelurunko on liitteessä 1.

4 Tutkimustulokset

4.1 Teema 1. Kasvattajien näkemys yrittäjästä ihmisenä

Filosofian tutkimuksessa ihmiskuvaa kuvaavia määritelmiä ovat esimerkiksi monistinen, dualistinen, pluralistinen ja monopluralistinen ihmiskuva. Vaikka tässä tutkimuksessa ei varsinaisesti olekaan tarkoitus selvittää haastateltujen henkilökohtaista ihmiskuvaa oli kuitenkin välttämätöntä saada jonkinlainen käsitys siitä, mikä on heidän mielikuvansa yrittäjistä ihmisinä.

Opettajat kuvailivat yrittäjiä positiivisilla luonteenpiirteillä. Tällaisia olivat esimerkiksi rohkeuteen ja ahkeruuteen viittaavat luonteenpiirteet. Kukaan haastatelluista ei tuonut esille tai kysyttäessä mieltänyt yleisesti ottaen negatiivisina pidettyjä luonteenpiirteitä, kuten ahneutta tai välinpitämättömyyttä.

Esikoulun opettaja kommentoi: ” Okei, no sellanen tosi aktiivinen ja sellanen, no luovakin tietenkin. Ja rohkee ja sellanen ennakkoluuloton. Mitähän muuta, ja sit sellanen, et osaa nauraa itelle ja omille virheilleen ja mokilleen ja uskoo siihen tulevaisuuteen kuitenkin.”

Aineenopettaja yläkoulussa: ” No rohkeutta, pitkäjänteisyyttä, peräänantamattomuutta, luovuutta ja uskoa itseensä, ettei heti pienistä asioista ota takapakkia, ja se fokus pitää olla aika kaukana, ettei se niinku tapahdu yhdessä vuodessa eikä kahdessa vuodessa, ennenku se mielestäni lähtee sitten tuottamaan ja pyörittämään ja tuomaan sen voin ja sen kinkun siihen leivän päälle, et pitkäjänteisyyttä pitää olla”

Rehtori: ”Yrittäjä... Niin, tota aika vaikeita kyselet nyt tolla tavalla yhtäkkiä. Ehkä sitä tietysti täs kohtaa jo ajattelee sellasena aika monimuotosena... Mut kyllä siitä perinteisesti tulis sitte joku kauppias tai joku tämmönen...varmaan niit perinteisiä luonteenpiirteitä on semmonen ahkeruus ja sitkeys ja periksiantamattomuus ja rohkeus ja mitäs muuta ajattelin... Nii.. No positiivisia, kyllä mä ajattelen, et perinteisesti liittyy siihen kyllä positiivinen mielikuva..”

Ihmisen luonteenpiirteitä hahmotetaan muunmuassa ns. ”big five” -mallin avulla. Siinä kuvataan luonnetta ulospäinsuuntautuneisuudella, neuroottisuudella, sovinnollisuudella, tunnollisuudella ja avoimuudella. Tässä ajattelumallissa ihmiset asettuvat luonteensa mukaan edellämainittujen piirteiden ja niiden vastapiirteiden jatkumolle. Esimerkiksi sovinnollisuuden vastakohtana voi pitää itsenäisyyttä. On myös mielenkiintoista havaita, millaisia luonteenpiirteitä ei kukaan opettajista ottanut esille. Esimerkiksi kukaan haastatelluista ei kuvaillut yrittäjää harkitsevaksi tai laskelmoivaksi. Yrittäjää ei myöskään nähty turvallisuushakuisena, laiskana tai introverttina.

Esikoulun opettaja: ”... et on rohkee ja ei pelkää mitään uutta ja pystyy ajatteleen asioita just vähän pidemmälläkin tähtäimellä. Ja talouden hallinta nyt tietenkin, et jos on, mut se ei nyt toisaalta niinku luonteenpiirre, mutta kuitenkin sellanen innostuneisuus ja semmonen. Mitähän mä nyt osaisin paremmin kuvailla, mitä mä noita äsken tuos luetelin. Mutta, sellanen peräksiäntamattomuus pitää löytyä sieltä. Et jos luovuttaa helposti muutenkin, niin en suosittelen kyllä ryhtymään yrittäjäksi. Enkä mä oikeestaan sitte toisaalt sellaset ihmiset ei ehkä lähekkään siihen. Mut sit jos mietitään taas tota kasvuympäristöä, tota mitä mä opetan esiopetuksessa ja varhaiskasvatuksessa se just sitä semmosta, että heti ei pidä luovuttaa ja välil voi mokata. Kaikki me mokataan joskus mut siit kyl selviää. Se vaan vahvistaa oikeestaan, se on kaikista opettavaisinta ikinä

se, että just tulee niitä mokia ja ne kasvattaa eniten kun semmoset, et sä luet ne jostakin kirjoista ja saatat ajatella, et näin voi käydä. Mut jos sä oot ite kokenu sen, niin se on aina opettavaisinta.” eli pitää olla kyllä mun mielestä tosi semmonen luova ja innovatiivinen just, että ei pelkää kokeilla uusia juttuja. Ja sellasta mitä mä nyt osaisin sulle selittää, ei pelkää kokeilla erilaisii vaihtoehtoja. Koska se on musta siin yrittäjyydes myös tosi tärkeitä.”

Mies 46 vuotta: *”Ei se nyt ehkä Supermies oo eikä Roope Ankka, mut.. Aku Ankkaki on ihan hyvä, et tota.. ehkä joku semmonen niinku, kuitenkin semmonen vapaa sielu, semmonen et tekee, halua jotain, on valmis tekee kovasti töitä, on tavoitteita, on ehkä unelmia, halua jotain tiettyjä juttuja, tietää et palkkatyöllä se ei tuu onnistumaan, ainakaan pitkiin pitkiin aikoihin, mutta sit kuitenkin semmonen et on tietynlainen ahkeruus, vaikkaki se ei se menestyminen aina välttämättä tai se että miten.. ei mun mielest yrittäjän tarvi aina olla semmonen et se on aamusta iltaan töissä, valitettavasti alkuvaiheessa se aina siihen menee, ja se on varmaa monel yrittäjäl se tietynlainen tavote et jonain päivänä tää pyörii sillee et mä oon ite sivussa. Ainaki tämmösii juttuja mä oon kuullu, et "olen vain hallituksen puheenjohtaja"*

Myös hyvä itsetunto ja pystyvyyskäsitys nousivat haastatteluissa esille. Haastatteluista itsetunnon piirteisiin ja yrittäjyyteen selvimmin yhteyden näkivät alakouluopetusta ja esiopetusta antavat opettajat. Leinosen (2010) mukaan negatiivinen asenne suoritustilanteisiin, kouluun ja opettajiin, heikko koulumenestys, lyhytjänteisyys, päätöksen tekemisen vaikeus, uusien asioiden kohtaamisen vaikeus, heikko suorituspäätös, kuten suorituksen vältteleminen, epäonnistumisen pelko, alisuoriutuminen, passiivisuus ja vastuun puute, epärealistisuus omilla tavoitteilla ja taidoilla, itseään kuvaamisen ja arvioimisen vaikeus, häviön ja pettymysten vaikeus, kilpailutilanteiden ja tappion välttäminen ovat merkkejä heikosta itsetunnosta:

Aineenopettaja alakoulussa: *”Siihen liittyy hirveen voimakkaasti mun mielestä se, että uskaltaa ottaa riskejä eikä, tietysti järkevällä tavalla ottaa riskejä, mutta siis se ennen kaikkea, että ei pelkäis niitä epäonnistumisia. Musta tuntuu, et nyky, tää on pelkisyys ja yleistyys, mutta että jotenkin tuntuu täs munkin opeuran aikana, että se miten lapset pystyy ottaa epäonnistumisia vastaan niin ihan kun se ois heikentynyt tai silleen, et se on tosi isoja tunnemylläköitä voi tulla siitä, et epäonnistuu ja voi jopa jättää sen takii yrittämättä, et epäonnistuu.*

Oli mielenkiintoista havaita, että juuri epäonnistumisen pelko nousi useassa haastattelutilanteessa esille. Opettajat kokivat epäonnistumisen yrittäjänä jotenkin todennäköisempänä tai seurauksiltaan vakavimpana, kuin epäonnistumisen palkkatyössä. Haastattelujen perusteella ei selvinnyt mistä pelko epäonnistumiseen yrittäjänä alun perin syntyi. Yhtenä vaihtoehtona tarjottiin sosiaalista painetta:

Haastattelija: Onks sulla joku aavistus tai teoria, et mistä tää vois olla, että se epäonnistuminen on jollekin ihmiselle liian kova juttu?

”Mä en tiedä luoko nyky-yhteiskunta semmosta harhaa, että aina pitäis onnistuu ja aina olla siloteltu ulospäin ja mä en oikeen tiedä mistä se tulee, mut et pyritäänkö sitten lapsen kasvuprosessissa silottelemaan enemmän sitä polkua etukäteen enemmän kun ennen vanhaan, en tiedä, mut jotenkin kaikki tää somekulttuuri ja kaikki, siellähän kaikki on hyvin ja kaikki on tavallaan, et ei niistä epäonnistumisista huudella ne mielumminkin halutaan peitellä ja sit se on kyl mä ajattelin, että kyl yrittäjän täytyy olla rohke ja uskaltaa myös epäonnistuu ja oppii niistä virheistä, et se tapa ainakin itellä työssä on tosi vahvana ton ryhmän kanssa, se että aina kandee yrittää, et se on ehkä semmonen ton ikästen kaa tosi tärke juttu.”

Kukaan haastatelluista ei suoraan viitannut klassisiin yrittäjyystutkimuksen näkemyksiin yrittäjistä, mutta kommentit riskinkantamisesta voidaan nähdä yhtyvän Richard Cantillonin kuvaukseen yrittäjästä henkilönä, joka maksaa tietyn hinnan tuotteelle myydäkseen sen toisella hinnalla. Näihin osto ja myynti päätöksiin sisältyy taloudellinen riski, jonka yrittäjä kantaa. Opettajien näkemykset kävivät myös yhteen Schumpeterin näkemykseen siitä kuinka yrittäjät ovat innovaattoreita, jotka etsivät uuden liiketoiminnan tavalla joka hajoittaa ja häiritsee tuotteiden ja palveluiden nykytilaa.

4.2 Teema 2. Onko yrittäjyys tavoiteltavaa?

EU-komission 2010 julkaistun barometrikyselyn mukaan yrittäjyyden arvostus on Suomessa EU:n huippuluokkaa, mutta keskimääräistä harvempi suomalainen haluaa itse yrittäjäksi. Vastaavassa EU barometrissä suomalaisista 78 prosenttia kertoi arvosta-

vansa yrittäjiä. Tästä huolimatta vain 41 prosenttia suomalaisista haluaa itse ryhtyä yrittäjäksi. Tämä oli selkeästi EU:n keskiarvon alapuolella, sillä unionikansalaisista 45 prosenttia haluaa ryhtyä yrittäjiksi. Huomattavaa on, että korkeasta arvostuksesta huolimatta alle puolet vastaajista EU kyselyssä olisivat olleet valmiita itse yrittämään. Taso vastasi tämän haastattelun kohderyhmää, sillä kuudesta haastatellusta 3 oli toiminut, tai näki itsensä jossain vaiheessa toimivan yrittäjänä.

Tässä tutkimuksessa haastatelluilla oli yhteinen näkemys yrittäjämäisen toiminnan hyödyistä ja he arvostivat yrittäjiä ja yrittäjämäistä käyttäytymistä, mutta käsitys yrittäjäksi ryhtymisestä sai varsin erilaisia näkemyksiä. Erityisesti itse yritystoimintaa harjottaneiden opettajien ja opettajien, jotka eivät ole toimineet yrittäjinä välillä oli ero siitä, että milloin yrittäjäksi kannattaa ryhtyä.

Yrittäjänä toiminut opettaja näki yrittäjyyden itsensä haastamisena ja henkilökohtaisena kasvupolkuna, kun taas ilman yrittäjäkokemusta toimivat opettajat painottivat yrittäjämäistä toimintatapaa palkattuna työntekijänä.

Aikuiskouluttaja: ”Yrittäjäksi kannattaa ryhtyä heti, kun tylsistyy. Et sit, kun sä huomaat, et se on liian helppoo se homma mitä sä teet ja sä tylsistyt, et se ei oo mielekästä ja sulla on vielä pitkä työura edessä, niin eihän sieltä terveellä mielellä poistuta, jos sitä meinaa jatkaa loppuun saakka. Yrittäjänä saa ainakin sitä haastetta, sieltä saa sitä vaihtelevuutta. Tai vaihtelevuuden kautta, uusien tehtävien kautta hyppää tietysti rahapulassakin helpommin sellasiin töihin, missä välttämättä ei oo, poistuu siltä mukavuusalueelta ja sit ku ihminen joutuu haastaa itteään niin se pitää ehkä nuorena. Tai se ainakin se mielenkiinto siihen tekemiseen. Se on vaikeeta palkkatöissä ja saisi olla aika hyvä johto, että pystyy tollaset mahdollisuudet antaa alaisille.”

”Mutta ehkä siinä on kuitenkin se viranomaispelkoja, mitä enemmän on eri instanssien kans yhteydes nii just siel saattaa tulla hyvin yllättäviä juttuja ja sit ne on tosi työllistäviä, jos joutuu johonkin jonkun näköseen syyniin, vaikkei siinä mitään perää oiskaan, mutta yrittäjänä on helppo tehdä virheitä. Sellasii, mitkä saattaa joskus tulla huudot perästä, eikä sitä itte sillä hetkellä oo ymmärtäny tai se on vaa ollu sellanen kiireessä tehty päätös, tai epähuomiossa. Onhan noita, surullisia yrittäjätarinoita kyl Suomest löytyy ja vaikka ne ois jälkikäteen kuinka myöhään sovittukin ja huomattu, että okei, tää oli väärin perustein tai mitä tahansa, niin vahinko on sattunu jo. Todennäköisesti firmat on konkursissa ja luottotiedot menny, ei se nimenpuhdistaminen enää sit auta. Se on vaa, kivi ku lähtee

rullaamaan, nii tos yrittäjyyspuolella varsinki, nii se kaatuu nopeesti se korttipakka niskaan.”

Esikoulun opettaja: ”...Että tottakai, et miten sä sitä opetat, et kyllähän mekin opetetaan oikeudenmukasuutta, rehellisyyttä. Se liittyy niihin kaikkiin arvoihin. Muihinkin selasiin arvokkaisiin arvoihin, mitä me opetetaan varhaiskasvatuksessa tai esiopetuksessa. Et eihän mun mitenkään, mun omia. Mun mielestä se on hyvä juttu. . Ja nyt jos tätä mieltii, että miten tätä linkittää varhaiskasvatukseen, niin siel nimenomaan arjessa joka päivä kokeillaan uusia menetelmiä ja uusia juttuja. Ja rohkaistaan lasta, et lapset oppii niin eri tavalla et sekin on se yks juttu. Toinen saattaa oppia jonkun liikunnan kautta paremmin ja toinen saattaa oppia istumalla pöydän ääressä paremmin. Et ne on semmosiakin asioita, mitä pitää huomioida. Mut aikuisena tos yrittäjyydestä luovuuden ja innovatiivisuuden lisäksi, niin mitähän mä sanoisin. Pitää toisaalta olla sit myös tosi semmonen sitkee ja ehkä vähän itsekäskin.”

Mies, 46 vuotta kommentoi: ” mun oma arvostus kyl on aika korkeella yrittäjien osalta, et jos oikeesti pystyt työllistää ittes, maksaa liksan ja jopa vielä työllistää muitaki, et se on sillee niinku pitkäjänteistä toimintaa, tervettä, eikä selkänahasta jonkun oteta, nii kyl mä niinku, hatunnoston arvonen suoritus.”

Yläasteen aineopettaja: ”Se on mun mielestä ihan sama sun elämässä, ootsä sitten juristi, ootsä sitten siivooja, keittäjä, whatever, että sä pääset siihen, niin pitäähän sun kuitenkin sielläkin edetä niinku vaihe kerrallaan, välitavoitteesta väitavoitteeseen, kunnes päästään siihen lopulliseen tavoitteeseen. Et no joskus elämä vaan heittelee, et yhtäkkiä sä huomaat olevasi jossain, mut kyllä monet, mitä mä nuorten kanssa juttelen, niin hei okei, mikä sulla on tavoite tässä, kun sä nyt lähet tästä yläkoulusta, menetkö sä ammattikouluun, meetkö sä lukioon, niin kyllä siellä melkein kaikilla jonkinlainen selkeä suunnitelma on, että musta tulee rekkakuski, musta tulee maalari, whatever, mutta kyllä niillä selkee fokus on ja aika pitkälti se tulee myöskin sieltä yhteiskuntaluokasta sieltä kotoota, fajia on ollu rekkakuski, isänisä on ollu rekkakuski, niin aika helposti sen huomaa jo, että mihin se on menossa.”

Opettajat selkeästi tiesivät yrittäjien taloudelliset haasteet. Yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus nähtiinkin merkityksellisenä muista syistä:

Alakoulun luokanopettaja: *”Mun on helppo tehdä sitä, koska mä koen sen omaksi tavallaan...mä oon tosi hyvillään, et se (yrittäjyys) on tullu vahvemmin nyt peruskoulussa tiedostettu ja alakouluissa ja tavallaan se semmonen, mutta toki koen, että tähän yrittäjyyskasvatus ja muu, niin kyl siihen enemmän tulisi pistää paukkuja vielä siis minunkin todellakin, et se on semmosta jatkuvaa prosessia myös, et sitä kehittää.”*

Rehtori: *”No, siis jos katsotaan laajasti koulun tehtävää, niin mehän tuetaan tässä kodin ja yhteiskunnan kasvatustehtävää ja kyllähän sitä kautta totta kai koululle kuuluu myös tietyn tyyppisten piirteitten, et kyllähän sitkeys ja ahkeruus ja tän tyyppiset piirteet myös koulumaailmaan vahvasti meidän arvopohjaan toki sopii, että...”*

Erityisesti rehtorin kommentoissa esille nousee Max Weberin näkökulma yrittäjyyteen luterilaisen työn etiikan kautta, johon kuuluu suuri arvostus mm. työhön ja vastuuntuntoon. Nämä sosiologian näkökulmat juontavat juurensa 1800 -1900-lukujen taitteen Saksaan, kun maa koki vahvan teollisen kasvuaikakauden ja nousi yhdeksi maailman johtavaksi teollisuusmaaksi. Samalta aikakaudelta on peräisin myös iso osa nykyistä koulujärjestelmäämme. Kaikissa haastatteluissa yrittäjyys nähtiin sosiologisena ilmiönä jossa yrittäjyys toimii ihmisen ja hänen toimintaympäristönsä kautta ja yrittäjyyden yhteiskunnallista merkitystä korostettiin. Esikoulun opettaja näki työssään yrittäjyyden ja vähemmistöjen välillä selkeän yhteyden. Yhtenä Sosiologisen tutkimuksen painopistealueina onkin vähemmistöjen yrittäjyys. Haastatteluissa selkeästi vähemmän nousivat esille, organisatoriset verkostot ja yrittäjyys, innovaatiot, ikä ja sukupuolijakaumat tai kansallisen politiikan vaikutukset yrittäjyyteen.

4.3 Teema 3. Voiko yrittäjäksi kasvattaa?

Oppimista voidaan tarkastella ulkoisesti havaittavissa olevasta muutoksesta käyttäytymisessä, toiminnassa tai taidoissa. Arkipäivän pedagogiikkaa ohjaavaa ihmiskuvaa voi hahmottaa hyvin Heikki Kanniston (1994) neljästä erilaista ihmiskäsityksestä, jossa

- **Essentialistinen** käsitys ponnistaa ajatuksesta, että ihmisessä on muuttumaton perusolemus, ja tämä olemus on ihmisen elämisen normi ja kehityksen päämäärä. Käsitteelle on tyypillistä, että Ihmisen olemus nähdään hyvänä, mutta hyvän määritelmä on tarkoin ja yhteisesti määritetty. Kanniston mukaan essentialistisen ihmiskäsityksen omaavan opettajan työtä ohjaavat tarkoin määritellyt ihanteet ja arvot esimerkiksi uskonnosta tai ideologiasta peräisin olevat arvot, jotka toimivat kasvatuksen ja opetuksen arviointiperustana. Tässä humanistisessa opetustyössä tärkeää on myös suhde ympäröivän yhteiskunnan ja oppilaiden vanhempien arvomaailmaan, jonka lähtökohtaisesti ajatellaan olevan yhtenäinen.
- **Kulturalistisen ihmiskuvan** mukaan ihminen luo itseään osana sosiaalista todellisuutta. Ihmisen olemassaolossa keskeistä on se ympäristö ja kulttuuri, jossa hän elää. Tällöin opettaja korostaa vuorovaikutustaitoja. Myös valtasuhteiden tiedostaminen, kriittisyys, erilaiset roolit ja identiteetit ovat keskeisiä. Käsitteitä ja toimivaa pedagogiikkaa kuvataan tästä näkökulmasta sosiaalisella konstruktio- nismilla ja dialogisuudella.
- **Eksistentiaalinen** pitää ihmistä lähtökohtaisesti äärettömän vapaana. Tullakseen ihmiseksi hänen on pakko käyttää vapauttaan tekemällä valintoja. Ihminen on heitetty maailmaan: tiettyyn aikaan, paikkaan, kulttuuriin, perheeseen. Tällaisen holistisen tai situationaalisen ihmiskäsityksen omaava opettaja pitää ihmiseksi tulemisen prosessia loputtomana tapahtumana ja korostaa yksilöllisyyttä. Hänen tulisi tiedostaa, että vapaudesta, vastuusta ja valintojen tekemisen vaikeudesta johtuva paha olo ja ahdistus kuuluvat elämään
- **Naturalistinen ihmiskäsitys** lähtee siitä, että ihminen on osa luontoa, ja että ihmisen olemassaolo on aineellista. Ihmisellä ei syntyessään ole tiettyä olemusta, vaan ihmiseen pätevät luonnontieteelliset lainalaisuudet ja syy-seuraus suhteet. Ihmistä voidaan muokata ja ihmisen kehitystä voidaan ohjata. Naturalistiseen ihmiskäsitykseen nojaava opetus korostaa säännönmukaisuutta, oikeasta suorituksesta palkitsemista, asteittaista etenemistä, ohjelmoitua opetusta, systemaattisuutta ja kurinalaisuutta ja siihen liittyvää oppimiskäsitystä kuvataan behavioralismilla.

Kaikissa edellämainituissa ihmiskuvissa yhteistä on se, että niissä ihmisten käyttäytymiseen ja haluun muuttaa omaa käyttäytymistään voidaan vaikuttaa. Eroina eri ihmiskuvissa onkin se, miten kasvatustyötä voidaan menestyksekkäästi tehdä. kysyttäessä, voidaanko yrittäjäksi kasvattaa, opettajat olivat yksimielisiä siitä, että se on mahdollista. Vastaajat kiinnittivät erityistä huomiota yrittäjyyden asennekasvatuksen vaikutuksiin:

Haastattelija: Voiko yrittäjäksi kasvattaa?

Esikoulun opettaja: *”Voi, ehdottomasti mun mielestä voi. Et mun mielestä lapsia muutenkin sitä itseluottamusta ja sellasta, et etitään niit omia vahvuuksia sieltä. Niin sitä pitäis kasvattajien huomioida paljon enemmän myös varhaiskasvatuksessa, et sieltä kuitenkin ne lapset lähtee sinne koulumaailmaan ja meillä on tosi iso rooli siellä varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa siinä, et millasii ihmisii ja millasii lapsia me niist sit luodaan ja miten he luottaa itteensä ja uskaltaa olla rohkeita ja kokeilla kaikkee uutta. Et ehdottomasti voi.”*

Aikuiskouluttaja: *”Elämällä rankan lapsuuden ja selviämällä siitä. Et jos helpolla saa asiat, niin sit hyvää yrittäjää ei tuu. Sä et vaa pysty, et siihen taustalle tarvitaan kärsimystä.”*

Mies 46 vuotta: *” Voi sitä tehdä, mut se on vähä niinku, kyl mä jotenki, mul on semmonen niinkun.. siis jotenkin väitän kuitenkin et se tulee hyvin vahvasti sielt henkilökohtaisista ominaisuuksista ja kiinnostuksista. Mä oon seurannu omaa poikaa, joka lähti lukiin Lauttasaareen ja menee sinne päivittäin aamuseittemästä lähtee bussi ja puol kuu-delt illalla on kotona, näyttää näi isänä ihan hullun hommalta, mut sit se vaa jossai vai-hees selkeesti sano et tää on se juttu... jos työ antaa vaan siihen mahollisuuden, mut miks sitä tekee, totta kai se taloudellinen turva, mut sitte tietenki semmonen vapauden-tunne, sen mä oon huomannu, että ku tavallaan ihan palkkatyössäki ku oot, jos sul on taloudellinen turva, semmonen ajatus itellä, että ei mun oo pakko tätä tehdä, nii sul on paljo kivempi ollaki sitte töissä, että pystyt perustelea ittelle että no, vapaaehtosestihan täs ollaan, et ei tää oo mikään kymmenen vuoden kakku tai jotain muuta.”*

Haastattelija: Miten yrittäjää voi kasvattaa, missä pitäis vaikuttaa ihmiseen?

Alakoulun luokanopettaja: *"Kyl mun mielestä se yrittäjämyönteisyys ja se miten kyllähän se on monen tekijän summa, et kylhän se lähtee se puhe jo sieltä kotoo tietysti, mut et kyl mun mielestä yrittäjäyyskasvatus, jos se parhaimmillaan olis, niin se lähtis jo sieltä varhaiskasvatuksesta, jolloin siitä tulis oikeesti luonteva osa eikä joku, jota sitten irrallaan opiskellaan jossain kohtaa vaan, et se ois osana sitä kasvatusta se semmonen asenteellinen."*

Mistä sä tiedät, et sä oot tehty työs hyvin tai täl on ollu vaikutusta?

Alakoulun opettaja: *"Siitä, että oppilaat sanoo ääneen tai siitä, et ne uskaltaakin tehdä semmoset ujommatkin uskaltaa tehdä niin sanotusti alotteita ja siitä motivaatiosta ja toki sillon, kun puretaan niitä töitä, niin kyl se on semmonen, et sillon tietää onks onnistunu vai ei, kun näkee ne oppilaiden tuotoksen ja sen miten ne tuo sen esille, et kyl sen koulupäivän aikana sen palautteen aika hyvin kyl tai sen näkee onks menny maaliin vai et. Sit jotkut asiat esimerkiksi asenne jutut ja näin, niin ne on pitkän aikavälin, et sit sä voit mieltii vuosi taaksepäin missä pisteessä oltiin ja missä ollaan nyt ja sit sä näät sen yksittäisen oppilaan tai ryhmän kohdalla. Toki sitten tulee myös vanhemmilta välillä tulee palautetta."*

Rehtori: *"Voiko niihin kasvattaa... No kyllä mä ajattelen, totta kai meillä on persoonallisuuspiirteitä, mutta kyllä mä uskon, että tällaisia piirteitä pystytään myös kasvatuksella muokkaamaan. Kyllä, ja arvostuksella joo, kyllä."*

Yläasteen aineopettaja: *"Kyllä tietyllä tasolla, ainakin just sellaseen esimerkiksi, että kun lupaan jotain, teen sen, sopimus on olemassa, on liikuntavarusteet, okei, aina on liikuntavarusteet, eli opetetaan niinku luottamaan, luottamaan ja myöskin vaatimaan ja niistä pidetään kiinni, eli jos sulla on joku suhde joihinkin, tuota noin niin, henkilöön, sä käyt kauppa sen kanssa, niin se pitää olla kumpaankin suuntaan, et kumpikin luottaa toinen toisiinsa, niin silloin siitä voi syntyä jotain kaupantekoa."*

Haastatteluissa selkeästi nousi esille se, että yhä haastatteluajankohtana opettajien mielikuva yrittäjäyyskasvatuksesta liittyi omaan erilliseen jaksoon tai oppiaineeseen, vaikka useilla tutkimuksilla on osoitettu, ettei yrittäjäyyskasvatus omana oppiaineenaan lisää yrittäjäyttä, vaan toimivan yrittäjäyyskasvatuksen lähtökohtana on oltava integroida

se meneillä olevaan oppimiseen liittyvään toimintaan. Rehtorin ja ala-asteen luokanopettajien kommentit viittasivat voimakkaasti yhteiskuntaopin sisältöihin. Keskustelujen kuluessa haastateltavat kuitenkin oivalsivat yrittäjyyskasvatuksen yltävän, jopa uskonontuntien itsetuntemukseen. Modernin yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on, että lasten ja nuorten yrittäjämäinen asenne ja osaaminen kehittyvät ikävuosien karttuessa katkeamattomana polkuna, jossa eri toimijat tietävät, miten polku toteutuu edellisellä ja seuraavalla kouluasteella (yrittäjyyskasvatuksen työkirja, 2018).

4.4 Teema 4. Pedagogisissa opinnoissa ja työpaikalla saadut yrittäjyyskasvattajaopinnot

Haastatteluissa tuli hyvin esille yrittäjyyskasvatuksen suhteellisen lyhyt historia suomalaisessa opettajakoulutuksessa. Haastattelujen perusteella nyrkkisääntönä voidaan sanoa, että vasta 2010 jälkeen suoritetuissa opettajaopinnoissa oli suoraan yrittäjyyskasvatuskoulutusta mukana. Lisäksi yleisenä ilmiönä oli todettavissa, että haastateltavat kokivat voimakkaasti tarvetta syvemmälle ymmärrykselle yrittäjyyskasvatuksesta. Yhtä lailla esiin nousi jo aikaisemmissa tutkimuksissa havaittu yrittäjyyskasvatuksen rinnastaminen ulkoiseen yrittäjyyteen. Opettajat mielsivät yrittäjyyskasvatuksen ulkoista yrittäjyyttä liiketoiminnan näkökulmasta tukevaan kasvatukseen. Mahdollisuuksiin kasvamista, yrittävyyteen oppimista kyllä pidettiin tärkeinä taitoina ja tapoina, mitä opetettiin muissa aineissa.

Aineen opettaja yläkoulussa kommentoi: ”Eli mä aloitin Jyväskylässä vuonna -89 ja valmistuin vuonna -94. Ei minkäänlaista muistikuvaa, että olis ollu jotain yrittäjyyteen liittyvää, kyllä se pohjautui ainoastaan ja vain siihen itse aineen opettamiseen ja tietenkin pedagogisiin taitoihin, että siihen panostettiin.”

Luokanopettaja alakoulussa:” No siis hyvin vähän, Mä valmistuin 2006, et musta tuntu, kun ite opiskeli Joensuussa, niin se oli vähän niinkun et sitä alettiin tiedostaa enemmän ja näin, mut en muista, että ois ollu erikseen mitään yrityskasvatukseen kohdentuvaa suoraan jotain aiheisisältöä vaan se tuli sitten vähän muun ohessa.”

Esikoulunopettaja: ”No nyt on, on siis meillä oli itseasiassa täs viimesimmässä koulutuksessa, täytyy nyt kehua vähän Porvoon Laureaa. Niin meillä oli yrittäjyysopinnot ja mähän oon siis ite toiminu yrittäjänä noin neljä vuotta sitten osa-aikaisesti. Mulla oli

omat jutut siinä, mut halusin kuitenkin mennä tähän Laurean yrittäjyyskurssille vaikka oisin saanu vapautuksen siitä ja se oli tosi opettavainen ja oikeestaan ihan siis älyttömän hyvä. Mä olin niin onnellinen, et mä en sitä hyväksluku enkä skipannu mitenkään. Me jouduttiin ihan todella pohtimaan siinä, et mitä me tehtäis et jos meiän pitänyt tuulesta temmata äkkiä täst yritys, niin me jouduttiin tekeen ihan kaikki laskelmat ja rahotuslaskelmat ja miettiin innovatiivinen uus yritys. Ja se oli oikeestaan tosi hauska, et me vietiin se tosi pitkälle ja nytkin siitä jäi vähän sellasii viritelmiä viel ilmaan. Ja eri tahoihin saatetaan sit olla viel tulevaisuudes yhteyksis siitä. Mut et se oli kyl tosi opettavainen, et meiltä vaadittiin aika tavalla siihen kurssin opintopisteisiin nähden siitä. Selvästi halutaan sosiaalialalla, et opiskelijat alkais enemmän just miettiin sitä yrittäjyyttä tulevaisuudeskin vaatii enemmän.

Projektiajattelu näkyy vahvasti yrittäjyyskasvatuksessa, eikä edes uusimmat, vuosien 2016-2018 aikana suoritetuissa täydennys- tai opettajakoulutuksessa saatu yrittäjyyskavatusmalli paljon siitä poikkeaa:

Se oli projektityyppinen ryhmätyö. Viis opintopistettä mut työmäärä oli ihan sairas. Me annettiin palautetta, et tää oli tosi valtava vaik se olis hirmu opettavainen. Mut heillä olikin varmaan ajatuksena, ja mä luulen, et heilläkin sitte, se et miten me lähettiin sitä rakentamaan ja millainen siit tuli, niin se yllätti sit nää opettajat. Et varsinkin se, et siitä jäi sitä semmosta ihan todellista viritystä ja semmost ihan oikeeta.

Me saatiin keksii ihan mitä vaan maan ja taivaan väliltä. Mut me sit keksittiin sellanen ihan nykypäivän tarpeisiin vastaava palvelu. Sellainen liikuntapalvelu, niin mikä liittyy koululaisiin tai kouluikäisiin ja sit siitä tulikin tosi hyvä. Ja se oli sellain ihan absurdi, lähti aivan lapasesta se meidän ajatus ja sit me vaan muokattiin se semmoseks, että se vois olla oikeesti ihan mahdollista. Se oli sellai sovellus-systeemi.”

Mies 46 vuotta, kommentoi: ” 2000-.. ootas nytte.. oisko -14 ollu, joo, sitä luokkaa YAMK:ssa..... No, niitä oli, mutta eniten, vahvimmin mul jäi mielee et siel käytiin läpi ihan puhtaasti, ihan pörssiyhtiöitä, niitten tunnuslukuja ja sitte tuloksia ja.. tavallaan tulokittiin niitä ja tehtiin niinku ennuste tai niinku valintoja ihan suoraan ja katottiin sit jonkun ajan päästä et miten ne on pärjänny, tämmönen taloustieto tavallaan sieltä puolelta, että ihan nää perusteet kaikille näille tunnusluvuille ja tän tyyppistä.

Myös opettajan oma tausta vaikutti selkeästi kokemukseen opettajakoulussa saatuun yrittäjyyskasvatukseen. YES- ja Y-koonti-hankkeiden haastattelemat asiantuntijat korostavat ulkoisen yrittäjyyskokemuksen sijaan opettajalta löytyviä yrittäjäominaisuuksia. Heidän mukaansa oma yrityskään ei välttämättä tuo opettajuuteen lisäarvoa vaan voi pahimmillaan tarjota suppean näkökulman yrittäjyyteen. Haastatelluista opettajista vain yhdellä oli kokemusta yrittäjänä ja suurin kritiikki nousikin häneltä:

Aikuiskouluttaja kommentoi: *”Se oli hyvin, no jos mullaki oli yrittäjän uraa kuitenkin kymmenen vuotta taustalla nii. Siellähän puhuttiin vaan velvotteista ja mikä on pakko ottaa, tapaturmavakuutukset ja miten terveydenhuolto pitää toteuttaa ja laskennallisesti, jos katottiin, nii sielt katottii pikkasen tulosta ja taas, että ei kovinkaan syvällisesti kriittisyyspistettä esimerkiks laskettiin. Se oli ehkä monimutkasin niistä asioista, pääsääntöisesti siel pyöriteltiin alveja suuntaan, jos toiseen. Eli hyvin pintaraapasu yrittäjyyteen. Sisältö oli ilhan puhtaasti kaupallista, ei siin puhuttu mitään, et mitä se vaatii tai minkälainen mielenlaatu tai millanen ihminen pitäis olla, et pystyis olee yrittäjä. Tai ei varoteltu siitä, et mitä se nyt todellisuudessa olis.”*

Miten sä koit sen koulutuksen?

” Se varmasti rohkasee vääräl taval siihen yrittämiseen, siitä annetaan vähän liian helppo kuva siitä. Tehtävän annot on liian helppoja, laskennat on liian helppoja, kaikkee, et sen pitäis olla vaativampaa, et sinne tulis sellanen mielikuva, et se myös vaatii se yrittäminen. Haasteet saattaa olla ihan erilaisii, mut tietysti siin joutuu myös haastaa itteänsä siin koulutuksen aikana. Mut sehän siinä on varmasti, en oo, en muista, mis oisin tai kukaan ois kehunu sitä yrittäjyyskasvatusta, koska hyvin useinhan ne on sellasii, ketkä sitä antaa, ketkä ei oo toiminu yrittäjänä. Ne tietää sen teoreettisesti, et miten se pitäis tehdä ja mist kaikkest pitää huolehtia, mutta sit just se todellisuus siinä.

Mitä ne sun mielest ei tiedä siitä?

No just se raadollisuus yritysten välillä, millä tavalla yritetään vedättää. Koko aika joku koittaa saada sult rahaa jollain tavalla, sun puhelin tulee soimaan aivan jatkuvasti, mikä on tietysti, kaikkeen pitää vastata, koska koskaan ei tiedä, millon siellä on asiakas. Yhteistyökumppanit, hyvin tärkeä, kenen kaa toimii, minkälaiset laskutukset niillä on, kuinka selvä se peli on, koska se on ihan varma, et jos alkuun, ja se pakka on muutenkin sekasin, jotkut laskut tulee myöhästymään, jotkut perintäkustannukset on yllättävän isoja,

mitkä alkaa helposti kertymään. Siel tulee vaan niin paljon niit sidosryhmii, minkä kans sun pitää toimii”

Ylipäättään voidaan sanoa, että opettajat olivat tyytymättömiä saamaansa yrittäjyyskasvatuskoulutukseen. Aiheen vähäistä tietoutta kuvaa se, ettei yksikään haastatelluista tiennyt mitään esimerkiksi Yrittäjyyskasvatuksen mittaristo™:sta tai Entrecomp aineistosta. Aineistolähteiksi osattiin nimetä ainoastaan Suomen yrittäjät. Euroopan unionin kasvatustavoitteista ei kukaan maininnut mitään. Kaikkien vastaajien kesken vallitsi epätietous yrittäjyyspsykologiaan liittyvistä käsitteistä ja määritelmistä.

Rehtori kommentoi: *”No jonkuverran nyt ihan sitten meil on niinku ihan oppikirjojen sisällä. Sitten osa taas, mä en tarkkaan tiedä mikä liittotaso sieltä tämmöstä yrittäjyyskasvatusta sit mahdollisesti tulee tekemään kouluille. Eliikkä niitähän on mahdollista sit tilata kouluille tai niinku myös näihin, jos sitten on tarvetta.”*

Alakoulun opettaja kommentoi: *”Ei oo kyllä suoranaisesti tullu suoraan materiaalia, et toki edellistyöpaikassa kyllä oli enemmän, Keravalla kun olin, niin siellä oli enemmän sitä ihan kohdennettua materiaali, mut täs Askolassa nyt toista vuotta en oo...”*

toivois tietysti, et kouluissa sais selkeemmin ohjeistusta siihen yrittäjäkasvatukseen, et joka koulussa se ois tiedostettua ja tavallaan sais valmiita paketteja, koska sit jos se on opettajan omissa käsissä, etsit itse, niin se monesti voi olla, et se sen kiireen takii jää, koska nykyopen homma on tosi tosi pitää hoitaa enemmän asioita, kun joskus ennen, et se on jotenkin niin pirstaleinen se päivä voi olla, niin siks olis hyvä, et sais semmosii ihan selkeitä ja kylhän se sieltä esimiehestäkin juontaa sitten.”

Yleisesti ottaen opettajat olivat tyytyväisiä ammattiinsa, työyhteisöön ja yhteistyöhön kodin kanssa. Yläkoulun kohdalla tuli kuitenkin myös kritiikkiä:

Yläkoulun opettaja kommentoi: *”...Mikä olis hyvä nostaa esille on kodin ja koulun välinen yhteistyö ja se, että me puhuttas samaa kieltä. Nyt se on koko ajan kääntyny siihen suuntaan, että kotoota tulee sitä negaatiota, me toimitaan väärin, sä oot kohdellu väärin mun poikaani tai tyttööni tai mitä ikinä se onkaan, rehtorille tulee viestejä, eli mä oon vähän huolissani nykynuorison vanhempien tilasta, et mä pistäisin ne vähän tommosteen vanhemmuuden kouluun, että ne on aivan liian sallivia, vanhempien oma vapaa-aika*

nousee tärkeämmäksi, et heillä on omaa aikaa irti lapsistakin, matkustelu, jätetään viikonlopuks johonkin taloon ja annetaan rahaa pöydälle "hoida tämä jääkaappi on täynnä", kyl me tiedetään miten nuoret toimii, et se on mistä mä oon enemmän huolissaan, on tää kodin ja koulun välinen yhteistyö ja se, että vanhemmat ei ehkä oikeesti ymmärrä tai tiedä mikä on nykyään koulu. Ne on pudonnu siitä kelkasta, täälläkin kuulee valtuustosaleissa helposti, että "perkele karttakeppiä vaan ja kova kuri jumalauta kyllä se siitä" ja sit siellä on 25 nuorta siinä opetustilanteessa ja ei se vaan niinkun tiedetään perusopetuslaki ja kaikkihan kieltää tämmöset kurinpidolliset toimenpiteet, et kyl se pitää vaan lähtee, et se opettajan persoona on semmonen, mikä saa aikaseks"

Haastateltavat olivat selkeästi itsekriittisiä ja arvioivat oman yrittäjyyskasvatusosaamisensa puutteelliseksi. Yrittäjyyskasvatusta varten kehitetty Yrittäjyyskasvatuksen mittaristo™ on itsearviointityökalu perus- ja toisen asteen opettajille ja rehtoreille. Kukaan haastatelluista ei ilmaissut käyttävänsä tätä, eikä kukaan haastatelluista osannut yksilöidä yrittäjyyskasvatuksen tietolähteitä. Opettajien kokemasta yrittäjyyskasvatuksen tietopuolisesta tyhjiöstä huolimatta haastatteluissa nousi kuitenkin selkeästi esille, että opettajat tunnistivat yrittäjyyteen liittyviä taitoja ja tapoja opetettavaksi muun kasvatuksen yhteydessä.

4.5 Teema 5. Miten yrittäjyyskasvatuksen tiedot, taidot ja tavat käytännön opetyössä ilmenevät?

Haastattelun alussa yrittäjyyskasvatus mieltä haastateltavien mielessä omaksi erilliseksi aineeksi tai korkeintaan osaksi yhteiskuntaoppia tai kaupallisia aineita. Oli kuitenkin mielenkiintoista havaita kuinka paljon yrittäjyydessä tarvittavia taitoja ja tapoja tai asenteita opettajat opettivat muiden aineiden yhteydessä. Ikäluokkakohtaisuus myös näkyi selvästi. Päivittäiseksi opetustoiminnaksi yrittäjyyskasvatusmetodeita oli selkeimmin muodostunut esiopetuksessa ja alakoulussa. Haastatteluissa kysymykset, jotka koskivat yrittäjyydessä tarvittavia tietoja, saivat kohtalaisen lyhyitä vastauksia:

Haastattelija: Eli sitten, jos mieltisit tällasta, et mitä tietoja yrittäjyyteen liittyy, niin mitä tietoja yrittäjämäinen toiminta edellyttää ihmiseltä?

Alakoulun luokanopettaja: " No kyllähän tietysti ekana tulee mieleen tämmöset niinku taloudelliset lainalaisuudet, et tietysti pitää olla tietonen niistä rahoituspuolesta ja tämmösestä, mut kyl niinkun, jotta vois toimii tietyyssä maassa yrittäjänä, niin kyl mä ajattelin,

et kyl se tarttee tietoo myös siitä yhteiskuntarakenteesta ja tavallaan semmosesta, et se pystyy miettimään, et millasta yritystä ja minnepäin on edes järkevää perustaa, mut että tota.”

Rehtori: *No kyllähän varmasti ihan perus kirjottamiset, laskemiset, tämmöset perus-asiat. Tietokoneet ja tietoliikenne tietysti tänä päivänä varmasti täytyy kanssa olla hyvin hallussa. Et kyllähän peruskoulu varmasti näitä perusasioita tähän antaa. Mutta, riippuu tietysti alasta. Mikä ala ja mitä siellä tehdään, mutta kyllähän kielet ja muut tämmöset asiat, ajattelin, että kyllähän peruskoulu antaa siihen varmasti pohjaa. Mut, et tietysti se, et mikä se onkaan sitten se mihin yritys sitten suuntaa, niin toki siel on sitten jotain sellaista tietoo, mitä täytyy sitten vielä peruskoulun lisäksi saada lisää...No eihän sitä varmaan sillon omaan aikaan sillon ku ite ollu koulussa, niin kauheesti käyty, et sitten korkeintaan jossain lukiossa ehkä jotain semmosta pienimuotosta oli. Mutta tota, kylhän se nykyään siis on opseihin jo upotettu pitkän aikaa ja siis on sellasina teemoina siellä jo heti pienillä. Mutta et, ehkä sitten tietysti alakoulussa, no, onhan meillä yhteiskuntaoppia sit jo. Nyt alkaa nelosilla. Ja siellä ehkä sitten lähetään ikään kuin sitten virallisemmin niitä pohtimaan ja sitte vitos-kutosella. Mut onhan sitä varmaan tullu, ehkä ei sitä niin korosteta sanana, ehkä se on sit vaan siellä sisällä, niin kun monissa toiminoissa, että ei se välttämättä oo niin sanana esillä.”*

Haastattelija: Anna joku esimerkki, et missä se on sisällä, mut et siit ei puhuta välttämättä sitte just yrittäjäyyskasvatuksena.

Rehtori: *No just näitten pienempien, esimerkiks ku on ykkös-kakkos-kolmosia, nii siel toiminnassa, et sittenhän se tulee sanana vasta sitten siellä yhteiskuntaopin sisällä. Miten mä nyt sanoisin, niin, siis just tällasissa leikinomasissa harjotuksissa ja muissa, että miten sitä niinku koulumaailmassa sitten täällä ikään kuin harjotellaan vaikka. Vaikka sitä ei niinku suoraan opiskella....”*

”...No siis kyllähän kaiken kaikkiaan varmaan se työnteko, oli se sitten ihan työtä, aikuisen työtä tai sitte sitä, että lapsi koulussa opiskelee ja tekee sitä kautta sitä työtä, niin kyllähän se on jo niin kun ihan perusjutuultaan saman tyyppistä, eli kyllä se niinku siihen... Siihen me myös koulussa vahvasti... Sanotaan, että tänä päivänä ku se on haasteellista, semmonen puurtaminen ja tän tyyppinen tekeminen, se ei välttämättä ole enää sillä tavalla suosiossa, kaikilla ainakaan. Se ei oo välttämättä tarvinnu sellasia kykyjä, kaikki nuoret ja lapset, niin kylhän niin kun se, se on monta kertaa yks semmonen

haaste, että sä alat löytää iloa ja riemua siitä, että sä jaksat opiskella ja jaksat sitkeästi tehdä työtä ja... Et tavallaan se ei ole välttämättä kivaa, mut sitte ilo löytyy sitä kautta.”

Jäljittely on ihmisille tyypillistä, esim. monet sosiaaliset ja motoriset taidot, asenteet, mielipiteet, arvostukset jne. opitaan ainakin osittain jäljittelemällä, ei yrityksen ja erehdyksen kautta. Mallioppiminen liittyy usein vahvasti (motoristen) taitojen oppimiseen. Se ei kuitenkaan aina näy konkreettisina suorituksina, käyttäytymisenä, vaan myös sisäisinä valmiuksina tai tietoina. Jäljittelemällä oppimista tapahtuu syntymästä saakka, huomauttamatta, kaikissa tilanteissa. Malleja on monenlaisia. Leikin historia ja erilaiset teorit leikkistä ja leikin muodoista, kuten rooli- ja jäljittelyleikit, liittävät mallioppimisen lapsen kehitykseen. Tätä kuvaa hyvin Esikoulun opettajan kokemus omasta työstään:

Esikoulun opettaja: ” *No mulle se tuo, jos mä aattelen ihan näin, et miten mä nään sitä päivittäin tai mitä se mulle ihan sanana tulee, mää en oikeestaan pitemmälle mietikkään. Niin mul tulee siit mieleen lasten leikit lähinnä ja ne leikit missä he leikkii jotain tiettyä ammattia esimerkiksi. Ja meillä siis eskarissa se kyl näkyy tosi voimakkaasti. Et he hirveesti ottaa omista vanhemmista mallia, varsinkin kun monikulttuurinen ryhmä, niin ehkä vielä enemmänkin kun tavallisessa ryhmässä. Kun mäkin oon siis työskennelly ihan tavallisessa eskariryhmässä aikasemmin, ennenkun tonne menin. Niin ehkä vielä enemmän, et leikit oli lähinnä sellasia, et keksitään jotain kauppaleikkiä tai pizzeria-leikkiä tai tytöt leikkii kynsistudiota. Niinku näin, et se tulee sieltä leikin kautta.”*

Yrittäjän tarvitsemista taidoista yleisimpänä mainittiin vuorovaikutustaidot:

Alakoulun luokanopettaja: ” *No varmasti yksi asia, mitä painotetaan tosi paljon, on vuorovaikutustaidot. Vuorovaikutustaidot on se isoin juttu, jos miettii mitä ne nelosluokkalaisten kanssa, niin...”*

Yläkoulun aineenopettaja: ” *No kyl mä nyt nään, että kyllä yrittäjän pitää olla sosiaalisesti lahjakas, tietenkin riippuu vähän, mitä yrittää, mutta jos sä oot tekemisissä ihmisten kanssa, niin sun pitää sosiaalisesti osaa sillon niinku käyttäytyä ja käydä sitä debattia ja sitä vuoropuhelua, mitä käydään, että hyvin paljon sä sillä pystyt myöskin ohjaamaan sitä tapahtumaa, mihin se sitten johtaa. No siinäähän eri joukkuepelithän on niinku ihan avainasemassa. Miten sä otat sun joukkuekaverisi huomioon, miten sä syötät, teetkö sä vaan yksilötasolla, unohdatko sä täysin, et hei sulla on kahdeksan muuta tai*

yhdeksän muuta siinä, et kaikki tämä, roolipelaaminen, sitähan se opettaa, et sulla on nyt fokus tossa, sä huolehdit ton keskikentän, sä oot vasen laitahyökkääjä, roolituksien kautta niinku ne oppii sitten toteuttaa sitä kokonaisuutta, ettei se oo vaan yks kaaos.”

Rehtori kommentoi: ” Toki niin ku tää on sitte toinen teema myös tässä, et kyllähän meillä sosiaaliset taidot on myös yksi osa-alue, minkä kanssa tehään paljon töitä nykyään. Toisaalta sen takia, et ne on nostettu nyt tärkeeks, mut toisaalt myös sen takia, että on lapsia, kellä ei välttämättä oo niitä taitoja, tai ne ei oo kovin hyviä. Ja kyllähän vahvasti sieltä jo heti ekalta luokalta sit niitä sosiaalisia taitoja nostetaan ja niitten eteen tehään tosi paljon töitä nykyään... Niin ku äsken viittasin siihen, et on paljon tämmöstä yhteistoiminnallista ja ryhmätöitä ja yhdessä tekemistä ja paritöitä... Nykyäänhan kuuluu esimerkiksi arviointi, eli on vertaisarviointia jo heti sieltä ihan pieniltä, että ite arvioidaan, mutta sitte myös kaveri tai ryhmä antaa sinulle työskentelystä arvioinnin. Eli tämmösiähän jo tosiaan ihan sieltä pikkusista nykypäivänä...”

Oppilaiden erilaiset valmiudet, sekä erot jo olevissa tiedoissa ja taidoissa tulivat paremmin esille yläasteella:

Aineenopettaja yläkoulussa: ”Joo tää on, itse asiassa puhuttu monta vuottakin ja ollaan yleensä lähteny siitä, et toki kaikki on yksilöitä, jokainen on yksilö, joku tarvii kovempaa komentoa, joku isällistä otetta, joku vähän huumoria, mut sit kun niitä on 20 tai 25, niin sulla pitää olla joku sellanen perustapa hoitaa sitä hommaa ja mä yleensä oon vähän tiukempi seiskaluokkalaisille, mä pidän vähän tiukemmat rajat. Sitten pikkuhiljaa, kun me opitaan tuntemaan toinen toisemme, niin mä lasken vähän lisää narua ja toki siinä on aina se tietty raja, et sit mä sanon, et nyt poika, nyt Pekka sä menit sen rajan yli, että tässä on se raja, minkä Hanski pitää tossa noin, ja sit taas tullaan vähän takaisin, mut pikkuhiljaa opitaan tuntemaan toinen toisemme. Mut mieluummin vähän tiukempi alkuun, kuin liian löysä.”

Modernin yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on, että lasten ja nuorten yrittäjämäinen asenne ja osaaminen kehittyvät ikävuosien karttuessa katkeamattomana polkuna, jossa eri toimijat tietävät, miten polku toteutuu edellisellä ja seuraavalla kouluasteella (yrittäjyyskasvatuksen työkirja, 2018). Tavoitteiden ja metodien jakautuminen ikäryhmittäin esiopetuksesta aikuiskoulutukseen yrittäjyyskasvatusta kehittävän YES Ry:n mukaan 0-

6 v. Asennekasvatuksen keskiössä: Positiivinen ja utelias asenne elämään. Toimintatapojen opetus tarkoittaa tavoitteellisia leikkejä ja yrittäjän tarvitsema tiedot yhdessä tekemisen ja leikkimisen riemua. Haastattelujen perusteella tämän ikäryhmän opetustavoitteet toteutuvat hyvin.

Alakouluikäisistä 7-8 v. Asennekasvatuksessa kasvatetaan yritteliästä asennetta oppimiseen. Toimintatapojen opetuksessa taito huomioida muut ja toimia reiluna kaverina. Yrittäjän tarvitsemat tiedot ovat ryhmätyö opintoja. 9-12 v. Asennekasvatuksessa tulisi painottaa vastuuta itsestä ja omasta osaamisesta. Toimintatapojen opetuksessa kehitetään ymmärrystä tiimitaidoista ja tiimityöstä ja tietokasvatuksessa projektit ovat tärkeässä osassa. Haastatteluissa myös nämä oppimistavoitteet kulkivat mukana koulutyössä.

Yläkouluikäisten 13-15 vuotiaiden opetuksessa tulisi kehittää oppijoiden halua ja kykyä kehittyä. Taitoa toimia ryhmän vastuullisena jäsenenä ja tehdä oppijalähtöisiä projekteja. Oikeaa yritystoimintaa tulisi harjoittaa toisen asteen opetuksessa 16-19 vuotiaiden ikäryhmässä. Toisen asteen opetuksessa tulisi myös vahvistaa oppijoiden kykyä rakentaa oma unelmatulevaisuutensa. Haastatteluissa tämän ikäryhmän kohdalla esille nousi oppijoiden fyysiseen ja henkiseen kehitykseen liittyvä haasteellinen ikä ja oppijoiden henkilökohtaisten kehityspolkujen erot.

Aikuiskoulutuksen yrittäjyyskasvatustavoitteet ovat nykymallin mukaan intohimo elinikäiseen oppimiseen, kyky rakentaa ja johtaa tiimejä ja yrityksen johtaminen ja liiketoiminnan kehittäminen. Haastatteluissa tässä ikäryhmässä esille nousivat tietopuolen opetuksen pinnallisuus ja asennekasvatuksen puute.

4.5.1 Locus of control

Melko iso osa yrittäjyyskasvatuksen käsitteistä oli uusia haastatelluille tai he olivat käyttäneet niitä muissa asiayhteyksissä:

Esikoulun opettaja: ” *No nyt jos mä mietin näitä janaa, niin kyllä mä nyt varmaan aika vahvasti taas sinne, et mää oon sitä mieltä, että itse asioihin voi just vaikuttaa. Ja pitääkin vaikuttaa. Ja näin. Mutta se just, että kaikki on just ennalta määritelty ja mitään ei*

voi tehdä. Niin en mä. Sanoisin, et ei ihan keskiviivallekkään ehkä siitä kuitenkin pikkusen, sanosinko 70 prosenttia sinne toiseen suuntaan. Et se on ehkä se, mihin mä ite asetun.

Haastattelija: Miten tätä voi kasvattaa?

Esikoulun opettaja: ”No esimerkiksi siis meiän ympäristökasvatus muunmuassa, et mitä siinä lähiympäristössä sijaitsee. No siinä on metsä, saattaa olla kauppakeskus, meillä on niin onnellinen asema et siinä on kirjasto. Ja mitä lähipalveluita siin on. Ja mitä kouluja siinä on ja mitä muita päiväkoteja siin on. Et tämmöstä opetetaan lapsille. Ja sitten nythän on varhaiskasvatuksessa tosi merkittäväskin roolis toi osallisuus, mikä mun mielestä liittyy nyt just tähän asiaan aika voimakkaasti. Miten heidät otetaan siellä.”

Alakoulun luokanopettaja: ”Semmonen ajatus siitä, et sä voit vaikuttaa sun omaan elämään, et sä et vaan hyppää johki junaan ja mee sen mukana vaan, et sä pystyt vaikuttamaan siihen sun tulevaisuuteen. Tietysti sitä haluais tämmösii isoja asioita, et sais sen itsetunnon, et itsetunnostahan juontaa tosi paljon jutut, et kyl se itsetunnon tukeminen on semmonen, mitä kouluyhteisön pitäis tosi paljon painottaa.

Haastattelija: Jos mietit tätä hallinta-käsitystä, et onks se sisäinen tai ulkoinen, niin miten sitä vois kasvattaa? Miten sä voit muuttaa toisen ihmisen käsitystä elämän hallinnasta, miten opettaja voi vaikuttaa siihen?

Alakoulun luokanopettaja: ”Siihen, että luokassa on asioita, mihin oikeesti oppilas voi vaikuttaa, et se näkee sen koulupäivän aikana sen sisällä, viikon sisällä siis edes joka, mulla on itsellä tavoitteena tai se on aika semmonen mulle aika keskeinen tapa on se, että kun oppilas kokee sen, että hän voi vaikuttaa, niin hän myös sitoutuu ja sen kautta saa paljon parempii niin sanotusti tuloksia ja sille oppilaalle sitä tunnetta, että hän pystyy hallitsemaan, hän pystyy vaikuttamaan ja se, et kyl se niinkun sen pitäis siinä kouluyhteisön sisällä kokee se, et se pystyy vaikuttaa aidosti asioihin ja sitä mukaan...”

”...mun luokassa paljon äänestetään ja sitten on myös tämmöset ryhmät tekee erilaisii ehdotuksia ryhmätöinä niinku ne joutuu tai saavat, miten nyt kokevatkaan, mut saavat ite ideoida esimerkiksi koulupäiviä tietysti niin, et sie pitää olla tietyt sisällöt, mut et koulupäivien sisällä justiin semmosii just paljon semmosta äänestystä tai semmosta, että voi siihen koulupäivän rakenteeseenki vaikuttaa, se on ehkä semmonen tosi selkee. No

sitten annetaan vaihtoehtoja, mistä voi valita, oppilas valitsee sen ja sit se sitoutuu siihen paremmin ja ihan se missä paikkaa työskennellään luokassa, sekin voi olla vapaa-valintaista, tavallaan se, että se oppilas ite myös ohjaa siihen oman toiminnan siihen hallinnan tunteeseen, et tavallaan se ohjaa myös sitä, jos se oppii, et okei noitten ihmisten kaa mä osaan tehdä töitä ja noittan kaa me saadaan tosi hieno ryhmätyö ja vaikka tämä yrittäjähomma täs, niin saataan suunniteltu hieno tuote ja sen markkinointija systeemit tän ryhmän kanssa, niin sillan mun kandee hakeutuu ehkä näitten kaa niinkun tän tyyppisten ihmisten kanssa tietyissä tehtävissä. Sit taas joku eri tyyppinen tehtävä, niin ehkä mun toiminta on parasta, jos mä valitsen jonkun toisen ryhmän, se ei oo näin tiedostettu tollasella nelosluokkalaisella, mut se kuiteski tulee koko ajan tietosemmaks siitä, että missä, miten, kenen kanssa mä pystyn parhaimpaani.”

Aineenopettaja yläkoulussa: ”Joo, siis mulla on se onni, että mä oon myöskin Jyväskylässä opiskelin erkkää elikä erityispedagogiikkaa, mä oon tehnyt ihan niinku nelirajahalvautuneiden kanssa duunia ja erilaisia vamma potilaita, niin varsinkin niitten kanssa ja sieltä oon ammentanut myöskin tähän työhön, eli pitää pistää ne tavoitteet ja ne välitavoitteet sellaisiksi, että ne on saavutettavissa olevia, ja mennään välitavoitteiden kautta, esimerkiksi telinevoimistelussa tällä hetkelläkin suomalaiset nuoret, melkein puolet, ei jaks muuta ku roikkua rekkitangossa, sit sinne pitää ottaa sellasia apuvälineitä mukaan, jotta ne saa niitä onnistumisen elämyksiä, et jokainen saa jonkun, joku tekee kieppiä, joku roikkuu kymmenen sekuntia ja heiluttaa varpaita, hieno juttu hei, sulle tää oli upea juttu. Et se lähtee aina siitä yksilöstä ja hänen tasostaan, mistä lähetään rakentamaan sit sitä jotain, mikä ikinä se onkaan. Sit kun se saa sen pienenkin onnistumisen elämyksen, niinku monetkin sanoo, et ku tehtiin kuperkeikka eteenpäin rekiltä sellaselle paksulle bertalle, ettei vaan satu mitään ja mä avustin, ”mä en ois ikinä uskonut, että mä uskallan tehdä ton sukelluksen tosta ylitse”, tällaisia kommentteja tulee, silloin tietää, et aha, nyt ollaan menty sen turva-alueen ulkopuolelle ja onnistuttu siinä, ja ne on niitä, mitä jää ikuisesti tänne mieleen. Mä olin tänä lauantaina, pakko kertoa, otat pois tai et sieltä, mutta oltiin käymässä baarissa. Mun vanhoja oppilaita sillan ku mä olin Linnajoella, eli -87-89, tuli kertomaan niitä muistoja, mitä ne muistaa, mitä me tehtiin, mä en muistanu yhtään niistä mitään tietenkään, joku juoksuharjoite, ”joku mopo meni siitä ohi, mä vedin yhtä kovaa ku se mopoki, miten sä pystyit Hanski siihen”, kaikkee tällaisia, et kuinka ne muistaa näitä juttuja, ne on tärkeitä juttuja.”

Erittäin mielenkiintoisen näkökulman antoi rehtori:

Rehtori kertoo: ” No, meillähän nykyään on siis tietysti jos lähetään näin perusteista, niin meillähän on vielä uskonto- ja elämäkatsomustieteet, jotka tietyllä tavalla varmaan näitä asioita myös pohtii ja antaa tietynlaisia, no sanotaan et ehkä ne nykyään, siis mitään, ei anna niinkään suoraan vastauksia, koska näähän ei oo tunnustuksellisia mikään, mut et ehkä pohtii ja antaa vaihtoehtoja. Et myös ev.lut. nykyään kertoo asioista ja siellä vahvasti myös tuodaan muita uskontoja mukaan ja kerrotaan, et mitä niissä ajatellaan asioista. Ja kyllähän kohtalo tietysti on yks teema, mitä sitten kaikissa näissä varmaan pohditaan. Et, onks tää kohtaloa vai onks jotai johdatusta tai, miten nää asiat etenee ja muuta. Et kyl mä ajattelen, et kyl se on varmasti aihe jota siis pohditaan. Mut se, et antaako koulu siihen vastauksia, mä ajattelin niin, ja itse nään sen ehkä niin, että koulu antaa tänä päivänä sitä pohdinnan mahdollisuutta ja kertoo, et minkälaisia erilaisia ajatuksia maailmassa näistä asioista on. Mutta me ei anneta ehkä tämmösen suhteen sitä oikeeta tai väärää, et mikä on oikein ja mikä väärin. Annetaan sitä pohdintapohjaa siihen, että jokainen vois pohtia näistä asioista ja löytää sen oman ratkasunsa. Mutta kun nää on sen tyyppisiä kysymyksiä, et kukaanhan ei sitten pysty toiselle sanomaan, että tää on fakta tai tää ei. Koska mehän ei tiedetä näihin vastausta. En tiedä vastaanko yhtään nyt siihen mitä kysyit?”

Yrittäjä nähdään usein olevansa itse oman onnensa seppiä. Vastakohtaan ollessa kohtaloon uskova, fatalisti. Hallintakäsitys viittaa siihen, missä määrin ihmiset kokevat, että heillä on määräysvalta heidän elämänsä vaikuttavista tapahtumista. Yrittäjäpsykologiaa käsittelevissä teksteissä korostetaan usein tällaista vahvaa sisäistä kontrollia. Monet psykologit uskovat, että hallintakäsitystä ei voida täysin ymmärtää tai mitata näin yksinkertaisesti. Rotterin (1966) esille tuomaa näkemystä yrittäjien vahvasta sisäisestä hallintakäsityksestä testattiin Andreas Rauchin ja Michael Fresen toimesta yrittäjien ominaispiirteiden osalta (taulukko 3). Tutkimuksen tulosten painotettu keskimääräinen korrelaatio osoittaa, että sisäisen hallintakäsityksen ja yrittäjyyden välillä on pieni positiivinen suhde.

Haastatellut uskoivat Rotterin tapaan yrittäjien asettuvan vahvasti sisäisen hallintakäsityksen omaavien ihmisten puolelle. Aihetta opetettiin ainakin alakoulussa koulun yleisen opetussuunnitelman sisällä osallistamalla opilaita päätöksentekoon luokassa. Uskonto opetuksen merkitys nousi Rehtorin haastattelussa esille. Haastatteluissa yhtenä havaintona oli, että vahvasti ulkoisen hallintakäsityksen omaavakin voi tulla yrittäjäksi, mikäli kokee sen olevan oman elämänsä kohtalo.

4.5.2 Self-efficacy

Pystyvyyksite ymmärrettiin yrittäjyyteen liittyväksi. Sitä voidaan kasvattaa esimerkiksi tavoiteasettelun kautta. Tavoiteasetteluopetuksessa tavoitteen tulee olla konkreettinen, selvästi arvioitavissa, vaiheittain saavutettavissa, yksilöllisesti suunniteltu ja oppilaan itsensä arvostama ja asettama. Haastatellut kuvasivat pystyvyyksiteistä tärkeänä jos ei tärkeimpänä osana yrittäjyyttä, joskus jopa hieman epärealistisena.

Mies 46 vuotta: ”Suuriin osa yrittäjistä on yltiöpositiivisia kun ne ei tiedä sitä mitä se käytännös vaatii, ne vaa aattelee et no tästä tehää hyvä bisnes ja ne lähtee tekemään ja toteuttaa, todennäköisesti siin käy ohrasesti aika monesti, mut sit ne odottaa sitä lottovoittoa, että joku päivä se kolahtaa et nyt tuli se, ja täähän on omallalailaan Suomessahan tää on vähä kyllä, niinku jos mietitään yleistä keskustelua, nii tää ei oo oikee sallittua ollu, mutta niinku pikkuhiljaa se on tullu sallituks, ku jenkeissäki puhutaa että eihä se mikää yrittäjä oo joka ei oo konkurssia tehny, nii tää kuvio mun mielest Suomessa on vahvistunu aika hyvinki, että kyl niinku yrittää saa, ja siis nää yhtiömuodotahan on sitä varten perustettukin, että sul on, jos sä niinku vähäkää oot yltiöpäine nii älä nyt saatana kommandiittiyhtiö perusta, että mennää osakeyhtiöllä ja laitetaan minimipääoma, sinne osakepääoma, ja sit lähetään kokeilee, ja tätä yrittäjäkuntaa on muuten paljon, ja en mä nää sitä huononakaan, siis näihän se on tarkoituskin, mutta kylhän se fakta on et kyl ne kaikki yrittäjät on ku ne lähtee tekemään, nii kyl ne on valmiita, kyl niil on suunnitelma onnistuu siin, ei kukaan lähe epäonnistumaan valmiiks, että siis kyl siel on se joku mikä.. päätepiste tai joku näkyvis mihin ne kurkottaa, oli se sit idea mikä vaan, että syytötehtaaseen, et et.. mut tää on ollu ihan hauska, niinku hyvä kysymys siin mielessä, et näin mä ainakin nään sen.”

Tavoiteasettelua voidaan opettaa etenemällä toiminnassa vaiheittain niin, että arvioidaan lähtötaso ja pohditaan, ketä tai mitä apuja tarvitaan tavoitteen saavuttamiseksi. Tämän jälkeen tarkennetaan tavoitteita ja arvioidaan tavoitteen saavuttamiseen kuluva aika. Seuraavaksi kuvataan toiminnan onnistumista ja mietitään yksityiskohtainen reitti tavoitteeseen pääsemiseksi (strategia). Seuraavana on toimintavaihe ja lopuksi arvioidaan, onko tavoite saavutettu, miten hyvin on onnistuttu ja oliko tavoite ja suunnitelma realistinen. Viimeisenä työnä on uuden tavoitteen asettaminen.

Esikoulun opettaja: ” No just sen varamaan sen, just niitten vahvuuksien kautta, että huomioidaan niit lasten vahvuuksia. Ja sit nostetaan niitä jopa vähän sille jalustalle.

Että koska kaikilla meillä on niitä omia, ja nehan ovat erilaisia. Kaikilla on eri vahvuudet. Niin niitten vahvuuksien kautta sitä semmosta pystyvyyttä. Ja sitä just sitä luottamusta, että sä, meillä on tosi hankaliakin tilanteita just tän kielen oppimisen kanssa ja saattaa tulla sellasii epätoivosia tilanteita. Ja sitte puolenvuoden päästä tarkastellaan lapsen kanssa uudestaan sitä tilannetta ja huomataan, että katopa nyt sä oot oppinukkin, ja me ollaan päästy tässä eteenpäin. Ja se on ihan oikeesti nähtävissä, että siinä tuleekin semmonen lapsellekin, että yes, mä kyl osasin. Et pitää tsempata.”

Haastatellut toivat myös esille, että pystyvyyksite ei kuitenkaan aina takaa hyvää suoritusta. Pystyvyyksiteyksen lisäksi suoritustarvitaatioon tarvitaan hyötynäkökulma:

Aineenopettaja yläkoulussa: *Joo, tää oli hyvä pointti, koska se nimenomaan käy näin, et jos sulla on jo niin selkeä se juttu, että en mä siihen tarvi matematiikkaa, en mä tarvi siihen liikuntaa, ne käyttää sitä vähän niinku hyväksi, et mulla on jo kaikki selvää, mun fajalla on firma, mä meen sinne duuniin, heti kun mä oon vaan paperit saanut, niin se saattaa vähän niinku heikentää sitä opintomenestystä, ne ei oo niin motivoituneita tekemään kaikkia juttuja, ottaa vaan sen, mikä hänelle on tärkeää. Ja tää ei liity oleellisesti tähän, mitä sä kysyt, mut mä sanon sen nyt, et mä muistan, et kun opettajia aina valitaan siis duuniin tai opiskelupaikkoihin, liian vähän kiinnitetään huomiota siihen persoonaan, katsotaan vaan paperit, sulla on laudatur ja laudatur ja laudatur, sen jälkeen sä tulet yläkouluun, vaikka sulla ois kuinka paljon tietoa, sulla ei oo mitään, miten sä markkinoit sen asian siihen kohderyhmään, ne ei ota vastaan sitä, niin sä et saa mitään vietyä sinne, et kyllä se pienempikin, C:nkin papereilla susta voi tulla äärettömän hyvä pedagogi ja opettaja, kun annetaan mahdollisuus. Et pitäis niitä tyyppejä pystyä hakemaan, et näkee, et hetkinen, tää tulee toimeen. Mä sanon monelle oppilaalle, kun mä nään, minkälaisia ne on, et ne on just tällaisia tunnollisia ja ne tekee duunia, yrittää, vaikkei ne niin lahjakkaita oo välttämättä, sulla ei oo mitään hätää tässä maailmassa, sä oot kohtelias, otat muut huomioon, sä oot ahkera, yks tärkeimpiä lahjakkuuden tekijöitä on ahkeruus. Jos sä oot ahkera, sä kyllä pärjät elämässä.... nimenomaan nää lätkäpojat on, että mä nyt hoidan tän koulun, osa hoitaa sen helkkarin hyvin, sit on niitänkin tiettenkin, mitkä niinkun menee siellä just että pääsee läpi, mut tota niin, mulle on sattunut tulemaan nyt urani aikana niin, että ketkä on oikeesti ollut lahjakkaita joka osaluueella, ne on noussut korkeimmalle, että nää mitkä on sitten ollut vähän niin ja näin, niin ei niitä tuolla lehtien palstoilla ole juurikaan näkynyt.”*

Rehtori: ” No nythän tän tyyppiset asiat, niinku itsetuntemus ja itsetuntemuksen tukeminen ja oman pystyvyyden tukeminen, näähän on tullu tosi vahvasti nyt, niinku kaikella tavalla tämmönen tunteet ja tunteiden tunnistaminen ja kaikki tän tyyppiset teemathan on tullu nyt myös hyvin vahvasti kouluun mukaan. Ja ehdottomasti mä ajattelen, että näitähän harjotellaan jo sieltä heti pienestä pitäen. Eliikkä jotenkin sitä, niit omia vahvuuksia ja toisaalta sit sitä kautta mennään sinne, että... Jokuhan saatta kokee, et nää on heikot, tämmöset taidot itsellään ja sit toki, kyl mä näkisin, että koulussa tänä päivänä vahvasti yritetään sitä luottamusta ja omaan itseeseen uskomista ja omien taitojen... Totta kai me ollaan erilaisia, mut et se, että sitten pystyttäis kehittämään sellaisia positiivisia, just tämmöstä, et luottais itteensä ja omiin taitoihinsa ja muihin.”

Rehtori jatkaa: ” ...nykyään on hirmu paljon ihan materiaalia ja kaikkea, kuvakortteja ja kirjallisuutta on paljon, et tää on aihe mikä on lisääntyny mun mielestä ihan, et ennen oli, sanotaan kymmenen vuotta sitten vielä, aika vähäistä, et piti ettiä ja sanotaan, että se oli hyvinki opettajakohtasta jos tämmöstä luokassa harjotettiin, mut nyt tää on, sanotaan, et ihan alkaa olla jo uuden opsin mukasissa kirjoissa, esimerkiks uskonnonkirjoissa, ihan tos ev.lut:ssa, on materiaalia tähän. Veikkaisin, et monessa muussaki oppikirjassa alkaa, ihan siel oppikirjan sisällä olemaan. Sitte on kaikenlaisia korttipohjia ja oppaita ja... Et löytyy meiltäki useampia erilaisia, aapisiin on esimerkiks näit tunnekortteja ja tän tyyppisiä, vahvuuskortteja ja et mitkä on tän tyyppisiä.

4.5.3 Tarve saavuttaa

Työmotivaatio ei selity yhdellä ainoalla motivaatioteoriolla, mutta eri teorioita yhdistelemällä saadaan tekijäryhmät, jotka vaikuttavat työmotivaatioon. Yksilöllisiä eroja on paljon kun kaikki perustarpeet on ensin tyydytetty. Yrittäjät nähtiin opettajien mielestä yksilöinä, joilla on keskimääräistä suurempi tarve saavuttaa jotakin elämässään.

Rehtori: ” ... Ja kylhän se, et toisilla se näkyy hyvin vahvana jo pienestä pitäen, et heillä on joku tavote ja he pyrkii sit sinne. Sitten taas on niitä, et tuntuu, että ei millään meinaa, ettei sellasella ole jollekin, syystä tai toisesta, nää syythän voi olla hyvin moninaisia, joskus ne voi johtua kotioloista tai joskus sitte taas ihan persoonanpiirteistä, et näissähän voi olla monia syitä. Mut kyllä myös tämmönen näkyy tääl, totta kai. Tähänhän se, että meillähän arviointi on muuttunu, niinku tos jo sanoin, että arvioidaan kavereita ja arvioidaan itseä... Myös tää tavoitteen asetteluhan on vahvasti muuttunu uuden opsin

myötä. Uus opsihan... Pitäis aina ekanakin avata tavoitteet, et esimerkiks tuntityöskentely, niin se...

Haastattelija: *Eli opettaja kertoo vai?*

Rehtori: *"Niin, opettajan pitäis toiseelta, jos hän vetää semmosen opettajajohtoisin, et mikä tän tunnin tarkoitus on, eli se tavoitehan pitäis olla selvillä kaikille, myös jaksojen tai koko vuoden tavoitteet. Mut et kaiken kaikkiaan tavoitteita pitäis avata, hirveän paljon enemmän kuin ennen. Sitten myös sen lapsen tavoitteen asettelu. Eli että oppilaat itse asettaisivat tavoitteita, et se ei olis pelkästään ulkoa päin tullutta, vaan että sitten pikku hiljaa tietysti, alkuluokillahan se on sit semmosta harjottelua, mut et sit päästäis siihen, et oikeasti, esimerkiks ne yliopisto-opiskelijat sit osais ite valita ja päättää, et mitä he oikeasti tarvitsee ja mitä he opiskelee ja mitä tavoitteita he haluaa saavuttaa. Et sinne aikuisuuteenhan sitä tähdätään. Mut et kyllä, se on myös alakoulussa tullut selkeesti vahvemmin esiin, et harjotellaan niiden tavoitteiden asettamisia ja... Se olis jotenkin, ettei tuu kaikki ylhäältä päin, vaan lapset itse pikku hiljaa sitten oppis asettamaan itelleen niitä tavoitteita."*

Mies 46 vuotta: *"No, kyl mä muutaman tunnen, et kyl se vähä niin on, että yrittäjällä joka on menestyny nii mikää ei oo riittävä, et tai siis kyl se fakta on jos sul on niinku, jos sä oot joskus pärjänny, saanu jonku taloudellisen turvan ja sul on elämä sillee reilassa, nii kyl ne hakee lisähaasteita ja myöski menestymistä, ja kyl se vaa fakta myöskin on et jos tämmönen yrittäjä tonne menee jotain jolleki ehdottamaan tai tyylis enkelisijottajamaisesti, nii siihen tartutaankin, eli jos sul on referenssit olemassa nii se silottaa hurjasti tietä."*

"mä oon ite miettiny aina että mikä siel on motiivina, aina tarve saavuttaa, et onks se sisältämotivoitua tai onks se jotenkin muuten, et jotkuthan ihmiset vaan halua hyväksyntää muilta, ja joskus voi olla jopa yrittäjis tämmösiiki, et ne tavallaan halua puhtaasti hyväksyntää tässäki asias, niinku mones varmaa muussaki asias sitte omas elämässä ja arjessa, mut sit on niinku, sehän ei välttämät oo mun mielest hirveen hyvä juttu tai se ei niinku auta sitä yrittäjää yhtää, mut sit on semmosii ihan positiivisessa mielessä halu saada aikaseksi ja tällasii, nii jos se ei liity tohon äskeseen mainittuun, nii en mä tiä."

Esikoulun opettaja: ”Kaikilla on se (tarve saavuttaa). Täähän liittyy nyt ihan suoraankin kiintymyssuhdeteoriaan, näin mä nään sen. Et miten tavallaan haluaa, et millasen kiintymyssuhdemallin sä oot sillon omassa lapsuudessa saanu. Niin se kertoo aika paljon siitä just, et miten, millasii meist kasvaa tai mitä me halutaan ja on olemas sellasii ihmisii jotka pyrkii koko aika suorittamaan ihan kympillä ja täysillä ja kaikessa pitää olla paras. Niin se on sitä semmosta itselleen todistelua ja sitä vähän muille todistelua, et siitä saitte, kyl mä pystyn tähän. Jopa sen oman terveyden kustannuksella. Mutta, joo mä nään sen tohon tosi voimakkaana. Mut aika harvoin sit tapaa myös sellasia ihan siis jo tuol varhaiskasvatuksessa lapsissakin jotka ois jut niinku ei halua saavuttaa mitään. Mä luulen jopa, jos alkaa miettii näin syvällisemmin, että lapset on ehkä niin, ne on vielä niin raaki-leita ja ennakkoluulottomia. Et heille ei välttämättä ihan semmosta asennetta oo, kun sit taas jos verrattais johonkin varhaisteiniin esimerkiks. Joka ois kaikkeen ihan sama, joka ei oisi saanu sitä sellasta aivokuorrutusta ja sitä koko aika tulee joka tuutista kaikennäköstä, et mitä pitäis olla ja mitä pitäis saavuttaa ja sit se kääntyykin päinvastoin. Mä en tiedä, lähinks mä nyt liian kauas selittäään tästä.”

Haastattelija: Tota... jos skaalaa semmosta liukumaa, niin tyyppi esimerkki yrittäjästä, että onks sillä erittäin suuri tarve saavuttaa jotain tai sitten pieni tarve saavuttaa tai siltä väliltä?

Alakoulun luokan opettaja: ”Keskimäärin no itse ainakin ajattelisin sen, että tarve saavuttaa niin saa myös aikaan tuloksia ehkä, jos se on iso tarve saavuttaa, mut sitten täytyy myöntää, et en oo ajatellu tota asiaa tolt kantilta tai noin suoraan, mut noinhan se kyl menee, et kyl mä laittasin yli keskivälin sinne tarve saavuttaa puolelle.

Aineenopettaja yläkoulussa: ”Osasta näkee, ne on niin kunnianhimoisia, et sen näkee heti, että tota noin niin, että tää menee pitkälle, et yleensä ne on monilahjakkuuksia, niillä on päälle ysin keskiarvo, ne on äärettömän kohteliaita, huomioonottavaisia, mitä mulla nyt on sattunut elämäni aikana, ja sitten tota, mut sit, kun se on pelitilanne, sit ne on niinku, no ei ne nyt petoja oo, mut sit ne vetää 110 lasissa ja sit ne ei anna anteeksi eikä pyydä armoa.

... No ainakin nää tapaukset, mitä mulla nyt on ollut, niin on ollut sellaisia, että ne on äärettömän, vaikka ne itse osaa, ne antaa tilaa muille, ne ei vie sitä tilaa muilta, vaan ne antaa sen passin vielä, vaikka ois voinu itte vetää maaliin. Niinku okei, ei mun tarvi,

mä tiedän kyllä, miten tää homma etenee, mä annan tolle kaverille, se saa sen ilon siitä, ja nää jätkät just, mitä niitä on ollut, no voin sanoa yhden nimeltä, Christian Heljanko, hän lähti ysiltä meiltä, koulun paras keskiarvo, 9.7 ja aina otti muut huomioon, aina, muut ensin, hän tuli perässä. Ei halunnut tehdä itsestään numeroa. Nää tällaset tyypit on nyt sattunut ainakin mun uran aikana, 25 vuotta tulee täyteen nyt tota niin tänä vuonna, niin ovat nousseet selkeesti jalustalle. Kyl tää on siis, mä väitän, hyvin pitkälti siitä, et se on se kunnianhimo ja sit se on tapa, sä osaat organisoida sun ajankäytön, sä käytät tehokkaasti sitä juttua. Sä asetat tavoitteita, tietenkin niitä välitavoitteita, sä saavutat sen välitavoitteen kerrallaan ja sulla on selkeä fokus, tonne mä pyrin, mä teen kaikkeni, että mä sinne pääsen.”

Vuonna 1961 Professori McClellandin vuoden 1961 julkaiseman tutkimuksen mukaan avain yrittäjyyteen on motivoituminen saavuttamisesta. Hänen teoriansa mukaan henkilö jolla on korkea tarve saavuttaa itselleen tärkeitä asioita, on motivoitunut hyvin työhönsä ja he pitävät tilanteista, joissa he itse pystyvät ratkaisemaan ongelmia tavoitteen saavuttamiseksi. Heille on myös tärkeää saada nopeasti palautetta onnistumisestaan. Hän havaitsi, että tämän tyyppiset ihmiset kaipasivat haasteita ja eivät arvostaneet onnella menestymistä. McClellandin havaintojen mukaan tämä itsensä haastaminen antoi työlle merkityksen ja johti saavuttamisen ja tyytyväisyyden tunteisiin. McClelland pohti sitä, että voiko tällaista halua saavuttaa lisätä. Vaikka saavuttamisen tarvetta havaitaan muissakin ammattiryhmissä, on se johdonmukaisesti yleisempää yrittäjien keskuudessa. McClellandin mukaan saavuttamisen tarvetta kasvattavat esimerkiksi vanhemmat, jotka kannattivat itsenäisyyttä lapsuudessa, menestymisestä palkitseminen, saavutuksien yhdistäminen positiivisiin tunteisiin, omaan osaamiseen ja tekemiseen perustuva saavuttaminen. Oma halu olla tehokas tai haastava ja kyky asettaa tavoitteita. Jokaisessa haastattelussa haastateltavat pitivät halua saavuttaa tärkeänä ominaisuutena yrittäjille. Osa haastatelluista koki kuitenkin sen olevan sisäsyntyistä, eivätkä kaikki haastatelluista pitäneet tätä ominaisuutta välttämättä ihailtavana ominaisuutena. Eräänlainen pyrkyrimäinen luonne ei ollut kaikkien haastateltavien mieleen. Osa kuitenkin näki pystyvänsä lisäämään kasvatusstyöllä saavuttamisen tarvetta. Esikoulun opettajan esille nostama kiintymyssuhde teoria ja halu miellyttää on mielenkiintoinen lisä McClellandin näkemykseen.

4.5.4 Riski

Mies 46 vuotta: *”Lähinnä tossa just yhtiömuotoja kun on pohdittu, nii siinä yhteydes on tullu, et ei muuten niin, ei mun mielest ei oo jääny mielee et olis jotenki niinku korostettu*

tätä puolta, että jos tommosta ainetta tuolla opetetaan, nii tuskin siit nyt hirveesti muuten käydää keskusteluu, et ennen ku lähet perustaa yritystä nii on hyvä tehdä näitä markkina-tutkimuksia ja tän tyyppistä materiaalia kerätä, että mikä oikeesti on mahdollista tai mis on mahdollista onnistua.”

Esikoulun opettaja: ” just se et lähinnä kaikessa arjessa se just että vaikka mokaa jossain asiassa, niin se ei oo niin kamalaa. Ja just se, että itelleen voi nauraa ja tilanteesta yleensä selvittää. Ja sitä sellasta omaa päättelykykyä ja sitä semmosta ongelmanratkasutaitoa, niin siihenkin kyllä kannustetaan tosi voimakkaastikin jo esiopetuksessa. Ja lapset on kyllä tosi, terävämäpiä mitä aikuiset välillä ymmärtää.

Haastattelija: Joo, onks sulla sellanen tunne, että nää tähän sun ryhmään kuuluvat jotenkin he pelkää mokaamista ?

Esikoulun opettaja:” No on, lapset on kyl osaa olla tosi raadollisiakin toisilleen. Ja osa lapsista pelkää sitä mokaa enemmän kun mitään ikinä. Et se on, joillain se saattaa olla niin tosi voimakkaana siellä ja sitä ei tiedä kukaan, et mistä se johtuu, mitä on koettu ja mitä siin omassa elämässä on ollu sellasta että on tullu semmonen mokaamisen pelko tai se naurunalaseks tulemisen pelko. Mut sitte toisaalta, mitä tuloksia oon ite nähny tossa, niin just kasvattajilla on siinä tosi iso rooli, et miten siitä pääsee eroon. Ja noi on viimeisä hetkiä oikeestaan kun on esiopetuksessa, ennenkun siirtyy koulumaailmaan, et pääsee siit semmosesta tai vapautuu siit semmosesta vankilasta. Että koko aika miettii sitä, et mulle nauretaan tai mussa on jotain outoa tai mä en voi olla rohkea, se menee, kuitenkin mä mokaan. Mut se on surullista, mut et varhaiskasvatukses näkee tosi paljon myös semmosia lapsia, jotka on saanu tällasta mallia. Et pitäs olla varovainen ettei mokaa, ja se on, ei sellasta pidä opettaa kenellekkään.”

Haastattelija: No, sit riskiin liittyy riskinhallinta, niin mitä se tarkoittaa sulle?

Esikoulun opettaja: Ennakointia. Aikuisten oikeesi ennakoimista ja sitä sellasta suunnitelmallisuutta ja sitä tavoitteellisuutta. Ja talouden hallintaa.

Alakoulun luokanopettaja: ”No se näkyy semmosissa, että osaa mitottaa vaikka jos meillä on joku projekti ja mä sanon, että tän verran aikaa ja sit pitää olla tää steppi tehtynä, et osaa ottaa tarpeeks semmosen tavallaan, et se ei ota liian isoo juttua, jotta voi saavuttaa sen, mä en tiedä siinä tietysti sit jos ottaa liian ison, niin on riski, et se ei saa

tehtyä ja sitten käydään läpi oppilaan kanssa, et mites tässä näin kävi ja miksi ja sitten tavallaan se, et puretaan niitä tilanteita ja opitaan siitä ja sit taas opitaan mitottaa seuraavaan paremmin. Toki se riskinottokyky on myös, jos ajattelee, niin kyllähän se ihan liikunnan tunneilta voi vaikka jo sitä asiaa opettaa, mut et kyl se varmaan sitä tehtävien mitotusta ja sitten, et vähän aina voi pikkasen ettei riman alle vaan mielummin pikkasen sinne.”

Aineenopettaja yläkoulussa: ”Toi on vähän vieraampi käsite kyllä, että mä en ihan, se ei avaudu mulle nyt tää riski, No se pohjautuu hyvin pitkälti kyllä sit kokemukseen ja silmään, et sä osaat erottaa ja nähdä, että mikä kullekin on se taso suurin piirtein..... mutta sit täytyy joukkuepeleissä, siellähän on selkeet säännöt, kun monesti oppilaat sa-noo, et ”tää on tyhmä sääntö, miks tämmönen sääntö”, niin sit mä sanon, et ihan sen takia, se on tehty, et se suojelee sua pelaajana”...riski sanana on silleen vähän musta haastava, et mä kyllä kannustan ja kehoitan oppilaita ylittämään itsensä, eli haastamaan itseään, on se sitten riskinottoa, en tiedä mitä se on, mut eri lajeissa se on eri tavalla, mut että tullaan pois sieltä mukavuusalueelta, sitä termiä mä käytän useesti, et pitää vähän haastaa itseään, onks se sitten riskinottoa tai mitä se onkaan, oppilaat saattaa käsittää sen vähän eri tavalla, mut et kuitenkin haastaa itseään, ettei jää siihen vaan et en mä viitsi, koska useimmiten, kun ottaa sen pienen riskin tai menee pois sieltä mukavuusalueelta, niin sen jälkeinen tila, kun on tehnyt sen, niin sieltä tulee se hyvänolon tunne.”

Rehtori: ”... Mutta et kyllähän, varmaan ehkä jos mietitään niit haastavia asioita ja tietyllä tavalla riskejä, niin kyllä varmasti... Siis tähän voi olla ihan käytöksenkin puolelta tai mistä vaan. Et mitkä on ne haasteet ja voihan se olla oppimisessakin tietyllä tavalla, toi riski-sana on ehkä sen tyyppinen, että se ei ehkä näin tämmöseen kasvatustieteelliseen sanastoon ihan ensimmäisenä kuulu. Mut jos se käännetään sit vaikka haasteiksi tai, sellaisiksi, mitä täytyy vaikka harjoitella, niin kylhän se sillon löytyy sieltä helpostikin. Et, jos ajatellaan, tietysti nyt tää rupee kuulostaan siltä yritysmaailmalta, et mitkä on ne riskit ja mikä on se heikkous siinä... Mut et kyllähän ne tietyllä tavalla löytyy täältä ja oppilaitten maailmastakin ehdottomasti, et mitkä on niit asioita, mitä täytyy vaikka parantaa, tai mitä täytyy harjoitella... Samalla tavallahan ne heijastuu sitten tänne. Mut et ehkä se riski-sana on semmonen, tää on niin monimuotosta, tehäänhän me täällä esimerkiksi, oppilaathan tekee tämmöstä turvallisuuskävelyä, eli ne käy, liittyy siis ihan

koulun turvallisuuteen, ja siellähän esimerkiksi analysoidaan sitä vaikka riskejä. Siis, koulun turvallisuusriskejä.”

Haastattelija: Millä ikäryhmällä tää turvallisuuskävely, tekeeks ihan pienimmätkin?

Rehtori: *”Joo, kyllä kyllä. Eli tota, se on semmosta opettajajohtosta. Eli tämmöset pelastautumisharjoitukset ja muuthan on se semmosta, et sitten harjotellaan sitä ulospoistumista tai sisäänsuojautumista, mut se voidaan lähteä open johdolla kiertämään koulurakennusta tai ympäristöä, ja se havainnoidaan siellä niitä erilaisia riskejä. Tai sitten etsitään just poistumisteitä tai mitä kaikkea turvallisuuteen liittyviä asioita matkan varrelta se löytyy. Esimerkiksi tämmösiin kävelyihin näe riskit kyllä, niinku ihan riskisanana käy. Mut et, kyllä mä uskon, että tämmöstä tehään täällä, kyllähän kun miettään kaikessa, oli se se mikä tahansa, tämmöstä, et mikä voi mennä pieleen tai mikä vois tulla nyt ja kaataa tän jutun, tai mikä vois johtaa siihen, et tää yritys epäonnistuu. Et miksei, kyllähän se liittyy kouluarkeenkin, varmaan melkeen kaikkeen.”*

Yleisen käsityksen mukaan yrittäjät ovat suuria riskinottajia. Kuten Rauch & Frese 2000 (taulukko 4.) suuri riskinotto ja yrityksen menestyminen eivät kulje käsikädessä. Tulos ei ole mitenkään ainutlaatuinen. Riskinotto on tietyllä tavalla välttämätöntä, mutta ennustaa menestystä vain tiettyyn pisteeseen saakka. Riskin arvioiminen objektiivisesti on kuitenkin äärimmäisen hankalaa, sillä riski on aina jollain tasolla subjektiivista. Tarkkailijan näkökulmasta käyttäytyminen voidaan katsoa olevan erittäin riskialtista, kun taas yrityksen omistaja näkee saman toiminnan riskien hallintana (Rauch & Frese.2000). Haastateltavat kokivat yrittäjät riskinottajina ja epäonnistumisen sietäminen nähtiin yrittäjälle välttämättömänä tapana. Riski tapahtumatodennäköisyyksien ja seurausten vakavuuden tulona oli kuitenkin selkeästi haastatelluille vieraampaa. Riskien hallintaa opetettiin lähinnä yleisen turvallisuusopetuksen yhteydessä.

4.5.5 Luovuus

Luovuus oli erityisesti esikoulun ja alakoulun opettajien opetuksessa keskeinen osa kaikkea opetusta. Haastatteluissa tuli esille useita luovuutta kasvattavia pedagogisia menetelmiä, joita opettajat käyttivät.

Mies 46 vuotta: *"Mun mielest yrittäjät on luovia, yleensä ne ongelmanratkasutilanteet yleensä onnistuu, siin täytyy käyttää luovuutta, pitää olla toki alan substanssia, sitte kokonaisuudenhallinta, mutta.. sit myöskin siin tulee mieleen et, ku kaikennäkösii yrittäjiä on tavannu, nii on semmosiiki vanhemmanikäluokan yrittäjää, siis oikeesti niinku 70+, jotka on mulle sanonu et älä niinku, et tää.. oikeesti ei piä jarruttaa, et jos sul on joku hyvä idea, nii tee se jos mahdollista, nii nii isoks ku pystyt. Älä mieti, että "ei, tää maksaa niin ja niin paljon" ja näi, vaa että tavoittelet pilviä, ja sit loppujenlopuks voi olla et sä joudut sielt pilvistä vähä laskeutuu, mutta käytä se kaikki maksimaalinen kapasiteetti mitä vaan pystyy niinku siihen hankkeeseen mihin sä ryhdyt, että kuitenkin sä joudut käyttää saman ajan monesti kaikkeen tämmöseen valmisteluun ja muuhun, mut jos oikeesti haluu joskus menestyä, nii joskus pitää tehdä iha hulluja juttuja, otetaan nyt esimerkkinä joku toi Tallinnan tunneli nyt mikä on akuuttina, nii ohan se, mä väitän että aluks kaikki sano että toiha on ihan höpöjuttuja, ei ehkä enää, eli siel pitää olla se, et sun pitää tietyistä peloista ja semmosist pystyy kuitenkin ne laittaa hetkeks sivuu ja miettii vähä isosti."*

Haastattelija: *"No miten opettaja voi kasvattaa luovaks ihmiseks, mitä voi tehdä...?"*

Mies 46 vuotta jatkaa: *"No innostaa varmaa, ja.. siis kannustaa siihen et oppilaat, et on jotai semmosii prosesseja siel sitte opinahjossa, et se niinku jotenki edesauttaa sitä, et ei ainakaa tuu, et tulee enemmän semmonen innostunu tunnelma kaikesta ja semmonen positiivinen, kun se että "no eihän tää oo realistinen", et mun mielest ne markkinat kertoo sitte viimekäden kun mennään pidemmälle et mikä on realistista ja mikä ei. Monesti ihmiset alisuoriutuu ja tekee.. niinku paljon menee, niinku päästä riman yli, mutta reilusti kymmeniä senttejäki ylempääki, mutta sitte käytetään vaa se voima et päästää just yli."*

Esikoulun opettaja: *"Luovuutta voi opettaa olemalla itse sellanen vapautunu niistä estoista ja semmosest aikuismaailman rajoituksista. Ja näyttää lapsille, et niit omii kykyjä voi käyttää ihan millä tavalla vaan. Ja luovahan, luova yleensä ymmärretään joksikin taiteelliseksi. Et sä oot tosi hyvä vaikka kuvaamataidossa ja sehän ei pidä ollenkaan*

paikkaansa. Vaan sä voit olla sitä tosi monella eri tavalla. Eikä se tarvii liittyä mihinkään taidekasvatukseen millään tavalla. Vaan just sitä semmosta kekseliäisyyttä ja oma-aloitteisuutta ja aktiivisuutta.”

Alakoulun opettaja: ”Kyl mä nyt tavallaan menisin sen kautta, että sais ihan tavallaan sitä innovatiivisuutta ja semmosta ajattelun, et tavallaan ei tarttis olla vie tässä iässä niitä jarruja edes vaan se sais olla tosi isoo ja maalailevaa ja semmosta, et kyl ne reaalliteetit sit tulee siihen, et semmoseen innovatiivisuuteen ja semmoseen mä haluisin ton ikästen kaa panosta, koska oikeesti niistä just voi tulla just niitä, jotka keksii niitä uusia juttuja.

Haastattelija: Niin jostain tulee aina. Miten tätä innovatiivisuutta miten sä opetat sitä? Millasia juttuja?

”Se on varmaan just se, mitä nyt konkreettisesti, niin justiin näitä, et luodaan yrityksii, jotka myy tai tämmösii tuotteiden kautta, et luodaan uusia tuotteita tai palveluita ja sitten meillä on tämmönen, et sitten tavallaan markkinoidaan niitä toisillemme ja vähän silleen yrityskylämäisesti puretaan sitä projektia.”

Aineenopettaja yläkoulussa: ” No ensinnäkin mä annan sen persoonan olla, mä en yritäkään sitä persoonaa lähtee sieltä kitkemään pois, se nyt olis ihan järjetön tapa, et jossain pelitilanteessa, kun mä nään, et toi jätkä on niin luova sen mailan kanssa, niin antaa sen nyt vähän sooloilla, älä hillitse liikaa, varsinkaan alussa, et antaa toteuttaa sitä omaa persoonaansa, hyvinkin paljon. Mutta sitten tietyssä vaiheessa, niin sit tulee se, että yksilöstä tehdäänkin sitten joukkue, mut se luovuus on siellä ja sitä ei saa tukahduttaa, tää on juttu, mistä nyt on puhuttu paljon muun muassa Suomen jääkiekkoihin piirissä. Sehän dumpattiin pois sieltä yhdessä vaiheessa, liika tämmönen luovuus, mennään vaan systeemillä, mut nyt siellä on aika paljon nousut taas näitä luovia pelaajia, Granlundit ja Laineet ja kumppanit, mitkä on näitä nuoria hemmoja.”

Rehtori: ” Niin, siis sanotaan niin, et luovuus on varmaan taas semmonen aihe, missä tietysti ihan opettaja persoonana vaikuttaa äärettömästi. Kun on totta, että opettajatkin saavat persoonallaan tehdä töitä, ja se kuuluu Suomessa tähän koulun ja opettajan autonomisuuteen, että se persoona on siinä vahvasti. Jos ajatellaan, että on hyvin luova

opettaja, niin hänhän sitä luovuutta pystyy kokoajan hyödyntämään kaikessa. Sitten taas, jos ei ehkä ole, niin kun kaikki ei ole yhtä luovia, niin sitten ehkä sitä enemmän tehdään. Mut et, mä ajattelen, et kyl myös luovuuden korostaminen oppilaille, niin kyllähän sekin on lisääntyny, et ajatellaan nyt jotain, tää on nyt niin perinteinen ku olla ja voi, vaikka kuvataide, et missä se luovuus nyt sit perinteisesti ajatellaan, että se näkyy, niin silloin ku itse ollaan oltu koulussa, niin se oli vähän niin, et ope teki mallin ja sit me yritettiin jäljitellä mahdollisimman hyvin sitä opettajan työtä. Nykyään sitten jotenkin kannustetaan vahvasti siihen, et... Tottakai, joskus on tarkoitus tehdä opettajan ohjeen mukaan, se on oma juttu. Mut sitten taas ihan se oman luominen, niin kyllähän se nykyään ymmärretään, et se on eri asia ku matkiminen. Et ne on kaks täysin eri asiaa. Toki sitten, jos on oikeen luova joka paikassa... Luovuudellekin varmasti on se aikansa ja paikkansa ja tietysti voi olla sit koulussa elementtejä, joihin se ei aina sovi, koska meil on iso ryhmä täällä. Sit voi olla, et sitä joudutaan tukahduttamaan jossain kohti, kun pitää saada vaikka työrauhaa, tai on joku muu työ, mitä sitten täytyy tehdä. Luovuudes ehkä on se haaste, ku se saattaa sitten tulla, se ei kysele välttämättä lupaa, koska se alkaa pulputa. Ja ehkä se mikä luovuudessa mä ajattelin, et on se haaste, et tänä päivänä on niin paljo kaikkea, että onko sille luovuudelle aikaa ja rauhaa. Se on varmaan se yks luovuuden suurimpia haasteita, et meil on koko ajan muka kauhee kiire ja koko ajan pitää tehdä kauheasti kaikkea. Et tavallaan se on ehkä se huoli, mitä mä itse kannan siitä, että olis niin arjessa kuin koulussakin sitä aikaa sille luovuudelle. Mut se ei tuu silleen pakottamalla ja hetkessä, vaan se tarvii sitä semmosta rauhaa ja aikaa.”

Euroopan unionin teemavuoden 2009 päätöksessä käsitteet luovuus ja innovaatiot määritellään seuraavalla tavalla:

”Luovuus on inhimillinen ominaisuus, joka ilmenee monilla aloilla ja monissa eri yhteyksissä taideteoksista, muotoilusta ja käsityötuotteista aina tieteellisiin saavutuksiin ja yrittäjyyteen, sosiaalinen yrittäjyys mukaan luettuna. Luovuuden moniulotteisuus viittaa siihen, että tietämys useilta eri aloilta – niin teknisiltä kuin muiltakin aloilta – voi muodostaa perustan luovuudelle ja innovoinnille. Innovointi on uusien ajatusten toteuttamista käytännössä; luovuus on innovoinnin ehdoton edellytys. Uusien tuotteiden, palvelujen, menetelmien, strategioiden ja organisaatioiden edellytyksenä on, että ihmiset kehittelevät uusia ajatuksia ja yhdistelevät niitä uusin tavoin. Luova ajattelu ja vaativa ongelmanratkaisu ovat sen vuoksi yhtä oleellisia talouden ja yhteiskunnan aloilla kuin taitteessakin. (EU 2009)”

Luovan ajattelun tarve korostuu globalisoituneessa markkinatilanteessa. Kaupungistuminen ja internet lisäävät alojen kilpailua ja tekniikan kehittyminen syö kannattavuutta monella alalla vakiintuneista toimintatavoista. Kaupungistuminen ja internet kasvattavat toki potentiaalisten asiakkaiden määrillä mitattuna markkinoita, mutta sen vastakohtana on lisääntyvä kilpailu kaikilla markkinoilla (Nyström, \ t1993). Vaikka tehokkuutta on jo pitkään pidetty keskeisinä organisaatiovaatimuksina, luovuutta pidetään nyt myös keskeisenä organisaation menestystekijänä. Yrittäjään itseensä luovuus vaikuttaa koko elinkaaren ajan, ei vain sen yrityksen liiketoiminnan aikana. Luovuus on tärkeä osa koko yrittäjyysprosessissa. Haastatteluissa opettajat tunnistivat luovuuden merkityksen ihmisen elämässä ongelmanratkaisutaitona ja inspiraationlähteenä. Ongelmaksi luovuuden kasvattamisessa nousi haastattelujen perusteella suomalaisen peruskoulun kesto ongelma – tasapäistäminen. Erityisesti rehtori esitti huolensa yksilöiden katoamisesta massa- ja yksilön luovuuden tukahduttamisen ryhmän keskimääräisen edun johdosta. Lähes jokainen haastateltu korosti luovuuden yhteydessä yksilöllisyyttä. Vaikka yksilöllisyys nouseekin usein esille luovuuden yhteydessä, on kuitenkin hyvä huomata, että luovuuden vastakohta on mielikuvitukseton, eikä luovuuden opettaminen vaadi yksilöllisyyden ylikorostamista.

4.5.6 Proaktiivisuus

Proaktiivisuuden ja yrittäjyyden välisen yhteyden tunnisti parhaiten yrittäjänä itse toimineet opettajat:

Aikuiskouluttaja: ” *No tietysti näkee ongelman, näkee tapoja, millä sitä vois parantaa, sehän ois se ihan ensimmäinen lähtökohta. Sit myöhemmin sitä voi alkaa miettiä, et oisko sille kysyntää, oisko sille markkinaa, voisko tätä myydä jollekki? ....Kyllä ja sit tietysti se oma osaaminen. Pitäis olla tosi laaja-alasta, ei sellast hommaa ookkaa, mist sä et voi sanoo, et siit ois jotain hyötyy sulle. Ainakin siit tulee olee hyötyy siin suhtees, et sä saat sit kokonaisuudet paremmin. No ei se osaaminen ainakaan riitä aina, sielt tulee niin monta eri osa-aluetta. Miten sä tuot sen osaamises esille, miten sä ylipäättään löydät ne ihmiset, ketkä tarvii sitä osaamista. Et sielt tulee sit tietysti nää kaikki tälläset henkilöosaaminen ja sit tulee tietyst mukaan tää henkilöbrändäys ja miten se onnistuu, mikä on tietysti yökötys jo sananakin, mutta se on jo nykypäivää, mikä on tietysti asiantuntijatehtävissä aika tärkeä. Mut sit se asenne, joo, no se on ehkä se surullinen, välillä tuntuu et se asennekin, vaik se ois hyvin sellanen agressiivinenkin jopa se lähestymistapa, niin*

jollain taval ne vaan kauppa saa aikaseks, mitä oon aina kyl ihmetelly, et miten se onnistuu, mutta

Mies 46 Vuotta: ” Varmaan voi, mut ei mul nyt heti tuu mieleen et mikä se käytännössä tapa olis. Se mitä mä ite oon huomannu ku on siis oikeesti tämmönen niinku joku rakentaminen, ku se on yks prosessi missä kaikki vaikuttaa kaikkeen, et sun pitää työvaiheittain edetä, ja sulla on joku määräaika millon se on valmis, et sä et pysty hyppää, jättää jotai rupista hommaa, et "en mä nyt tota, mä teen sen myöhemmin", vaan sä joudut mennä sen polun mukaan mikä siinä heti on tiedossa, nii kyl mä tommosis projekteis näkisin et siinä oppii siihen, että kun sä oot muutaman kerran lyöny pääs seinää tai menny vikaan, nii sitte sä huomaat et "hetkine että nää asiat meni viimeks mönkää, että siihen meni muuten ihan hitosti aikaa sitten että saatiin korjattuu se ja jouduttii tekee paljo ylitöitä ja lisätunteja et saatii kiinni" tai jotai tällasta, että "tehdääs tää tällä kertaa vähä helpomman kaavan mukaan". Mut miten se kouluu vie nii en tiä.”

Rehtori: ” ... Niin ku äskenki sanoin luovuudestakin, et koululla on omat haasteensa siinä, että vaikka meille yksilöt on äärettömän tärkeitä ja me haluttais yksilöitä aina nostaa sielä esiin, mut sit meillä on kuitenkin se iso massa lapsia ja nuoria. Sit tietyllä tavalla me mennään aina sen ison massan ehdoilla. Et tavallaan sitten, vaikka se yksilö on todella tärkeä, mut silti siinä on aina se ryhmä. Eli, koulussa me kuitenkin työskennellään aina ryhmänä. Sit sieltä löytyy ne yksilöt. Ja sit tietysti tän tyyppiset termit ja asiat, niin ku miten ne aina sitten soveltuu missäkin hetkessä siihen ryhmän tilanteeseen ja miten ne... Nää on vähän kinkkisiä kysymyksiä aina, siks mä kysyin, että onko tää positiivista vai negatiivista, että tietysti sitten perinteisestihän tiedetään, että joskus kun sä olet oikeen oma-aloitteinen ja aktiivinen, niin se saattaa sitten tämmöisessä isossa ryhmässä kääntyä negatiiviseksi, vaikka se ei välttämättä sitä ole. Tääl on tietyt, niin ku koulussa ja muissakin tällaisissa, missä on massoja, niin sit siellä tulee tietysti sellaiset kriteerit, joitten mukaan sit pitäis osata pelata, jotta se toimis positiivisena. Sitten taas helposti, se näyttäytyy, tai koetaan negatiivisena, jos sit liikaa jotenkin on äänessä tai näkyvillä, tai kuuluviissa tai muuta. Et se on se haaste, koska siellä on aina se ryhmä. Ja se tuo siihen koulumaailmaan sen oman... Koska se ei oo pelkästään yksilön paikka, vaan siellä on sitten ne kaikki muutkin. Niin, tää on vähän kinkkinen kysymys sitten. Mä ehkä nyt pyöristelen tätä, mutta mä haen sitä, että nää ei oo ihan aina semmosia niin yksiselitteisiä asioita, et mikä on positiivista ja mikä negatiivista, mut sanon sen, et se on haaste tietysti koulussa. Ehkä me ei pystytä tarpeeks huomioimaan sellaisia yksilöitä, joil olis kauheesti annettavaa. Mutta sit, jos ne ei kaikilta osin sopeudu siihen ryhmän paineeseen, niin sit

tulee niitä haasteita siinä, että onks se... Se ei välttämättä oo negatiivista, mut se koetaan siinä negatiiviseksi se semmonen... Aktiivisuus. Miten mä sanon, mut et kylhän kaiken kaikkiaan sitten taas, meil on se haaste myös saada semmoset hiljaiset, jotka ei oo taas temperamentiltaan sellasia aktiivisia ja alotteellisia, niin sitte, et heidät sais jotenki osallistumaan.”

Proaktiivinen käyttäytyminen on käsitteenä vielä sen verran uusi, ettei yhtenäistä teoriaa tai määritelmää ole syntynyt, vaan tutkimusta on tehty useiden eri käsitteiden ympärillä, jotka ovat lähellä toisiaan. Proaktiivisuuteen liittyviä toimintatapoja yhteisössä ovat esimerkiksi avautuminen epäkohdista, vastuun ottaminen ongelmista ja haasteista, henkilökohtainen aloitteellisuus ja väärinkäytösten paljastaminen sekä haasteiden ja ongelmien osoittaminen ja palautteen etsiminen. Haastatteluissa käsitys proaktiivisuudesta erosi haastateltujen kesken melkoisesti. Ongelman tunnistaminen nousi yhdessä haastattelussa esille ja toisessa haastattelussa kasvatustyö ja oppilaan proaktiivinen toiminta nähtiin myös haasteelliseksi yhdistelmäksi.

Yhteisön proaktiivinen toiminta voikin olla toiminnan vastuuhenkilölle erityinen kasvun paikka, sillä usein proaktiivisen toiminnan juurisyy on yhteisössä ilmennyt ongelma, johon vastuuhenkilöltä etsitään ratkaisua. Huonossa tapauksessa proaktiivinen toiminta rinnastetaan valittamiseksi tai häirinnäksi. Yrittäjyyskasvatuksen kannalta olisi tärkeää, että opettajat osaisivat omalla toiminnallaan jalostaa proaktiivista toimintaa ongelman ratkaisun suuntaan

5 Johtopäätökset

Tässä työssä selvitin yrittäjyystutkimuksen teoriaa 1930 luvun tutkimuksista tähän päivään saakka. Tänä aikana yrittäjyystutkimus on kehittynyt merkittävästi. Se on kehittynyt taloustutkimuksen yhdestä osasta monitieteelliseksi tutkimukseksi. Psykologia, Sosiaalipsykologia, makro ja mikrotalous, kulttuuriantropologia ja kasvatustiede ovat kaikki antaneet osansa yrittäjyystutkimukselle. Käsitteistön yhtenäistäminen on ollut yrittäjyystutkimuksen historiassa iso ja aikaa vievä prosessi. Uudemmissa tutkimuksissa käsitteiden määrittelemisen sijaan on saatu uutta tietoa yrittäjistä henkilöinä, yrittäjyydestä prosessina ja yrityksistä talouden työkaluina. Yrittäjyys kyvykkyys muodostuu yrittäjämäisestä asenteesta, tiedoista ja taidoista.

Näitä yrittäjille tyypillisiä elämänasenteita on usko omaan kykyihin ja mahdollisuuteen vaikuttaa omaan ympäristöön ja lopputulokseen ja heillä on usein tarve saavuttaa itselleen tärkeitä tavoitteita. Menestyvän yrittäjän täytyy kyetä hallita riskejä ja hänellä tulee olla hyvät ihmissuhdetaidot. Menestyvän yrittäjän tarvitsemat tiedot riippuvat siitä millä liiketoiminnan osa-alueella hän toimii. Kaikkien yrittäjien on kuitenkin toimiakseen tunnettava liiketalouden perussäännöt ja toimialueella vaikuttava lainsäädäntö.

Suomessa perusopetusta antavan koulun yhteiskunnallinen perusopetustehtävä on turvata tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta, kartuttaa inhimillistä ja sosiaalista pääomaa. Inhimillinen pääoma tarkoittaa yksilöllistä ja yhteiskunnallista hyvinvointia edistävää osaamista. Sosiaalinen pääoma puolestaan muodostuu ihmisten välisistä yhteyksistä, vuorovaikutuksesta ja luottamuksesta. Opetuksen tavoitteena on tukea aktiivista kansalaisuutta ja antaa oppilaille valmiuksia yhteiskunnalliseen ajatteluun ja toimintaan sekä kestävän kehityksen edistämiseen. Opetuksen on vahvistettava oppilaiden eettistä ajattelua ja toimintakykyä ja vahvistaa heidän kansalaisvalmiuksiaan ja tietojaan työelämästä ja yrittäjyydestä.

Max Weber näki yrittäjyyden luterilaisen työn etiikan kautta, johon kuuluu suuri arvostus mm. työhön ja vastuuntuntoon. Tämä näkemys vastaa hyvin suomalaisten yleisnäkemykseen yrittäjyydestä. Yrittäjyyden sosiologian näkökulmat juontavat juurensa 1800-1900-lukujen taitteen Saksaan, kun maa koki vahvan teollisen kasvuaikakauden ja nousi yhdeksi maailman johtavaksi teollisuusmaaksi. Yritteliästä toimintaa harjoitetaan jokaisella elämänosa-alueella, ei pelkästään yrittäjien toimesta. Kaikki organisaatiot hyötyvät yritteliästä käyttäytymisestä. Tällaista yrittäjyyttä kuvataan euroopan unionin mukaan ”kykynä muuttaa ideat toiminnaksi” ja sen lisääminen tunnistetaan euroopan unionin tulevaisuuden kannalta tärkeäksi tavoitteeksi.

Sosiologisenä ilmiönä yrittäjyys toimii ihmisen ja hänen toimintaympäristönsä kautta. Sosiologisen yrittäjyystutkimuksen painopistealueina on muun muassa vähemmistöjen yrittäjyys, organisatoriset verkostot ja yrittäjyys, innovaatiot, ikä ja sukupuolijakaumat tai kansallisen politiikan vaikutukset yrittäjyyteen. Sosiologisessa tarkastelussa yksi keskeinen elementti on kasvatus. Hiljainen tieto, oppiminen ja opetus avaavat mahdollisuuksia yrittäjäksi kasvamisessa. Toiminnan tarkastelussa painottuvat kausaalisen logiikan sijasta uusien ratkaisujen etsimisen luovuus, jossa käytetään ennustamattomia strategioita - uuden luomisen logiikkaa (Saravathy 2008).

Tässä tutkimuksessa tarkoituksena oli nostaa yksilöiden omien kokemusten kautta uutta teoriaa käytännön yrittäjyyskasvatuksen kehittämisen tueksi ja selvittää miten opettajat eri ikäkausien kasvattajina näkevät yrittäjyyskasvatuksen ja vastaako tuo näkemys nykykäsitystä yrittäjyyskasvatuksen tavoitteista ja toimintamalleista, kokevatko opettajat ristiriitaisia tunteita yrittäjyyskasvatuksen ja oman elämänskatsomuksen välillä ja uskovatko opettajat itse yrittäjyyskasvatuksen sisältöön ja pitävätkö he sitä hyödyllisenä?

Tutkimuksen toteuttamismenetelmäksi valittiin teemahaastattelut, sillä tämä menetelmä soveltuu erityisen hyvin kokemuksen tutkimiseen. Haastatteluihin valittiin peruskoulun luokanopettaja, esiopetusta antava opettaja, peruskoulun aineenopettaja, rehtori, aikuiskouluttaja, sekä oppilas. Haastatteluissa teemat pysyivät samoina, vaikka kaikilla haastateltavilla oli kasvatustyötä eri ikäryhmien parissa. Haastattelun tulokset analysoitiin teorialähtöisesti.

Yrittäjyyskasvatus ei ole vain yhteiskuntaopin ja omon asia ammatillisessa opetuksessa vaan hyvä yrittäjyyskasvatus on useamman tekijän holistisena summana joka alkaa varjaiskasvatuksessa ja jatkuu läpi koko elämän. Aikuiskoulutuksen yrittäjyyskasvatuksessa haastatteluissa esille noussut tietopuolen opetuksen pinnallisuus ja asennekasvatuksen puute vaatisi jatkotutkimuksia. Onko järkevää keskittää yrittäjyyskasvatus erillisiksi kurseiksi edes aikuisvaiheessa, vai tulisiko yrittäjyyskasvatuksen tietopuolisetkin osat liittää muuhun aineopetukseen yhtenä osana?

Opettajat kuvailivat yrittäjiä positiivisilla luonteenpiirteillä ja suhtautuivat myönteisesti yrittäjyyskasvatukseen. Kukaan haastatelluista ei kokenut moraalista ristiriitaa yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden ja oman etiikkansa kanssa. Kukaan haastatelluista ei tuonut yrittäjiin liittyen esille yleisesti ottaen negatiivisina pidettyjä luonteenpiirteitä, kuten ahneutta tai välinpitämättömyyttä.

Koska mielikuva yrittäjämäisestä käyttäytymisestä oli selkeästi positiivinen eivät opettajat kokeneet myöskään ristiriitaa yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden tai oman moraalisensa kanssa. Yrittäjyyskasvatuksen tunnustettiin tukevan nyky-yhteiskunnan arvoja sekä opetustavoitteita. Vaikka haastatteluissa ei kovinkaan paljon pohdittu sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden eroja tuli haastatteluissa kuitenkin esille, että opettajat näkivät yrittäjämäisen toiminnan hyödyttävän kaikkia yksilöitä asemasta riippumatta, ei pelkästään ulkoisia yrittäjiä.

Yhteisön proaktiivinen toiminta voi olla toiminnan vastuuhenkilölle erityinen kasvun paikka, sillä usein proaktiivisen toiminnan juurisyy on yhteisössä ilmennyt ongelma, johon vastuuhenkilöltä etsitään ratkaisua. Huonossa tapauksessa proaktiivinen toiminta rinnastetaan valittamiseksi tai häirinnäksi. Yrittäjyyskasvatuksen kannalta olisi tärkeää, että opettajat osaisivat omalla toiminnallaan jalostaa proaktiivista toimintaa ongelman ratkaisun suuntaan. Haastatteluissa opettajat tunnistivat luovuuden merkityksen ihmisen elämässä ongelmanratkaisutaitona ja inspiraationlähteenä. Ongelmaksi luovuuden kasvattamisessa nousi haastattelujen perusteella suomalaisen peruskoulun kesto ongelma – tasapäistäminen.

Jokaisessa haastattelussa haastateltavat pitivät halua saavuttaa tärkeänä ominaisuutena yrittäjille. Osa haastatelluista koki kuitenkin sen olevan sisäsyntyistä, eivätkä kaikki haastatelluista pitäneet tätä ominaisuutta välttämättä ihailtavana ominaisuutena. Haastatellut toivat myös esille, että pystyvyyskäsite ei kuitenkaan aina takaa hyvää suoritusta. Pystyvyyskäsitteen lisäksi suoritustarvotukseen tarvitaan hyötynäkökulma. Yrittäjät nähtiin opettajien mielestä yksilöinä, joilla on keskimääräistä suurempi tarve saavuttaa jotakin elämässään. Haastatellut uskoivat Rotterin tapaan yrittäjien asettuvan vahvasti sisäisen hallintakäsityksen omaavien ihmisten puolelle. Aihetta opetettiin ainakin alakoulussa koulun yleisen opetussuunnitelman sisällä osallistamalla opilaita päätöksentekoon luokassa. Uskonto opetuksen merkitys nousi Rehtorin haastattelussa esille. Haastatteluissa yhtenä havaintona oli, että vahvasti ulkoisen hallintakäsityksen omaavakin voi tulla yrittäjäksi, mikäli kokee sen olevan oman elämänsä kohtalo.

Toimintatapojen opetus tarkoittaa esikoululaisille tavoitteellisia leikkejä ja yrittäjän tarvitsemat tiedot yhdessä tekemisen ja leikkimisen riemua. Haastattelujen perusteella opettajat kokivat, että esikouluikäisten ikäryhmän, Alakouluikäisten 7-8 v ja 9-12 v ikäryhmän opetustavoitteet toteutuvat hyvin.

Yläkouluikäisten 13-15 vuotiaiden opetuksessa tulisi kehittää oppijoiden halua ja kykyä kehittyä. Taitoa toimia ryhmän vastuullisena jäsenenä ja tehdä oppijalähtöisiä projekteja. Oikeaa yritystoimintaa tulisi harjoittaa toisen asteen opetuksessa 16-19 vuotiaiden ikäryhmässä. Toisen asteen opetuksessa tulisi myös vahvistaa oppijoiden kykyä rakentaa oma unelmatulevaisuutensa. Haastatteluissa tämän ikäryhmän kohdalla esille nousi oppijoiden fyysiseen ja henkiseen kehitykseen liittyvä haasteellinen ikä ja oppijoiden henkilökohtaisten kehityspolkujen erot. Aikuiskoulutuksen yrittäjyyskasvatustavoitteet ovat nykymallin mukaan intohimo elinikäiseen oppimiseen, kyky rakentaa ja johtaa tiimejä ja

yrittäjien johtaminen ja liiketoiminnan kehittäminen. Haastatteluissa tässä ikäryhmässä esille nousivat tietopuolen opetuksen pinnallisuus ja myös aikuisena tarvittavan asennekasvatuksen puute.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella opettajien kokemasta yrittäjyyskasvatuksen tietopuolisesta tyhjiöstä huolimatta opettajat tunnistivat yrittäjyyteen liittyviä taitoja ja tapoja opetettavaksi muun kasvatustyön yhteydessä. Haastatteluajankohtana opettajien mielikuva yrittäjyyskasvatuksesta liittyi omaan erilliseen jaksoon tai oppiaineeseen, vaikka useilla tutkimuksilla on osoitettu, ettei yrittäjyyskasvatus omana oppiaineenaan lisää yrittäjyyttä, vaan toimivan yrittäjyyskasvatuksen lähtökohtana on oltava integroida se meillä olevaan oppimiseen liittyvään toimintaan. Yhtä lailla esiin nousi jo aikaisemmissa tutkimuksissa havaittu yrittäjyyskasvatuksen rinnastaminen ulkoiseen yrittäjyyteen. Opettajat mielsivät yrittäjyyskasvatuksen ulkoista yrittäjyyttä liiketoiminnan näkökulmasta tukevaan kasvatukseen. Mahdollisuuksiin kasvamista, yrittävyyteen oppimista kyllä pidettiin tärkeinä taitoina ja tapoina, mitä opetettiin muissa aineissa. Osa opettajista näki työssään yrittäjyyden ja vähemmistöjen välillä selkeän yhteyden. Yhtenä Sosiologisen tutkimuksen painopistealueina onkin vähemmistöjen yrittäjyys. Tämän tutkimuksen perusteella opettajilla ei ollut selkeää kuvaa organisatoristen verkostojen, ikä ja sukupuolijakaumien tai kansallisen politiikan vaikutuksista yrittäjyyteen.

Tässä tutkimuksessa haastatelluilla oli yhteinen näkemys yrittäjämäisen toiminnan hyödyistä ja he arvostivat yrittäjiä ja yrittäjämäistä käyttäytymistä, mutta käsitys yrittäjäksi ryhtymisestä sai varsin erilaisia näkemyksiä. Erityisesti itse yritystoimintaa harjottaneiden opettajien ja opettajien, jotka eivät ole toimineet yrittäjinä välillä oli ero siitä, että milloin yrittäjäksi kannattaa ryhtyä. Yrittäjänä toiminut opettaja näki yrittäjyyden itsensä haastamisena ja henkilökohtaisena kasvupolkuna, kun taas ilman yrittäjäkokemusta toimivat opettajat painottivat yrittäjämäistä toimintatapaa palkattuna työntekijänä.

Haastattelut antoivat epäsuoraa tukea Richard Cantillonin kuvaukseen yrittäjästä henkilönä, joka maksaa tietyn hinnan tuotteelle myydäkseen sen toisella hinnalla. Näihin osto ja myynti päätöksiin sisältyy taloudellinen riski, jonka yrittäjä kantaa. Opettajien näkemykset kävivät myös yhteen Schumpeterin näkemykseen siitä, kuinka yrittäjät ovat innovaattoreita, jotka etsivät uuden liiketoiminnan tavalla joka hajoittaa ja häiritsee tuotteiden ja palveluiden nykytilaa. Myös Max Weberin näkemys yrittäjyyden luterilaisen työn etiikan kautta, johon kuuluu suuri arvostus mm. työhön ja vastuuntuntoon oli kuultavissa haastateltavien kommenttien kautta.

Lisätutkimusta kaivataan esimerkiksi siitä, että kummalla riskinhallintanäkökulmalla, epäonnistumisen todennäköisyydellä, vaiko epäonnistumisen seurausten pienentämisellä on enemmän vaikutusta yrittäjyyden houkuttelevuuteen yhtenä tulonhankkimiskeinona? Toinen lisätutkimuksen kohde voisi olla se, kuinka vahvasti ulkoisen hallintakäsityksen omaavat yksilöt, esimerkiksi uskonnollisen yhteisön jäsenet kokevat yrittäjyyden heille määrätynä elämän kohtalona?

Lähteet

Block, J. H., & Wagner, M. (2006). Necessity and opportunity entrepreneurship in Germany: Characteristics and earning differentials. *Schmalenbach Business Review*

Baumol, W. 1993. Formal entrepreneurship theory in economics: Existence and bounds. *Journal of Business Venturing*, 8: 197-210.

Duane R. Ireland and Justin W. Webb (2007). A Cross-Disciplinary Exploration of Entrepreneurship Research. *Journal of Management* 2007; 33; 891 Saatavilla: <http://jom.sagepub.com/cgi/content/abstract/33/6/891> [Viitattu 8.1 2019]

Gartner, W. B. (1988). "Who is an entrepreneur?" is the wrong question. *American Journal of Small Business*. 12(4). 11-32

Garavan, Thomas N. O'Conneide, Barra (1994) "Entrepreneurship Education and Training Programmes: A Review and Evaluation – Part 1", *Journal of European Industrial Training*, Vol. 18 Issue: 8, pp.3-12

Gibb Allan. (2007) CREATING THE ENTREPRENEURIAL UNIVERSITY WORLDWIDE DO WE NEED A WHOLLY DIFFERENT MODEL OF ENTREPRENEURSHIP? 2. Saatavilla: https://www.researchgate.net/publication/238743686_CREATING_THE_ENTREPRENEURIAL_UNIVERSITY_WORLDWIDE_DO_WE_NEED_A_WHOLLY_DIFFERENT_MODEL_OF_ENTREPRENEURSHIP_2 [Viitattu 18.12 2018]

Gibb, Allan. (2002). In pursuit of a new 'enterprise' and 'entrepreneurship' paradigm for learning: Creative destruction, new values, new ways of doing things and new combinations of knowledge. *International Journal of Management Reviews*, 4 (3), 233 – 269.

Entrepreneurship Education: Concept, Characteristics and Implications for Teacher Education. Available from: https://www.researchgate.net/publication/319057540_Entrepreneurship_Education_Concept_Characteristics_and_Implications_for_Teacher_Education [accessed Nov 18 2018].

Entrepreneurship 2010, s. 45–67. Conference proceedings of ESU Conference 2010, University of Tartu.

Euroopan Unioni (2016a) Viittaaminen sähköiseen dokumenttiin. [verkkodokumentti]. [Viitattu 8.4.2016]. Saatavilla http://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/index_en.htm

Euroopan Unioni (2016b) Viittaaminen sähköiseen dokumenttiin. [verkkodokumentti]. [Viitattu 8.4.2016]. Saatavilla <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=fi&catId=952>

European Year of Creativity and Innovation 2009. Viittaaminen sähköiseen dokumenttiin. [verkkodokumentti] [Viitattu 24.4.2019] Saatavilla <http://create2009.europa.eu>

Hannila, Päivi. Kyngäs, Päivi. 2008. Teemahaastattelu laadullisessa tutkimuksessa. Opinnäytetyö. Helsingin ammattikorkeakoulu.

Hatch, M. J. (2006). Organization theory: Modern, symbolic-interpretative and postmodern perspectives. New York: Oxford University Press.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2008: Tutki ja kirjoita. 13–14., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2000: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Kannisto, H. 1994. Ihminen ja normatiivinen järjestys: ehdotus filosofisten ihmiskäsitysten typologiaksi. Teoksessa T. Laine (toim.) Ihmisen mallit, s. 10–29. Jyväskylän Yliopisto, filosofian laitos, 62.

Kirzner, I. 1973. Competition and entrepreneurship. Chicago: University of Chicago Press.

Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Gummerus.

Latvala, Eila – Vanhanen-Nuutinen 2003: Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen

perusprosessi: sisällönanalyysi. Teoksessa Janhonen, Sirpa – Nikkonen, Merja (toim.) 2003: Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. 2., uudistettu painos. Helsinki: WSOY. 21–43.

Leinonen, J. 2010. Hyvä itsetunto ja itsetunnon tukeminen: luokanopettajien käsityksiä ja kokemuksia alkuoppilaan itsetunnosta ja itsetunnon tukemisesta. Pro gradu – työ. Opettajankoulutuslaitos. Varhaiskasvatus. Helsingin yliopisto.

McClelland, David C. (1961) *The Achieving Society*. New York: D. Van Nostrand company.

McGrath, R. M., & MacMillan, I. C. (2000). *The entrepreneurial mindset*. Boston: Harvard Business School Press.

Metsämuuronen, Jari 2005: *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. Jyväskylä: Gummerus.

Peng, Y. 2004. Kinship networks and entrepreneurs in China's transitional economy. *American Journal of Sociology*, 109: 1045-1074.

Rauch, A., & Frese, M. (2000). Psychological approaches to entrepreneurial success. A general model and an overview of findings. In C.L. Cooper & I.T. Robertson (Eds.), *International Review of Industrial and Organizational Psychology* (pp. 101-142). Chichester: Wiley.

Rosenberg, N. 1994. Uncertainty and technological change. Conference on growth and development: The economics of the 21st century. Stanford, CA: Stanford University, Center for Economic Policy Research.

Schumpeter, J. 1934. *Capitalism, socialism, and democracy*. New York: Harper & Row.

Sharma Pramodita, Chrisman James J. (1999) *Toward a Reconciliation of the Definitional Issues in the Field of Corporate Entrepreneurship*. Baylor University

SMALL BUSINESS ACT 2008. "Pienet ensin" Eurooppalaisia pk-yrityksiä tukeva aloite. Komission tiedonanto.

Scott Shane and S. Venkataraman 2000. The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research. The Academy of Management Review Vol. 25, No. 1 (Jan., 2000), pp. 217-226.

Shaikshik Parisamvad (An International Journal of Education)SPIJE, ISSN 2231 – 2323 (Print), 2231 – 2404 (Online)Vol. 5, No. 1, January 2015, pp - 21-35 .

Suomen Yrittäjät 2016. Yksinyrittäjäkysely. Saatavilla https://www.yrittajat.fi/sites/default/files/sy_yksinyrittajakysely_2016.pdf

Tiikkala, A., Ruskovaara, E., Rytkölä, T., Seikkula-Leino, J., Jussila, I. & Troberg, E. (2010a): Entrepreneurship education in Finnish basic level education: who, how, and what to evaluate? Teoksessa Neuvonen-Rauhala, M-L. (ed.), The Proceedings of the 3rd International FINPIN 2010 Conference Innovation and entrepreneurship in Universities. s. 138–148. University of Applied Sciences C: 72. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Juvenes Print.

Tiikkala A., Ruskovaara E., Rytkölä, T., Seikkula-Leino, J. & Troberg E. (2010b): Evaluation and values of entrepreneurship education. Teoksessa The 7th ESU Conference on

Tilastokeskus. Tietoa tilastoista, käsitteet ja määritelmät: yritys. Saatavilla <https://www.stat.fi/meta/kas/yritys.html>. Viitattu 18.12.2018. Helsinki: Tilastokeskus.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2002: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.

Turunen, Tero. 2011. Yrittäjyys – mitä se merkitsee? Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Valtakunnallinen YES ry (2018). Yrittäjyyskasvatuksen työkirja. Viittaaminen sähköiseen dokumenttiin. [Viitattu 4.2.2019]. Saatavilla https://www.yesverkosto.fi/wp-content/uploads/2018/10/YES_Yrittajyyskasvatuksen_tyokirja_16x16_2018_aukeamat.pdf

Åstedt-Kurki, Päivi – Heikkinen, Riitta-Liisa 1994: Two approaches to the study of experiences of health and old age: the thematic interview and the narrative method. *Journal of Advanced Nursing* 20. 418–421.

Liite 1. Teemahaastattelun runko

1. Jos sinun pitäisi piirtää yrittäjästä sarjakuvahahmo niin millainen se hahmo olisi?
2. Millaisia luonteenpiirteitä menestyvällä yrittäjällä mielestäsi on?
3. Ovatko ne sinun moraalikäsitteiden mukaan hyviä luonteenpiirteitä?
4. Voiko niihin kasvattaa?
5. Mitä koulutusta olet saanut yrittäjyyskasvatukseen?
6. Mitä tarkoittavat mielestäsi seuraavat käsitteet ja kuinka opetustyössä voi niihin vaikuttaa? – sisäinen/ulkoinen hallintakäsite, pystyvyyskäsite, tarve saavuttaa, riski, luovuus, proaktiivisuus